

2011

Tevredenheid en ontevredenheid achter de tralies

*Een onderzoek naar het verschil in
detentiesatisfactie tussen de strafrechtelijke
detentie en vreemdelingenbewaring*

Tevredenheid en ontevredenheid achter de tralies

Een onderzoek naar het verschil in detentiesatisfactie tussen
de strafrechtelijke detentie en vreemdelingenbewaring

Bob van Alphen (282740)

*Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Opleiding Sociologie
Masterprogramma Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid*

.....

Dr. A.S. Leerkes

Begeleidend docent Erasmus Universiteit Rotterdam

Dr. T. Veld

Tweede lezer Erasmus Universiteit Rotterdam

.....

Rotterdam, april 2011

Voorwoord

Deze scriptie is het resultaat en tevens het eindstation van mijn studie sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. De reis die mij tot dit eindstation heeft gebracht verliep niet altijd even soepel en liep hier en daar de nodige vertragingen op. Soms nam ik de verkeerde wissel en kwam ik op een zijspoor terecht. Het kostte dan vaak enige inspanning om weer op het juiste spoor terecht te komen zodat mijn bestemming bereikt kon worden. Desondanks heb ik tijdens mijn reis veel geleerd, zowel op sociaal-wetenschappelijk gebied als daarbuiten, en ben ik trots op het eindresultaat.

Tijdens mijn studie sociologie ben ik in aanraking gekomen met de thema's van internationale migratie en de (marginale) positie van illegale vreemdelingen. De behandeling van deze thema's wekte bij mij meteen een grote interesse op. Toen mij aan het begin van de master Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid een aantal mogelijke scriptie onderwerpen werd voorgelegd, waaronder illegaliteit in Nederland, was mijn keuze dan ook snel gemaakt. Samen met mijn scriptiebegeleider heb ik uiteindelijk de onderzoeksvraag opgesteld. Tijdens het onderzoek, wat moest leiden tot de beantwoording van deze onderzoeksvraag, ben ik tot nieuwe inzichten gekomen en ben ik achter zaken gekomen (met name met betrekking tot het Nederlandse overheidsbeleid omtrent illegaliteit en de vreemdelingenbewaring) waar ik op voorhand geen weet van had. Wat dat betreft kan ik zeggen dat de scriptie mij verrijkt heeft en mij in staat stelt een beargumenteerde positie in te nemen in het migratiedebat.

Het meest interessante onderdeel van dit onderzoek vond ik de afname van de interviews. Vaak kwamen mij en mijn mede-studenten ingrijpende en emotionele verhalen ter ore over de erbarmelijke en schrijnende gebeurtenissen die de (illegale) vreemdelingen tijdens hun verblijf in het land van herkomst, de reis naar Nederland en het verblijf in de vreemdelingenbewaring hebben doorgemaakt. Ik vond het opvallend dat er een grote bereidheid en openheid onder de illegale vreemdelingen (en informanten) bestond om hun verhaal te vertellen en onze vragen te beantwoorden. Mijn dank hiervoor is dan ook groot. Deze verhalen en anekdotes van de vreemdelingen hebben mij gesterkt in de overtuiging dat ik mij na de afronding van mijn studie in wil zetten voor de sociaal zwakkeren en hulpbehoevenden. In welke hoedanigheid dit precies zal zijn zal de toekomst moeten uitwijzen. Mogelijk kan de reis door India en Zuid-Oost Azië, die ik samen met mijn vriendin na het behalen van mijn master diploma zal gaan maken, mij inspireren en mij de juiste richting wijzen.

Ik wil graag van de gelegenheid gebruik maken om aan een aantal personen mijn dank te betuigen. Allereerst bedank ik de Dienst Justitiële Inrichtingen voor het beschikbaar stellen van de data uit de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007. Daarnaast wil ik mijn ouders bedanken voor hun geduld en hun onvoorwaardelijke financiële en morele steun. Ook bedank ik mijn vriendin voor haar belangstelling en haar engelengeduld. Ten slotte wil ik mijn scriptiebegeleider, de heer Arjen Leerkes, bedanken voor zijn inzichten, zijn behulpzaamheid, zijn begrip en zijn uitstekende begeleiding.

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over het verschil in detentiesatisfactie (ervaren tevredenheid over het verblijf in de detentie) tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. Uit de vergelijking tussen de gegevens van de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 met de gegevens uit de gedetineerdensurvey 2007 blijkt dat gedetineerden in de vreemdelingenbewaring minder tevreden zijn over het verblijf binnen de detentie dan gedetineerden in de strafrechtelijke detentie. De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal staat is: *hoe kan het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie worden verklaard?* Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zijn er een drietal deelvragen geformuleerd. De eerste deelvraag is: *in hoeverre spelen de kenmerken van de populatie een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?* De tweede deelvraag is: *in hoeverre spelen de kenmerken van de inrichting een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?* En de derde deelvraag is: *in hoeverre speelt de betekenis(geving) van de detentie een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?* De antwoorden op deze deelvragen moeten leiden tot het antwoord op de hoofdvraag.

Om het onderzoek af te bakenen heb ik op basis van een aanvankelijke (theoretische) verkenning van het onderzoeksgebied *a priori* een aantal aannames gedaan over de causale verbanden tussen de kenmerken van de populatie, de kenmerken van de inrichting, de betekenis die wordt toegekend aan de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie en de beleving van de detentie. Ten eerste veronderstel ik dat de kenmerken van de populaties binnen beide typen inrichtingen gevolgen hebben voor de mate van *sociale deprivatie* die binnen de detentie wordt ervaren. Ten tweede veronderstel ik dat de kenmerken van beide type inrichtingen van invloed zijn op de mate van *materiële deprivatie* die binnen de detentie wordt ervaren. Ten derde veronderstel ik dat verschillen in de betekenisgeving aan de detentie van invloed zijn op de mate van de ervaren *legitimiteit* van de detentie.

Sociale deprivatie wordt gezien als de subjectieve achtergesteldheid die een individu ervaart, wat betreft de toegang tot het sociale netwerk, in vergelijking met andere individuen of met zichzelf op een vroeger moment. Materiële deprivatie wordt gezien als de subjectieve achtergesteldheid die een individu ervaart, wat betreft de toegang tot goederen en voorzieningen, in vergelijking met andere individuen of met zichzelf op een vroeger moment. Legitimiteit is de normatieve perceptie of assumptie van een individu dat een organisatie of instelling het recht heeft om het individu aan bepaalde acties te onderwerpen en dat deze acties door het betrokken individu als wenselijk, gepast en geschikt worden beschouwd omdat zij passen binnen hun persoonlijke waarden, normen en overtuigingen. In dit onderzoek wordt legitimiteit onderverdeeld in legitimiteit als vertrouwen en legitimiteit als acceptatie.

Aan de hand van een theoretische verkenning wordt er verondersteld dat de mate van ervaren sociale deprivatie, materiële deprivatie en legitimiteit (als vertrouwen en als acceptatie) van personen binnen detentie samenhangt met de mate van detentiesatisfactie die zij ervaren. Wanneer de ervaren mate van sociale en materiële deprivatie hoger is zal de mate van detentiesatisfactie lager zijn en wanneer de mate van legitimiteit die aan de detentie wordt toegekend hoger is zal ook de mate van detentiesatisfactie hoger zijn.

De relatie tussen sociale en materiële deprivatie en het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie wordt onderzocht in het kwantitatieve deel van dit onderzoek. De sociale deprivatie wordt gemeten aan de hand van de vraag of een gedetineerde van autochtone of van allochtone afkomst is. De veronderstelling is namelijk dat autochtonen minder sociale deprivatie ervaren dan allochtonen omdat zij in het land van herkomst gedetineerd zijn en daardoor meer toegang hebben tot hun sociale netwerk.

De materiële deprivatie van gedetineerden wordt gemeten aan de hand van het voorzieningenniveau in de inrichtingen voor de tenuitvoerlegging van de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. Er wordt namelijk verondersteld dat wanneer het voorzieningenniveau hoger is, de mate van materiële deprivatie lager zal zijn.

De relatie tussen de ervaren legitimiteit van de detentie en het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie wordt onderzocht in het kwalitatieve deel van dit onderzoek. De ervaren legitimiteit wordt gemeten aan de hand van de mate van onzekerheid over de duur van de detentie, de uitzichtloosheid over de situatie na de detentie en de onwetendheid over de gronden waarop mensen in de detentie verblijven.

Op basis van de analyse van de kwantitatieve gegevens (de data uit de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007¹) kan worden gesteld dat de mate van sociale deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan in de strafrechtelijke detentie. In de vreemdelingenbewaring zijn namelijk meer mensen van allochtone afkomst ondergebracht dan in de strafrechtelijke detentie. Hierdoor is de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager dan binnen de strafrechtelijke detentie. Ook kan op basis van deze analyse worden gesteld dat de mate van materiële deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan in de strafrechtelijke detentie. Het voorzieningenniveau is in de vreemdelingenbewaring namelijk lager dan binnen de reguliere gevangenissen. Dit draagt er tevens aan bij dat de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

Op basis van de analyse van de kwalitatieve gegevens (de antwoorden uit de interviews met illegale vreemdelingen en informanten) kan er gesteld worden dat de mate van ervaren legitimiteit (zowel legitimiteit als vertrouwen als legitimiteit als acceptatie) van de detentie in de vreemdelingenbewaring lager is dan in de strafrechtelijke detentie. In de vreemdelingenbewaring is er namelijk sprake van meer onzekerheid over de duur van de detentie, meer uitzichtloosheid over de situatie na de detentie en meer onwetendheid over de gronden waarop men gedetineerd is. Dit draagt bij aan de mindere mate van detentiesatisfactie van gedetineerden in de vreemdelingenbewaring ten opzichte van

¹ Deze surveys naar de beleving van detentie zijn afgenomen door de Dienst Justitiële Inrichtingen. De vreemdelingsurvey 2004 is in november 2004 afgenomen onder alle vreemdelingen, met uitzondering van de vreemdelingen in de uitzetcentra, die op dat moment op grond van de vreemdelingenwet in de vreemdelingenbewaring verbleven. De vreemdelingsurvey 2007 is gehouden in november 2007 onder alle vreemdelingen die op dat moment op grond van de vreemdelingenwet in de vreemdelingenbewaring verbleven, inclusief de vreemdelingen in de uitzetcentra. De gedetineerdensurvey 2007 is in april en mei 2007 gehouden onder alle strafrechtelijk gedetineerden, exclusief de gedetineerden in inrichtingen voor drugskoeriers (bolletjesslikkers), gedetineerden die deelnemen aan penitentiaire programma's en gedetineerden die elektronische detentie hebben.

gedetineerden in de strafrechtelijke detentie.

Concluderend kan het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie dus worden verklaard doordat de mate van sociale en materiële deprivatie binnen de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie en de mate van de ervaren legitimiteit van de detentie in de vreemdelingenbewaring lager is.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding tot onderzoek	9
1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen	10
1.3 Relevantie	11
1.4 Afbakening en methodologische verantwoording	12
1.5 Leeswijzer	13
2. Achtergrond	14
2.1 Illegaliteit in Nederland	14
2.2 De vreemdelingenbewaring	17
2.3 Strafrechtelijke detentie	19
2.4 Empirische verschillen vreemdelingenbewaring en strafrechtelijke detentie	20
3. Theoretisch kader	22
3.1 Relatieve deprivatie	22
3.1.1 Sociale deprivatie	24
3.1.2 Materiële deprivatie	24
3.2 Legitimiteit	25
3.2.1 Legitimiteit als vertrouwen	27
3.2.2 Legitimiteit als acceptatie	28
3.3 Satisfactie	29
3.3.1 Satisfactie met het leven als geheel	29
3.3.2 Satisfactie als behoeftebevrediging	31
3.4 Deprivatie, legitimiteit en satisfactie	32
3.4.1 Deprivatie en satisfactie	32
3.4.2 Legitimiteit en satisfactie	32
3.5 Formulering van hypothesen	33
4. Methoden van onderzoek	35
4.1 Onderzoeksaanpak	35
4.2 Verantwoording kwantitatief onderzoek	36
4.2.1 Definiëring en operationalisering	37
4.2.2 Beschrijving en verantwoording onderzoeksinstrumenten	40
4.2.3 Onderzoekspopulatie	41
4.2.4 Validiteit, betrouwbaarheid en methodologische beperkingen	42

4.3 Verantwoording kwalitatief onderzoek	43
4.3.1 Definiëring en operationalisering	44
4.3.2 Beschrijving en verantwoording onderzoeksinstrumenten	47
4.3.3 Onderzoekspopulatie	47
4.3.4 Validiteit, betrouwbaarheid en methodologische beperkingen	48
5. Analyse van de kwantitatieve gegevens	51
5.1 Detentiesatisfactie	51
5.2 Geboorteland en sociale deprivatie	52
5.3 Voorzieningenniveau en materiële deprivatie	54
5.4 Correlaties	56
5.5 Toetsen van de kwantitatieve hypothesen	59
6. Analyse van de kwalitatieve gegevens	61
6.1 Legitimiteit als vertrouwen	62
6.2 Legitimiteit als acceptatie	67
6.3 Toetsen van de kwalitatieve hypothesen	70
7. Conclusie	71
7.1 Beantwoording deelvraag 1	71
7.2 Beantwoording deelvraag 2	72
7.3 Beantwoording deelvraag 3	72
7.4 Beantwoording onderzoeksvraag	73
Discussie en aanbevelingen	74
Literatuurlijst	78
Bijlagen	82
Vragenlijst interview illegale vreemdelingen	82
Vragenlijst interview informanten	84

1. Inleiding

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te bieden in het verschil in de ervaren tevredenheid binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. Er zal voornamelijk gekeken worden naar welke factoren van invloed zijn op de ervaren satisfactie van gedetineerden en of deze factoren het verschil in detentiesatisfactie verklaren. In dit hoofdstuk zal een introductie plaatsvinden van het onderwerp en zullen de vragen die centraal staan in dit onderzoek uiteen worden gezet. In paragraaf 1.1 zal de aanleiding tot het onderzoek worden beschreven. Vervolgens zal ik in paragraaf 1.2 de onderzoeksvraag en de deelvragen formuleren. Paragraaf 1.3 handelt over het maatschappelijke en wetenschappelijke belang van dit onderzoek. In paragraaf 1.4 zullen kort de gehanteerde onderzoeksmethoden worden beschreven en paragraaf 1.5 dient als leeswijzer.

1.1 Aanleiding tot onderzoek

De vreemdelingenbewaring is een opvallend fenomeen binnen de penitentiaire wereld. Het opsluiten van illegale vreemdelingen is, in veel gevallen, niet het gevolg van een strafrechtelijke veroordeling maar betreft een administratieve maatregel op basis van de Vreemdelingenwet 2000 (Vw 2000). Illegale vreemdelingen worden over het algemeen dus niet opgesloten omdat zij de strafwet hebben overtreden, maar omdat zij niet rechtmatig in Nederland verblijven en voorbereid worden op een mogelijke uitzetting naar het land van herkomst (of een derde land). Het karakter van de vreemdelingenbewaring onderscheidt zich dus van dat van de strafrechtelijke detentie, waar uitsluitend personen zijn opgenomen ten gevolge van een veroordeling voor een strafbaar feit of personen die verdacht worden van een strafbaar feit en in afwachting van een veroordeling door de rechter in bewaring zijn gesteld.

Ondanks dat het doel en de functie van de vreemdelingenbewaring afwijkt van dat van de strafrechtelijke detentie vindt de tenuitvoerlegging van beide vormen van detentie plaats binnen penitentiaire vrijheidsontnemende inrichtingen. De regimes binnen deze vrijheidsontnemende inrichtingen komen sterk overeen en hebben beide een sterk repressief en punitief karakter (Van Kalmthout, 2005: 334). Van Kalmthout (2005) stelt dat illegale vreemdelingen worden onderworpen aan een regime dat is ontworpen voor verdachten en veroordeelden, met tal van beperkingen voor de vreemdelingen. Deze beperkingen zijn dus ontleend aan het regime binnen de strafrechtelijke detentie. De beperkingen binnen de vreemdelingenbewaring zijn zelfs groter dan binnen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring wordt in vergelijking met de strafrechtelijke detentie vaak gekarakteriseerd als soberder. Zo zijn er binnen de vreemdelingenbewaring beduidend minder (of geen) faciliteiten wat betreft sport en werk, educatiemogelijkheden en éénpersoonscellen dan binnen de strafrechtelijke detentie (Leerkes & Broeders, 2010).

Naast het feit dat de beperkingen en voorzieningen binnen de strafrechtelijke detentie verschillen van de beperkingen binnen de vreemdelingenbewaring is er ook sprake

van verschillen in de beleving van de detentie. Wanneer de gegevens uit de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 vergeleken worden met de gegevens uit de gedetineerdensurvey 2007 zien we dat de meeste aspecten van de detentie negatiever worden beoordeeld door de gedetineerden in de vreemdelingenbewaring dan door de gedetineerden in de reguliere gevangnissen.

Deze surveys naar de beleving van detentie zijn afgenomen door de Dienst Justitiële Inrichtingen. De vreemdelingsurvey 2004 is in november 2004 afgenomen onder alle vreemdelingen, met uitzondering van de vreemdelingen in de uitzetcentra, die op dat moment op grond van de vreemdelingenwet in de vreemdelingenbewaring verbleven. De vreemdelingsurvey 2007 is gehouden in november 2007 onder alle vreemdelingen die op dat moment op grond van de vreemdelingenwet in de vreemdelingenbewaring verbleven, inclusief de vreemdelingen in de uitzetcentra. De gedetineerdensurvey 2007 is in april en mei 2007 gehouden onder alle strafrechtelijk gedetineerden, exclusief de gedetineerden in inrichtingen voor drugskoeriers (bolletjesslikkers), gedetineerden die deelnemen aan penitentiaire programma's en gedetineerden die elektronische detentie hebben.

De voornaamste verschillen in de beleving van de detentie hebben betrekking op de tevredenheid over de activiteiten binnen de inrichting, de diverse zorgverleners en de mogelijkheden tot contacten met de buitenwereld. Over die aspecten van de detentie zijn gedetineerden in de vreemdelingenbewaring beduidend vaker ontevreden dan gedetineerden in de strafrechtelijke detentie. Maar ook de veiligheid en de duidelijkheid over de regels en rechten binnen de inrichting worden door de vreemdelingen negatiever beoordeeld dan door de gedetineerden in de reguliere gevangnissen (Henneken-Hordijk, 2008: 51).

Middels dit onderzoek zal er getracht worden te achterhalen wat de oorzaak is van dat verschil in beleving en welke mechanismen ten grondslag liggen aan het verschil in de ervaren tevredenheid binnen de vreemdelingenbewaring en binnen de reguliere, strafrechtelijke detentie in Nederland.

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

Om inzicht te krijgen in het verschil in de ervaren tevredenheid (de detentiesatisfactie) binnen de vreemdelingenbewaring en binnen de strafrechtelijke detentie zullen er verschillende aspecten van de detentie worden onderzocht. In dit onderzoek zal er worden gekeken naar de kenmerken van de populatie binnen beide typen detentie, naar kenmerken van de inrichting van beide typen detentie, en naar de betekenis die door gedetineerden aan de detentie wordt toegekend. De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal staat luidt als volgt:

Hoe kan het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie worden verklaard?

Om antwoord te geven op deze onderzoeksvraag zal ik een aantal deelvragen formuleren die de beantwoording van de onderzoeksvraag mogelijk moeten maken. Deze deelvragen zijn:

Deelvraag 1: *In hoeverre spelen de kenmerken van de populatie een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?*

Deelvraag 2: *In hoeverre spelen de kenmerken van de inrichting een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?*

Deelvraag 3: *In hoeverre speelt de betekenis(geving) van de detentie een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?*

De kenmerken van de populatie, de kenmerken van de inrichting en de betekenis van de detentie zullen later in dit onderzoek worden toegelicht.

Het is van belang om hier op te merken dat het onderscheid tussen de kenmerken van de populatie, de kenmerken van de inrichting en de betekenis van de detentie hoofdzakelijk een analytisch onderscheid is, dat het mogelijk maakt om de verschillende factoren die van invloed zijn op de detentiesatisfactie te onderzoeken. In werkelijkheid overlappen deze factoren elkaar en wordt de detentiesatisfactie beïnvloed door een samenhang van de factoren.

1.3 Relevantie

Het belang van dit onderzoek kan worden beschreven aan de hand van een drietal peilers: maatschappelijke relevantie, beleidsmatige relevantie en wetenschappelijke relevantie.

Maatschappelijke en beleidsmatige relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek komt overeen met de beleidsmatige relevantie en heeft betrekking op het idee dat door middel van de bevindingen die dit onderzoek oplevert (wat betreft de detentiesatisfactie van gedetineerden), het beleid met betrekking tot (de organisatie van) de vreemdelingenbewaring kan worden geanalyseerd voordat er een (normatieve) conclusie aan wordt verbonden. In dit onderzoek worden de verschillen tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie beschreven en verklaard waardoor maatschappelijke organisaties en beleidsmakers nieuwe inzichten kunnen verwerven in de organisatie van (en het beleid omtrent) de vreemdelingenbewaring. Deze nieuwe inzichten kunnen zo een bijdrage leveren aan de normatieve discussie omtrent de vreemdelingenbewaring en kunnen mogelijk ingezet worden om het beleid te herzien waardoor de beleving van de vreemdelingenbewaring positief kan worden beïnvloed.

Wetenschappelijke relevantie

Het huidige wetenschappelijke onderzoek naar de beleving van de detentie richt zich voornamelijk op de beleving van strafrechtelijke detentie. Eén van de voornaamste studies naar de beleving van detentie is het boek 'Living in prison: The ecology of survival' van Hans Toch (1977). Deze studie illustreert de persoonlijke gevolgen die strafrechtelijke gevangenschappen hebben voor de (opvattingen van) individuele gedetineerden. Dit onderzoek vult het bestaande onderzoek naar de beleving van de detentie aan door ook de beleving van de vreemdelingenbewaring in beschouwing te nemen. De verschillen in de betekenisgeving aan de detentie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie en de mate van acceptatie van de detentie, die in dit onderzoek aan bod komen, leveren bijvoorbeeld wetenschappelijke inzichten op die in het bestaande onderzoek naar de beleving van detentie onderbelicht zijn gebleven.

1.4 Afbakening en methodologische verantwoording

Om het onderzoek af te bakenen heb ik op basis van een aanvankelijke (theoretische) verkenning van het onderzoeksgebied *a priori* een aantal aannames gedaan over de causale verbanden tussen de kenmerken van de populatie, de kenmerken van de inrichting, de betekenis die wordt toegekend aan de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie en de beleving van de detentie. Ten eerste veronderstel ik dat de kenmerken van de populatie van beide typen inrichtingen gevolgen hebben voor de mate van *sociale deprivatie* die binnen de detentie wordt ervaren. Ten tweede veronderstel ik dat de kenmerken van beide type inrichtingen van invloed zijn op de mate van *materiële deprivatie* die binnen de detentie wordt ervaren. Ten derde veronderstel ik dat verschillen in de betekenisgeving aan de detentie van invloed zijn op de mate van de ervaren *legitimiteit* van de detentie. Hoe deze relaties er precies uitzien zal later in dit onderzoek duidelijk worden.

De mogelijkheid bestaat dat de verschillen in de populatie, de verschillen in de inrichting en de verschillen in de betekenisgeving tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie het verschil in detentiesatisfactie slechts voor een deel zullen verklaren. Overige factoren die van invloed zijn op de detentiesatisfactie zullen in dit onderzoek echter niet aan bod komen.

De rol en de invloed van de centrale variabelen in dit onderzoek zullen eerst worden onderzocht aan de hand van een theoretische verkenning. Deze theoretische verkenning leidt tot de formulering van een aantal hypothesen. Aan de hand van een kwantitatieve analyse van secundaire data uit de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007 (van de Dienst Justitiële Inrichtingen) zal de invloed van de sociale en materiële deprivatie op de ervaren detentiesatisfactie van gedetineerden worden onderzocht en zullen de kwantitatieve hypothesen worden getoetst. Op voorhand bestond de veronderstelling dat de mate van sociale en materiële deprivatie het verschil in detentiesatisfactie slechts voor een deel zouden verklaren. Daarom zal ik tevens op basis van een kwalitatieve analyse van gegevens uit achttien interviews (met illegale

vreemdelingen en informanten) de invloed van de ervaren legitimiteit van de detentie op de detentiesatisfactie van gedetineerden onderzoeken en zullen de kwalitatieve hypothesen worden getoetst.

1.5 Leeswijzer

De opzet van dit onderzoek is als volgt. In dit eerste hoofdstuk is de aanleiding tot het onderzoek beschreven, zijn de onderzoeksvraag en de deelvragen gepresenteerd en is de relevantie en methodologische verantwoording van het onderzoek uiteengezet. In hoofdstuk 2 wordt inzicht geboden in het fenomeen van illegaliteit in Nederland en de rol die de vreemdelingenbewaring daarbij speelt. Daarnaast zal in hoofdstuk 2 kort de functie van de strafrechtelijke detentie uiteen worden gezet en zal er een empirische vergelijking worden gemaakt tussen vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. In hoofdstuk 3 zullen aan de hand van een theoretische verkenning de variabelen die in dit onderzoek centraal staan (en hun onderlinge relaties) worden besproken. Tevens worden in dit hoofdstuk de hypothesen geformuleerd. In hoofdstuk 4 wordt de theoretische verkenning gekoppeld aan het empirische gedeelte van het onderzoek en zullen de methoden van onderzoek worden beschreven. In hoofdstuk 5 vindt de analyse van de kwantitatieve gegevens plaats en zullen de kwantitatieve hypothesen worden getoetst. Hoofdstuk 6 handelt over de analyse van de kwalitatieve gegevens en de toetsing van de kwalitatieve hypothesen. In hoofdstuk 7 wordt er ten slotte antwoord gegeven op de deelvragen en zal aan de hand van deze antwoorden een antwoord worden geformuleerd op de onderzoeksvraag.

2. Achtergrond

Dit hoofdstuk heeft tot doel inzicht te bieden in het sociaal-maatschappelijke fenomeen van illegaliteit in Nederland en de rol die de vreemdelingenbewaring daarbij speelt. Tevens zal hier kort de functie van de strafrechtelijke detentie uiteen worden gezet en zal er een empirische vergelijking worden gemaakt tussen vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. In paragraaf 2.1 zal er eerst een beeld worden geschetst van de aard en de omvang van het verblijf van illegale vreemdelingen in Nederland en zal het Nederlandse overheidsbeleid omtrent het vraagstuk van illegale vreemdelingen worden besproken. In paragraaf 2.2 zal er vervolgens nader worden ingegaan op de kenmerken en de functie van de vreemdelingenbewaring. Paragraaf 2.3 behandelt kort de kenmerken en functies van de strafrechtelijke detentie en in paragraaf 2.4 zal er ten slotte een vergelijking worden gemaakt tussen aspecten van de vreemdelingenbewaring en van de reguliere, strafrechtelijke detentie, die voor dit onderzoek van belang zijn. Deze vergelijking is relevant voor dit onderzoek omdat het verschil in detentiesatisfactie mogelijk voort komt uit de empirische discrepantie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie.

2.1 Illegaliteit in Nederland

In de afgelopen decennia zijn illegale migranten een bekend fenomeen geworden in West-Europese landen. Zowel in de wetenschappelijke literatuur als in de politiek is er in toenemende mate aandacht ontstaan voor het vraagstuk van illegaliteit. Onderwerpen die vanaf eind jaren '90 in de Nederlandse wetenschappelijke literatuur zijn behandeld variëren van de omvang en de samenstelling van de groep illegale vreemdelingen tot de manieren waarop migranten naar Nederland komen en de wijze waarop illegale vreemdelingen invulling geven aan hun verblijf in de Nederlandse samenleving. Ook het Nederlandse overheidsbeleid omtrent het illegaliteitsvraagstuk komt veelvuldig aan bod in de wetenschappelijke literatuur. In deze paragraaf zullen voorgaande onderwerpen achtereenvolgens kort worden besproken.

Omvang en samenstelling

In de illegalennota van 23 april 2004 (TK 29 537, nr. 2) wordt illegaliteit omschreven als het verblijf in Nederland van vreemdelingen (mensen zonder de Nederlandse nationaliteit) die niet beschikken over een geldig verblijfsrecht en daarom de plicht hebben Nederland te verlaten (Illegalennota, 23-04-2004: 4). In deze nota wordt er onderscheid gemaakt tussen illegalen die Nederland door illegale grensoverschrijding zijn binnen gekomen, illegalen die Nederland op legale wijze zijn binnenkomen, maar die illegaal in Nederland blijven nadat hun verblijfsrecht is geëindigd of nadat zij hun verblijfsrecht hebben verloren door bijvoorbeeld het plegen van een strafbaar feit en uitgeprocedeerde asielzoekers (Kromhout e.a., 2008: 7). Het is lastig om een schatting te maken van de omvang van het aantal illegalen dat in Nederland verblijft omdat zij in veel gevallen niet of beperkt geregistreerd staan. Op grond van het aantal illegale vreemdelingen die wel geregistreerd staan maken

onderzoekers een schatting van de omvang van de totale populatie illegale vreemdelingen. Van der Heijden e.a. (2006) stelt dat er tussen 1 april 2005 en 1 april 2006 naar schatting ongeveer 129.000 vreemdelingen illegaal in Nederland verbleven. Hiervan waren er ongeveer 40.000 van Europese afkomst en een kleine 90.000 personen van niet-Europese afkomst. Volgens De Boom e.a. (2006) bestond in 2005 tien tot twintig procent van de totale geschatte populatie illegale vreemdelingen uit uitgeprocedeerde asielzoekers. De omvang van deze groep schommelt nogal doordat wanneer asielzoekers in Nederland asiel aanvragen zij op dat moment legaal in Nederland verblijven tot het moment dat zij volledig zijn uitgeprocedeed en de 28-dagentermijn waarbinnen zij verplicht zijn Nederland te verlaten is verstreken. Op dat moment kunnen zij een nieuwe aanvraag voor een verblijfsvergunning indienen en krijgen dan opnieuw verblijfsrecht voor de duur van de procedure. Hierdoor kunnen vreemdelingen op het ene moment legaal in Nederland verblijven en op het andere moment illegaal (Kromhout e.a., 2008: 17).

De komst naar Nederland

In de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw kenmerkte internationale migratiebewegingen zich voornamelijk door gastarbeidermigratie en postkoloniale migratie. Vanaf de jaren '80 werd dit patroon echter doorbroken en ontstond er een toenemende diversiteit in migratiestromen en type migranten (Engbersen e.a., 2002, Snel e.a., 2000). Tegenwoordig bestaan de migratiestromen naar West-Europa en Nederland vooral uit asielmigratie, vervolgmigratie en arbeidsmigratie. Aan de ene kant komen er goedgeschoolde kennismigranten naar West-Europa (Nederland) en aan de andere kant zien we een toestroom van migranten met een zwakke of geen verblijfsstatus (voornamelijk asielzoekers en illegale vreemdelingen) (Engbersen e.a., 2002: 4). De toenemende mate van onoverzichtelijkheid door de irregulering van migratiestromen komt tot uiting in de aanwezigheid van illegale vreemdelingen.

De wijze waarop illegale vreemdelingen naar Nederland komen is gevarieerd. Uit het onderzoek van Engbersen e.a. (2002) blijkt dat een groot deel van de illegale vreemdelingen voor hun overkomst naar Nederland hulp hebben ontvangen van familie en vrienden die reeds in Nederland verbleven. Een ander deel van deze groep is op zelfstandige wijze zonder geldige documenten naar Nederland gekomen. Daarnaast is er een deel (vooral mensen afkomstig uit China) naar Nederland afgereisd met behulp van zogenaamde mensensmokkelaars. Zij hebben in veel gevallen in Nederland asiel aangevraagd die vervolgens is afgewezen.

Ook de migratiemotieven van de groep illegale vreemdelingen lopen sterk uiteen. Het onderzoek van Van Liempt (2007) toont aan dat de motieven om naar Nederland te komen variëren van (een combinatie van) politieke, economische, sociale, culturele, individuele tot ecologische motieven.

Het verblijf in Nederland

Door middel van wetgeving heeft de Nederlandse overheid de laatste twee decennia bewerkstelligd dat illegale vreemdelingen geen toegang meer hebben tot de formele arbeidsmarkt en (in grote mate) de voorzieningen van de verzorgingsstaat (Van der Leun, 2003). Illegale vreemdelingen zijn daarom aangewezen op andere bestaansstrategieën. Zij zijn voor wat betreft arbeid afhankelijk geworden van de informele niet-gereguleerde economie. Deze informele economie bestaat voor een groot deel uit *zwarte* arbeid en (overlevings)criminaliteit. Tevens zijn zij in veel gevallen afhankelijk van de zogenaamde 'gift-economie' om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Vanuit deze gift-economie ontvangen zij ondersteuning van familie en vrienden en van informele charitatieve instanties die hulp bieden aan illegale vreemdelingen (Engbersen e.a., 2002: 100-112). Illegale vreemdelingen met verschillende etnische achtergronden hebben in verschillende mate toegang tot kansenstructuren en de informele- en gift-economie (Engbersen e.a., 2002: 100, Leerkes, 2007: 204).

Ook wat betreft huisvesting zijn illegale vreemdelingen vaak afhankelijk van hun sociaal kapitaal en de ondersteuning van familie en vrienden uit hun etnische gemeenschap (en in beperkte mate van liefdadigheid en de markt) (Burgers, 1999).

Nederlands overheidsbeleid omtrent illegaliteit

Vanaf de late jaren '60 heeft de Nederlandse overheid een restrictief vreemdelingenbeleid ontwikkeld. Tot begin jaren '90 werd dit beleid en de wetgeving omtrent illegaliteit echter niet heel strikt gehandhaafd en werden illegale vreemdelingen veelal gedoogd. Het bleef tot aan deze periode voor illegale vreemdelingen vrij gemakkelijk een sofinummer te bemachtigen en werkzaam te zijn op de formele arbeidsmarkt (Engbersen e.a., 2002: 5). Vanaf begin jaren '90 (tot heden) kwam er een omslag in het beleid van de Nederlandse overheid en werden er wetten en maatregelen ingevoerd om illegaal verblijf effectiever te ontmoedigen en om illegaliteit te bestrijden. Illegaliteit werd steeds meer gezien als een sociaal probleem en illegale vreemdelingen werden vanaf die periode op verschillende gebieden steeds meer formeel uitgesloten van (sociale) voorzieningen. Zo is het sinds 1 november 1991 verplicht om een geldige verblijfsvergunning te tonen bij de aanvraag van een sofinummer. Ook is op 1 juni 1994 de Wet op identificatieplicht in werking getreden en is op 1 juli 1998 de zogenaamde koppelingswet ingevoerd. Deze koppelingswet houdt in dat het voor illegaal verblijvende vreemdelingen van 18 jaar en ouder niet langer mogelijk is om op formele wijze aanspraak te maken op bepaalde collectieve voorzieningen van de Nederlandse verzorgingsstaat (Engbersen e.a., 2002: 99). Voorzieningen waarvan illegale vreemdelingen vanaf de inwerkingtreding van de koppelingswet zijn uitgesloten zijn onder andere: sociale uitkeringen (kinderbijslag, WAO, bijstandsuitkering), het verkrijgen van een huisvestingvergunning en het beginnen van een opleiding. Wel behouden illegale vreemdelingen het recht op noodzakelijke medische zorg en hebben illegaal in Nederland verblijvende leerplichtigen recht op onderwijs (Etman en Korpel, 1999). Met de invoering

van de Vreemdelingenwet 2000 (Vw 2000) op 1 april 2001 is het voor een asielzoeker na afwijzing van de aanvraag voor een verblijfsvergunning (dus wanneer iemand illegaal in Nederland verblijft) verplicht om Nederland binnen een zekere tijd uit eigen beweging te verlaten. Voor de invoering van deze Vreemdelingenwet 2000 was het voor de Nederlandse overheid ook al mogelijk om illegale vreemdelingen in detentie te plaatsen en Nederland uit te zetten wanneer zij het land niet uit eigen beweging verlaten, maar dit werd tot begin jaren '90 slechts op zeer kleine schaal toegepast. Vanaf begin jaren '90 werden personen die niet rechtmatig in Nederland verblijven, en die het land niet (uit eigen beweging) verlaten, steeds vaker in een vrijheidsontnemende inrichting geplaatst ter voorbereiding op hun uitzetting. Met de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 is het voor illegale vreemdelingen niet langer mogelijk om aparte procedures tegen hun uitzetting aan te spannen.

2.2 De vreemdelingenbewaring

Van Kalmthout (2005) stelt dat de vreemdelingenbewaring een administratieve maatregel betreft op basis van de Vreemdelingenwet. Deze administratieve maatregel heeft volgens hem een strafrechtelijke uitvoering doordat illegale vreemdelingen, met het oog op de uitzetting, worden ondergebracht in een penitentiaire inrichting (Van Kalmthout, 2005: 321). Tot aan begin jaren '90 werden illegale vreemdelingen in zeer beperkte mate in een penitentiaire inrichting opgesloten vanwege hun illegale binnenkomst of illegaal verblijf in Nederland. Er was voor die periode wel degelijk een grote groep illegale vreemdelingen in Nederland aanwezig maar de opsluiting en uitzetting van deze personen vond slechts op zeer kleine schaal plaats. Omdat het om een zeer gering aantal ging bestonden er geen aparte voorzieningen of inrichtingen voor de onderbrenging van illegale vreemdelingen. Illegale vreemdelingen werden tot aan die periode ondergebracht in de reguliere huizen van bewaring en politiebureaus (Van Kalmthout, 2005: 322).

Vanaf 1990 is hier verandering in gekomen. Omdat de Nederlandse overheid een strenger en restrictiever immigratiebeleid ging voeren en er in toenemende mate werd getracht om illegaliteit op effectieve wijze te bestrijden (door controles en opsporing) werd de detentiecapaciteit voor de opsluiting van illegale vreemdelingen uitgebreid. Hierdoor konden er meer illegale vreemdelingen in de detentie worden ondergebracht ten behoeve van de voorbereiding op hun gedwongen uitzetting (naar het land van herkomst). In plaats van het opsluiten van illegale vreemdelingen in reguliere penitentiaire inrichtingen werden er aparte penitentiaire inrichtingen gecreëerd voor de tenuitvoerlegging van de vreemdelingenbewaring (Van Kalmthout, 2005: 322).

Momenteel zijn er in Nederland zes locaties waar de vreemdelingenbewaring ten uitvoer wordt gebracht: het detentiecentrum Zeist, de locaties Zaandam en Oude Meer van het detentiecentrum Noord-Holland, het detentiecentrum Alphen aan den Rijn en de detentiecentra Zestienhoven (Rotterdam) en Schiphol-West (uitzettingcentra). Volgens de cijfers van het DJI (2010) bedroeg de totale capaciteit voor de detentie van vreemdelingen in 2009 2.442 plaatsen. In de periode van 2005 tot 2007 nam de capaciteit van de

vreemdelingenbewaring ieder jaar met 15% toe (3.954 plaatsen in 2006), maar doordat vanaf 2007 de instroom in de vreemdelingenbewaring afnam, is de capaciteit vanaf dat jaar teruggebracht (DJI, 2010: 13). In 2009 zijn er 7.867 personen ingestroomd in de vreemdelingenbewaring en in september van dat jaar verbleven er 1.579 personen in de vreemdelingenbewaring. In totaal bedroeg de uitstroom van vreemdelingen uit de vreemdelingenbewaring in 2009 7.932 personen (DJI, 2010). Dit laat zien dat er sprake is van een grote mate van doorstroom van vreemdelingen in (en uit) de vreemdelingenbewaring. Overigens waren er in 2010 ruim 6.600 uitzettingen van illegale vreemdelingen gepland, waarvan er uiteindelijk 2.404 (36%) zijn geannuleerd (CITT, 2011).

Illegaal verblijf in Nederland is (nog) niet strafbaar. De vrijheidsontneming op grond van de Vreemdelingenwet 2000 (de vreemdelingenbewaring) is dus een administratieve of bestuursrechtelijke maatregel om vreemdelingen die de toegang tot Nederland is ontzegd, of die niet (langer) in Nederland mogen verblijven, de vrijheid te ontnemen tot het moment dat vertrek of uitzetting mogelijk is (DJI, 2010: 9). In de Vreemdelingenwet 2000 is opgenomen dat deze maatregel tot het strikt noodzakelijke beperkt dient te blijven en dat er continu moet worden nagegaan of er niet met minder ingrijpende middelen kan worden volstaan en hetzelfde doel bereikt kan worden. Dit wordt het ultimum-remediumbeginsel genoemd (Van Kalmthout, 2005: 326). De vreemdelingenbewaring is volgens de Vreemdelingenwet 2000 slechts geoorloofd wanneer het belang van de openbare orde of de nationale veiligheid in het geding komt. De vreemdelingenbewaring heeft dan als functie om, door middel van een inbewaringstelling, de illegale vreemdelingen voor te bereiden op hun vertrek en te zorgen dat zij beschikbaar zijn voor hun uitzetting en zij zich hieraan niet zullen onttrekken (DJI, 2010: 9). Wanneer er geen reële kans (meer) is dat een illegale vreemdeling kan worden uitgezet mag de vreemdelingenbewaring niet worden opgelegd of worden voortgezet. Van Kalmthout stelt dat het criterium van de nationale veiligheid voor de vreemdelingenbewaring weinig toegepast wordt, maar dat het openbare ordecriterium (wat in beginsel alleen geldt wanneer er concrete aanwijzingen zijn dat een vreemdeling zich aan de uitzetting zal onttrekken) zeer ruim wordt gehanteerd (Van Kalmthout, 2005: 326).

Binnen de vreemdelingenbewaring kan er een onderscheid worden gemaakt tussen twee groepen gedetineerde vreemdelingen. Ten eerste de vreemdelingen die de toegang tot Nederland aan de grens is geweigerd en die bij het nalaten van het onmiddellijke vertrek uit Nederland op grond van artikel 6 Vw 2000 een vrijheidsbenemende maatregel krijgen opgelegd. En ten tweede de vreemdelingen die niet (langer) rechtmatig in Nederland verblijven en die op grond van artikel 59 Vw 2000, met het oog op uitzetting, een vrijheidsbenemende maatregel krijgen opgelegd (Van Kalmthout, 2005: 326). Beide groepen worden in dit onderzoek in beschouwing genomen, maar zullen niet afzonderlijk worden besproken.

2.3 Strafrechtelijke detentie

In deze paragraaf zullen kort de kenmerken en functies van de strafrechtelijke detentie worden besproken.

Globaal gezien kan aan de hand van het artikel van Vegter (2005) de strafrechtelijke detentie worden onderverdeeld in een zestal typen van vrijheidsontneming die ten gevolge van een overtreding van de strafwet worden opgelegd. Het eerste type van vrijheidsontneming is *voorlopige hechtenis*. Dit is een strafvorderlijk dwangmiddel en geschiedt in afwachting van de berechting voor een strafbaar feit (Vegter, 2005: 42). Daarnaast kan vrijheidsontneming worden opgelegd als sanctie nadat door de rechter is vastgesteld dat een persoon een strafbaar feit heeft gepleegd. Die vrijheidsontneming kan geschieden in de vorm van een straf of in de vorm van een maatregel. Bij de straf is voornamelijk de functie van vergelding van belang en een maatregel dient hoofdzakelijk de veiligheid van de maatschappij (Vegter, 2005: 42). Er zijn twee typen vrijheidsbenemende straffen te onderscheiden; *de gevangenisstraf*, die wordt opgelegd aan personen boven de 18 jaar die zijn veroordeeld voor een misdrijf en de *hechtenis*, dat wordt opgelegd aan personen boven de 18 jaar die zijn veroordeeld voor een overtreding (of als vervanging voor een andere sanctie) (Vegter, 2005: 43). Naast deze twee vrijheidsbenemende straffen voor volwassenen zijn er ook een tweetal vrijheidsbenemende maatregelen te onderscheiden. De eerste is de *terbeschikkingstelling* (TBS) die wordt opgelegd aan personen die verminderd toerekeningsvatbaar of geheel ontoerekeningsvatbaar worden geacht en die ernstige strafbare feiten hebben begaan. Vaak gaat het om ernstige geweldsdelinquenten en zedendelinquenten (Vegter, 2005: 43). Een andere vrijheidsbenemende maatregel is de *plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders* waarbij zogenaamde veelplegers gedurende een periode van twee jaar de vrijheid wordt ontnomen. De laatste vorm van vrijheidsontneming is *jeugddetentie*, dat als sanctie kan worden opgelegd aan personen die ten tijde van het begaan van een strafbaar feit 12 jaar of ouder zijn maar die de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt (Vegter, 2005: 44).

De algemene regels over de tenuitvoerlegging van voorgaande vrijheidsbenemende straffen en maatregelen zijn opgenomen in drie beginselenwetten: de Penitentiaire beginselenwet (Pbw), de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden (Bvt) en de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (Bjji) (Vegter, 2005: 53). De Pbw is van toepassing op de penitentiaire inrichtingen als de huizen van bewaring, de gevangnissen en de inrichtingen voor stelselmatige daders. De Bvt. en de Bjji. handelen, zoals de namen al zeggen over de inrichtingen voor de verpleging van ter beschikking gestelden en over de justitiële jeugdinrichtingen. In dit onderzoek zijn alleen de gedetineerden in de penitentiaire inrichtingen opgenomen die onder de Pbw vallen (met uitzondering van de inrichtingen voor stelselmatige daders).

2.4 Empirische verschillen vreemdelingenbewaring en strafrechtelijke detentie

Hoewel Van Kalmthout (2005) stelt dat er in de tenuitvoerlegging nauwelijks onderscheid bestaat tussen strafrechtelijke detentie en de administratieve opsluiting van illegale vreemdelingen wil ik hier enkele voorname empirische verschillen tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring, die voor dit onderzoek van belang zijn, benadrukken.

Het voornaamste verschil is reeds besproken en behelst het feit dat gedetineerden in de strafrechtelijke detentie zijn opgenomen als sanctie (of maatregel) ten gevolge van een strafrechtelijke veroordeling voor een overtreding van de strafwet (of in afwachting daarvan). In de vreemdelingenbewaring zijn gedetineerden daarentegen ondergebracht als administratieve maatregel omdat zij niet rechtmatig in Nederland verblijven, waarbij (met het oog op uitzetting) hun vrijheid wordt ontnomen.

Een ander belangrijk verschil tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring heeft betrekking op de duur van de detentie. In tegenstelling tot de strafrechtelijke detentie (waar de gedetineerde een zogenaamde ontslagdatum heeft) is er in de wet geen grens gesteld aan de maximale in bewaringstelling binnen de vreemdelingenbewaring. De detentie in de vreemdelingenbewaring kan voortduren zolang er een reëel perspectief is dat de vreemdeling vertrekt dan wel wordt uitgezet (van Kalmthout, 2005: 313). Een uitzondering op deze regel is dat wanneer het een vreemdeling betreft die rechtmatig verblijf heeft en die nog in procedure is, of wanneer de vreemdeling is gedetineerd op grond van de opvatting dat in het belang van de openbare orde geacht wordt de bewaring te vorderen (art. 59 eerste lid onder a en tweede lid Vw 2000). In dat geval is de termijn van de vreemdelingenbewaring 4 weken, onder bepaalde omstandigheden 6 weken (Van Kalmthout, 2005: 313). Uit de jurisprudentie in het onderzoek van het DJI (2010) blijkt dat de rechter na een half jaar het voortduren van de bewaring strenger toetst. Na deze termijn weegt het individuele belang van de betrokkene over het algemeen zwaarder dan het belang om de bewaring voort te zetten. Als de vreemdeling de uitzetting frustreert of als er bij het bereiken van de termijn een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid bestaat dat de vreemdeling op korte termijn wordt verwijderd, dan wordt het overschrijden van de termijn van zes maanden door de rechter rechtmatig geacht (DJI, 2010: 26). Wel dient opgemerkt te worden dat het verblijf in de vreemdelingenbewaring door de illegale vreemdeling kan worden beëindigd wanneer zij (als zij daartoe in staat zijn) meewerken aan het vertrek uit Nederland.

Voor het einde van dit jaar zullen de Europese richtlijnen wat betreft de duur van administratieve detentie in Nederland worden ingevoerd. Dit betekent dat vanaf dat moment door de wet is bepaald dat de maximale duur van de detentie van illegale vreemdelingen de 18 maanden niet zal mogen overschrijden (Leerkes & Broeders, 2010: 4).

De laatste verschillen tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring die ik hier zal behandelen hebben betrekking op de aanwezige voorzieningen binnen de detentie. Binnen de vreemdelingenbewaring zijn er geen

voorzieningen aanwezig die gericht zijn op de toekomst van de gedetineerde. In reguliere penitentiaire inrichtingen zijn er daarentegen wel voorzieningen aanwezig die de gedetineerde voorbereiden op de toekomstige re-integratie in de maatschappij. Gedetineerden in de strafrechtelijke detentie hebben veelal mogelijkheden om te werken, een opleiding te volgen en om programma's te volgen als voorbereiding op hun terugkeer in de samenleving. In tegenstelling tot de strafrechtelijke detentie zijn, vanwege het feit dat de illegale vreemdeling niet geacht wordt terug te keren in de Nederlandse maatschappij, deze mogelijkheden binnen de vreemdelingenbewaring niet (of in zeer beperkte mate) aanwezig (Justitia et Pax, 2010: 34).

Naast de afwezigheid van voorzieningen die de gedetineerde vreemdelingen voorbereiden op hun toekomst is het tevens zo dat gedetineerden in de vreemdelingenbewaring vaak met meerdere personen op één cel worden opgesloten terwijl gedetineerden in de strafrechtelijke detentie vaak over een eigen cel beschikken.

In het volgende hoofdstuk zullen aan de hand van een theoretische verkenning de variabelen die in dit onderzoek centraal staan (en hun onderlinge relaties) worden besproken.

3. Theoretisch kader

Voordat ik het verschil in detentiesatisfactie tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring zal trachten te verklaren, zal ik in dit hoofdstuk eerst de begrippen bespreken die een centrale rol innemen binnen mijn onderzoek. De begrippen die in dit onderzoek centraal staan zijn relatieve deprivatie (zowel materiële deprivatie als sociale deprivatie), legitimiteit en (detentie)satisfactie. In dit hoofdstuk zal ik middels een theoretische verkenning inzicht bieden in deze afzonderlijke begrippen. Tevens zal ik in dit hoofdstuk vanuit theoretisch perspectief de onderlinge samenhang en de relaties tussen relatieve deprivatie, legitimiteit en (detentie)satisfactie weergeven.

In paragraaf 3.1 zal het begrip relatieve deprivatie worden besproken. In paragraaf 3.2 wordt vervolgens ingegaan op het begrip legitimiteit. Paragraaf 3.3 zal gaan over de satisfactie van mensen. De relatie tussen de begrippen relatieve deprivatie, legitimiteit en satisfactie zullen concluderend worden besproken in paragraaf 3.4. In paragraaf 3.5 zullen er vervolgens een viertal relevante hypothesen worden geformuleerd die het resultaat zijn van de in dit hoofdstuk besproken theoretische verkenning.

3.1 Relatieve deprivatie

Vanaf de jaren '50 is er binnen de sociale wetenschappen veelvuldig gebruik gemaakt van het begrip relatieve deprivatie. Het concept van relatieve deprivatie werd voor het eerst gehanteerd door Stouffer en zijn collega's (Stouffer et al., 1949) om een aantal onverwachte relaties tussen gevoelens van tevredenheid en iemands positie in het leger te verklaren. Het begrip wordt sindsdien door sociale wetenschappers veelal gebruikt om aan te geven dat menselijke reacties op objectieve omstandigheden worden gevormd door hun subjectieve vergelijkingen (Walker & Smith, 2002). De subjectieve deprivatie (of tevredenheid) van een individu wordt dus niet uitsluitend bepaald door de objectieve situatie waarin een individu zich bevindt maar door de vergelijking die dit individu maakt met een bepaalde referentiestandaard (Crosby, 1976). Runciman (1966) definieert relatieve deprivatie als volgt:

"We can roughly say that [a person] is relatively deprived of X when (1) he does not have X; (2) he sees some other person or persons, which may include himself at some previous or expected time, as having X, (3) he wants X, and (4) he sees it as feasible that he should have X." (Runciman, 1966, p.10)

Volgens deze definitie ervaart een persoon dus relatieve deprivatie wanneer deze persoon iets niet heeft, hij of zij zichzelf vergelijkt met iemand die datgene wel heeft, hij of zij datgene wil en hij of zij het gevoel heeft recht te hebben op datgene. De voorgaande omschrijving van relatieve deprivatie zal ook in dit onderzoek gehanteerd worden.

Gedetineerden in de strafrechtelijke detentie kunnen relatieve deprivatie ervaren wanneer zij bijvoorbeeld bepaalde persoonlijke eigendommen niet hebben of een bepaalde mate van

vrijheid ontberen (1), wanneer zij hun huidige situatie vergelijken met mensen die niet in de strafrechtelijke detentie zitten of wanneer zij hun huidige situatie vergelijken met hun eigen situatie voordat ze in detentie zaten (2). Daarnaast kunnen zij het gevoel hebben te verlangen naar bepaalde persoonlijke eigenschappen of meer vrijheden (3) en het gevoel hebben recht te hebben op deze zaken (4).

Ook gedetineerden in de vreemdelingenbewaring kunnen op die manier relatieve deprivatie ervaren. Het kan hen bijvoorbeeld ontbreken aan bepaalde vrijheden, bepaalde voorzieningen en/of bepaalde sociale contacten (1). De gedetineerde in de vreemdelingenbewaring kan zijn situatie (wat betreft het ontbreken van deze zaken) bijvoorbeeld vergelijken met iemand van dezelfde afkomst buiten de vreemdelingenbewaring, een gedetineerde in de strafrechtelijke detentie of met zijn of haar eigen situatie voordat hij of zij zich in de vreemdelingenbewaring bevond (2). Deze gedetineerde kan daarnaast het gevoel hebben meer vrijheden, meer voorzieningen en/of meer sociale contacten te willen (3) en het gevoel hebben recht te hebben op deze zaken (4). Wanneer de gedetineerde in de vreemdelingenbewaring zijn situatie dus vergelijkt met de situatie van iemand buiten de vreemdelingenbewaring en de gedetineerde bepaalde behoeftes of verlangens heeft die niet worden vervuld, terwijl hij of zij wel het gevoel heeft hier recht op te hebben, kan dit dus leiden tot een hogere mate van deprivatie bij de gedetineerde.

Runciman (1966) brengt binnen het begrip relatieve deprivatie een onderscheid aan tussen relatieve persoonlijke deprivatie en relatieve groepsdeprivatie. Met relatieve persoonlijke deprivatie bedoelt hij de benadeelde positie die een individu ervaart ten opzichte van een ander individu. Deze vorm van relatieve deprivatie kan worden ondervonden door gedetineerden in de strafrechtelijke detentie. Wanneer een gedetineerde binnen de strafrechtelijke detentie zijn persoonlijke situatie vergelijkt met iemand buiten de strafrechtelijke detentie kan dit leiden tot een bepaalde mate van deprivatie. Dit geldt ook voor gedetineerden in de vreemdelingenbewaring. Wanneer een gedetineerde in de vreemdelingenbewaring namelijk zijn individuele positie vergelijkt met iemand buiten de vreemdelingenbewaring, of met iemand die zich in de strafrechtelijke detentie bevindt, zou dit een bepaalde mate van deprivatie bij deze individu tot gevolg kunnen hebben. Met relatieve groepsdeprivatie doelt Runciman op de ontevredenheid die wordt ervaren doordat de ongunstige positie van de eigen groep wordt vergeleken met de positie van een andere groep. Ook deze vorm van deprivatie kan worden ondervonden door gedetineerden in de strafrechtelijke detentie. Gedetineerden in de strafrechtelijke detentie kunnen een hogere mate van deprivatie ervaren doordat zij de groep waar zij deel van uitmaken als geheel vergelijken met een referentiegroep buiten de detentie. Ditzelfde geldt voor de groep gedetineerden binnen de vreemdelingenbewaring.

Door de Britse socioloog Peter Townsend (1987) wordt deprivatie omschreven als:

“a state of observable and demonstrable disadvantage relative to the local community or the wider society or nation to which the individual, family or group belongs.” (Townsend, 1987: 125)

Deze achtergesteldheid op de lokale gemeenschap of de maatschappij waar een individu deel van uitmaakt kan volgens Townsend plaatsvinden op verschillende gebieden en niveaus. De achtergesteldheid kan bijvoorbeeld optreden doordat iemand een beperkte (of geen) toegang heeft tot sociaal contact, voedsel, kleding, een onderkomen, educatie of werk. Een persoon wordt volgens Townsend gezien als gedepriveerd wanneer diegene onder een bepaalde grens valt die bereikt wordt door de meerderheid van de populatie of die als sociaal wenselijk wordt beschouwd. Townsend onderscheidt twee vormen van deprivatie; sociale deprivatie en materiële deprivatie.

3.1.1 Sociale deprivatie

Sociale deprivatie heeft betrekking op relaties tussen personen binnen de familie, op het werk of binnen de gemeenschap. Deze vorm van deprivatie is gerelateerd aan het concept van ‘sociaal kapitaal’ en geeft bepaalde eigenschappen weer van de sociale organisatie van een individu of groep (Pampalon & Raymond, 2000). Sociale deprivatie treedt dus op wanneer iemand geen of beperkte toegang heeft tot zijn of haar sociale netwerk.

Gedetineerden in de strafrechtelijke detentie kunnen een bepaalde mate van sociale deprivatie ondervinden doordat zij door hun opsluiting een beperkte toegang tot hun sociale netwerk (buiten de detentie) ondervinden. Ditzelfde geldt voor de gedetineerden in de vreemdelingenbewaring. Gedetineerden in de vreemdelingenbewaring hebben bovendien minder toegang tot hun sociale netwerk dan gedetineerden in de strafrechtelijke detentie doordat zij niet gedetineerd zijn in het land van herkomst en het voor vrienden en familieleden (die in het land van herkomst wonen) lastig is om op bezoek te komen. Ook kunnen personen in de vreemdelingenbewaring vaak beperkt telefoneren omdat zij daarvoor moeten betalen en geen geld kunnen verdienen middels het verrichten van arbeid. Dit heeft tot gevolg dat illegale vreemdelingen die in de vreemdelingenbewaring verblijven moeilijk contacten kunnen onderhouden met vrienden en familieleden in het land van herkomst en weinig informatie ontvangen over het land van herkomst. Hierdoor kunnen zij dus ook een hogere mate van sociale deprivatie (en relatieve deprivatie in algemene zin) ervaren dan mensen in de strafrechtelijke detentie.

3.1.2 Materiële deprivatie

De materiële deprivatie heeft betrekking op (de beperkte toegang tot) goederen en voorzieningen die deel uit maken van het moderne leven. In het kader van dit onderzoek kan worden gesteld dat gedetineerden in de strafrechtelijke detentie materiële deprivatie kunnen ervaren doordat zij bijvoorbeeld over weinig persoonlijke eigendommen of financiële middelen beschikken. Dit geldt in sterkere mate voor de gedetineerden in de vreemdelingenbewaring omdat daar, in tegenstelling tot de strafrechtelijke detentie, (vaak) geen voorzieningen aanwezig zijn als werk, educatie, een eigen persoonlijke ruimte enz.

3.2 Legitimiteit

Vanaf de late jaren '60 is er in de sociaal-wetenschappelijke literatuur een verschuiving ontstaan in de manier waarop organisaties worden bestudeerd. Voor die periode werden organisaties door theoretici beschouwd als gesloten rationele systemen of entiteiten die sterk gescheiden opereren van hun omgeving. Vanaf de late jaren '60 werden organisaties echter steeds meer gezien als 'open systemen' die sterk onderhevig zijn aan veranderingen binnen de omgeving waarin zij opereren. Veranderingen in de omgeving van een organisatie zorgen ervoor dat organisaties worden blootgesteld aan culturele normen, symbolen, overtuigingen en rituelen (Suchman, 1995). Dit geldt niet alleen voor economische organisaties, zoals bedrijven, maar ook voor (overheids-)instellingen met niet economische doelen en met een bestuursrechtelijk karakter (zoals detentie). Deze intellectuele verschuiving heeft tot gevolg gehad dat er een toenemende aandacht ontstond voor het concept van de legitimiteit van organisaties. Met name het werk van Weber (1978) en Parsons (1960) is van groot belang geweest bij de toenemende focus op de rol die legitimiteit speelt bij het functioneren van een organisatie.

Het begrip legitimiteit kent verscheidene definities en gebruiksvormen. In één van de eerste organisatorische studies omschrijft Maurer (1971) legitimiteit als volgt:

'Legitimation is the process whereby an organization justifies to a peer or superordinate system its right to exist.'(Maurer, 1971: 361)

Deze definitie van Maurer gaat uit van de legitimiteit van een organisatie als middel waarmee de organisatie zijn bestaan rechtvaardigt. In dit onderzoek wordt er echter niet gekeken naar hoe de detentie zijn bestaan rechtvaardigt maar naar hoe de gedetineerden de detentie ervaren en ik welke mate de gedetineerden de ondervonden detentie als legitiem beschouwen. De definitie van Maurer is daarom niet bruikbaar voor dit onderzoek.

Dowling en Pfeffer (1975) benadrukken de culturele conformiteit van legitimiteit. Zij definiëren legitimiteit als:

'Congruence between the social values associated with or implied by activities and the norms of acceptable behavior in the larger social system.' (Dowling & Pfeffer, 1975: 122)

Deze definitie is al meer geschikt voor dit onderzoek omdat het uitgaat van het idee dat legitimiteit wordt gevormd door een overeenstemming tussen bepaalde activiteiten en de heersende normen binnen een sociaal systeem. De definitie is alleen niet helemaal toepasbaar op dit onderzoek omdat autochtonen (binnen de strafrechtelijke detentie) wel deel uit maken van het grotere sociale systeem, maar illegale vreemdelingen (in de vreemdelingenbewaring) grotendeels buiten het sociale systeem van de Nederlandse samenleving staan.

Ook de definitie van legitimiteit die wordt gehanteerd in het artikel van Suchman (1995) gaat uit van de overeenstemmingen tussen bepaalde activiteiten (van een organisatie) en bepaalde heersende normen:

'Legitimacy is a generalized perception or assumption that the actions of an entity are desirable, proper, or appropriate within some socially constructed system of norms, values, beliefs, and definitions.' (Suchman, 1995: 574)

Bovenstaande definities gaan uit van legitimiteit als een subjectief fenomeen dat door het publiek wordt ervaren wanneer acties van een organisatie of van de overheid passen binnen het sociaal geconstrueerde systeem van heersende waarden, normen en overtuigingen. De definities zijn echter niet geheel van toepassing op dit onderzoek omdat zij betrekking hebben op een generaliseerbare vorm van ervaren legitimiteit, dat past binnen de culturele opvattingen van een systeem. Deze definities gaan dus uit van het idee dat de mate van legitimiteit van (activiteiten van) organisaties of van beleid het resultaat is van de mate van overeenstemming met normen die door iedereen in een sociaal systeem worden gedeeld. Zij negeren het feit dat ook een individu, op basis van zijn of haar individuele opvattingen, een bepaalde mate van legitimiteit aan (de activiteiten van) een organisatie of instelling toe kan kennen.

De besproken definities dienen daarom aangevuld te worden met de definitie van Tyler en Huo (2002):

'Legitimacy is the belief that legal authorities are entitled to be obeyed and that the individual ought to accept those judgments.' (Tyler & Huo, 2002: XIV)

De definitie van Tyler en Huo focust echter teveel op de legitimiteit van de wet- en regelgeving, en de gehoorzaamheid daaraan, om bruikbaar te zijn voor dit onderzoek.

Omdat het begrip hier gebruikt zal worden in de context van de ervaren legitimiteit van detentie door de direct betrokkenen (de gedetineerden) benadruk ik het empirische karakter van de legitimiteit van de detentie. De definitie die in dit onderzoek zal worden gehanteerd is daarom een synthese van de voorgaande definities en luidt als volgt:

'Legitimiteit is de (normatieve) perceptie of assumptie van een individu dat een organisatie of instelling het recht heeft om het individu aan bepaalde acties te onderwerpen en dat deze acties door het betrokken individu als wenselijk, gepast en geschikt worden beschouwd omdat zij passen binnen zijn waarden, normen en overtuigingen.'

Deze definitie incorporeert de visie dat er sprake is van legitimiteit wanneer een individu vertrouwen heeft in een bepaalde organisatie of instelling (de organisatie heeft namelijk het recht om het individu aan bepaalde activiteiten te onderwerpen) en de visie dat het individu de acties van deze organisatie of instelling zal accepteren wanneer zij passen binnen zijn of haar persoonlijke opvattingen (zij worden dan namelijk gezien als gepast en geschikt). Opgemerkt dient te worden dat die persoonlijke opvattingen veelal worden ontleend aan de heersende waarden, normen en overtuigingen binnen het sociale systeem (de samenleving) waar het individu deel van uitmaakt.

Veel recent wetenschappelijk onderzoek naar legitimiteit kan onderverdeeld worden in twee benaderingen; de strategische benadering en de institutionele benadering. De strategische benadering gaat uit van een bestuurlijk perspectief en heeft betrekking op de

manieren waarop organisaties op instrumentele wijze symbolen inzetten om sociale steun te bevorderen (Suchman, 1995). Binnen de strategische benadering worden omgevingsfactoren dus doelmatig ingezet door een organisatie om de legitimiteit van de organisatie te bevorderen. De institutionele benadering gaat echter uit van het idee dat de culturele omgeving en de betrokkenen van een organisatie de organisatie vormgeeft en een bepaalde mate van legitimiteit aan een organisatie toekent (Suchman, 1995).

Dit onderzoek past meer binnen de institutionele benadering van legitimiteit dan binnen de strategische benadering. De focus ligt hier namelijk niet op hoe de detentie-instellingen omgevingsfactoren inzetten om de legitimiteit van de detentie te bevorderen maar op welke mate van legitimiteit door de gedetineerden aan de detentie wordt toegekend. De legitimiteit van de detentie (of het gebrek daaraan) wordt dus extern door de overtuigingen van de gedetineerden bepaald.

De besproken perspectieven op legitimiteit kunnen worden onderverdeeld in drie typen; pragmatische legitimiteit, morele legitimiteit en cognitieve legitimiteit (Suchman, 1995). Pragmatische legitimiteit is gebaseerd op het eigenbelang van de meest naaste betrokkenen van een organisatie. Vaak bestaat er bij deze vorm van legitimiteit een directe verbinding of uitwisseling tussen de organisatie en de betrokkenen. Morele legitimiteit betreft een normatieve evaluatie van de organisatie en zijn activiteiten. Het gaat er bij deze vorm van legitimiteit niet om of de activiteiten van een organisatie van invloed zijn op degene die de organisatie evalueert, maar of deze activiteiten worden gezien als de 'juiste dingen om te doen'. Cognitieve legitimiteit gaat niet uit van de belangen die mensen hebben bij een bepaalde organisatie, of de evaluatie van de activiteiten van een organisatie, maar meer van het idee dat legitimiteit als een vanzelfsprekendheid wordt gezien en wordt beoordeeld op basis van geschiktheid en begrijpelijkheid.

In dit onderzoek wordt zowel de pragmatische als de morele benadering van legitimiteit gehanteerd. Ten eerste wordt de legitimiteit van detentie hier namelijk besproken in termen van de belangen van de betrokkenen (de gedetineerden). Daarnaast ben ik ook geïnteresseerd in hoe de detentie normatief door de gedetineerden wordt geëvalueerd en of de verrichtingen binnen de detentie worden gezien als gepast.

Uit de voorgaande beschouwing is gebleken dat legitimiteit een abstract begrip is. Voor dit onderzoek is het daarom van belang om aan te tonen hoe legitimiteit kan worden vastgesteld en wanneer legitimiteit (of het gebrek daaraan) door betrokkenen wordt ervaren. Hiervoor gebruik ik twee fundamentele onderdelen van legitimiteit, die naar voren komen in de door mij geformuleerde definitie. Deze twee onderdelen zijn vertrouwen en acceptatie en zullen in de volgende paragrafen afzonderlijk worden behandeld.

3.2.1 Legitimiteit als vertrouwen

Zoals eerder gesteld draagt een bepaalde mate van vertrouwen dat een individu of groep heeft in een organisatie, instelling of beleid bij aan de legitimiteit die aan deze organisatie wordt toegekend.

In de empirische sociaal-wetenschappelijke literatuur worden veelal twee vormen van vertrouwen onderscheiden; sociaal vertrouwen en institutioneel vertrouwen (Hertogh & Weyers, 2007). Het begrip sociaal vertrouwen gaat over het vertrouwen tussen mensen, specifiek gezien het vertrouwen tussen onbekenden. Institutioneel vertrouwen is het vertrouwen dat mensen hebben in de sociale, culturele, politieke en economische instituties

van de maatschappij. Binnen dit onderzoek wordt er hoofdzakelijk gekeken naar het institutionele vertrouwen, namelijk het vertrouwen dat gedetineerden hebben in de ondervonden detentie. Elchardus en Smits (2002) beschouwen institutioneel vertrouwen als het resultaat van een drietal factoren. Ten eerste 'het vertrouwde'; vertrouwen is groter wanneer mensen gesocialiseerd zijn of wanneer zij goede ervaringen hebben met de desbetreffende instelling. Ten tweede 'het verwachte'; het vertrouwen in een institutie is groter wanneer de institutie voldoet aan de verwachtingen. En ten derde 'het gekende'; het vertrouwen in een instelling is groter wanneer iemand de instelling kent. De elementen van vertrouwen die Elchardus en Smits onderscheiden zijn alle drie van toepassing in dit onderzoek. Aangenomen kan worden dat een gedetineerde een hogere mate van vertrouwen in de detentie ervaart wanneer hij of zij gesocialiseerd is of goede ervaringen heeft met de detentie, wanneer de detentie voldoet aan de verwachtingen van de gedetineerde en de gedetineerde de detentie kent.

Lammers (1991) beschrijft een aantal factoren aan de hand waarvan organisaties kunnen worden geanalyseerd. Deze factoren zijn van invloed op het vertrouwen van mensen en kunnen zo een positieve invloed hebben op de legitimiteit die aan een organisatie of instelling wordt toegekend. De eerste factor is controleerbaarheid. Dit is *de mate waarin men er achter kan komen of en wanneer een besluit genomen is dan wel zal worden genomen en de mate waarin men een besluit kan toetsen aan de normen omtrent de wijze waarop het tot stand kwam* (Lammers, 1991: 20-21). De tweede factor is beheersbaarheid. Dit is *de mate waarin men richtlijnen c.q. randvoorwaarden kan vaststellen en doen naleven voor het oprichten, functioneren en de ontwikkeling van bepaalde samenlevingsverbanden* (Lammers, 1991: 20-21). Beide factoren zijn van toepassing op dit onderzoek. Gedetineerden zullen meer vertrouwen hebben in de detentie wanneer zij inzicht hebben in hun rechten en de besluitvorming en de richtlijnen van de detentie.

3.2.2 Legitimiteit als acceptatie

De mate waarin een betrokkene (de activiteiten van) een organisatie, instelling of het beleid accepteert heeft tevens invloed op de ervaren legitimiteit. Lucke (1995) stelt dat acceptatie als uitgangspunt dient te worden genomen bij het bestuderen van legitimiteit. Ook De Bakker (2001), die voortbouwt op het werk van Lucke, ziet acceptatie als belangrijk onderdeel van legitimiteit. Hij omschrijft acceptatie als *de mate van goedkeuring, instemming, aanpassing of inschikkelijkheid die sociale actoren (uitdrukkelijk of stilzwijgend) aan de dag leggen in hun houdingen, opvattingen en sociale handelingen jegens bepaalde meningen, voorstellen, maatregelen of beslissingen, en waarbij de beweegredenen kunnen variëren van authentiek gemotiveerde overtuigingen, vanzelfsprekende gewoonten tot rationeel berekend eigenbelang of de vrees voor repercussies* (De Bakker, 2001: 33). De Bakker stelt dat acceptatie een relationeel begrip is dat verwijst naar een bepaald object (de detentie) dat in een bepaalde mate door de subjecten (de gedetineerden) wordt geaccepteerd. Tevens stelt hij dat acceptatie altijd plaatsvindt binnen een context (economisch, politiek, cultureel, juridisch, publiek of privaat) die door de objecten en subjecten van acceptatie worden geconstrueerd. De Bakker onderscheidt zes typen van acceptatie: (1) authentieke acceptatie gebaseerd op kennis van zaken, overtuiging en inzicht; (2) de demonstratieve en onderschrijvende acceptatie zonder directe eigen betrokkenheid; (3) de verinnerlijkte, niet-bewuste of halfbewuste acceptatie uit gegroeide gewoonte; (4) de opportunistische of berekenende acceptatie zonder innerlijke overtuiging;

(5) de verlegenheidsacceptatie voortkomend uit het (vermeend) gebrek aan alternatieven; (6) de afgedwongen en geforceerde acceptatie die tegen de wil wordt doorgedreven (De Bakker, 2001: 35). Daarnaast stelt hij dat al deze typen een negatieve pendant hebben: de non-acceptatie.

Al deze vormen van acceptatie (inclusief de non-acceptatie), met uitzondering van type 2, zijn in een zekere mate van toepassing op dit onderzoek. Type 2 is niet van toepassing op dit onderzoek omdat gedetineerden direct betrokken zijn (en de gevolgen ondervinden) bij de activiteiten van de penitentiaire inrichtingen.

3.3 Satisfactie

Het concept van satisfactie (tevredenheid) wordt frequent gebruikt in de sociaal-wetenschappelijke en de sociaal-psychologische literatuur. Er zijn veel studies te vinden naar satisfactie met betrekking tot het leven als geheel (Adams, 1969, Diener, 1984, Tatarkiewicz, 1976, Veenhoven, 1984, 1991, 2000), of satisfactie in specifiekere zin; bijvoorbeeld arbeidssatisfactie (Bird, Rotolo & Wharton, 2000, Hackman & Oldham, 1975, Parre, 1996) of satisfactie van patiënten die medische zorg ontvangen (Meterko, Mohr, & Young, 2004, Patrick, Scrivens & Charlton, 1983).

Het begrip wordt echter weinig gebruikt in de context van satisfactie die men ervaart binnen een bepaalde instelling of organisatie met een dwingend karakter, zoals detentie. Om toch tot een bruikbare begripshantering te komen die van toepassing is op dit onderzoek zal ik hier uiteenzetten hoe satisfactie met het leven als geheel in de literatuur wordt gedefinieerd en wat de oorzaken zijn van deze vorm van satisfactie. Tevens zal ik aangeven hoe dit zich verhoudt tot de satisfactie die men ervaart binnen detentie. Daarvoor zal ik eerst de theorie bespreken omtrent relatieve satisfactie met het leven als geheel. Vervolgens zal ik de theorie bespreken met betrekking tot satisfactie als resultaat van het bevredigen van natuurlijke behoeften (Veenhoven, 1991).

3.3.1 Satisfactie met het leven als geheel

Het concept van satisfactie met het leven als geheel wordt door Veenhoven (1984, 1991) ook wel geluk genoemd. Hij definieert geluk als volgt:

'Happiness is the degree to which an individual judges the overall quality of his life favorably.' (Veenhoven, 1991: 2)

Veenhoven stelt dat geluk of tevredenheid met het leven dat iemand leeft deels relatief is. Geluk komt namelijk, net als relatieve deprivatie, voort uit de vergelijkingen die een individu maakt. De evaluatie van het leven is in zekere mate een bewust mentaal proces dat wordt gevormd door de verwachtingen die een persoon heeft en de mate waarin 'het leven zoals het is' overeenkomt met 'het leven zoals het zou moeten zijn'. Hoe groter deze overeenkomst is des te gelukkiger een persoon is. De standaarden waarbinnen deze vergelijking wordt gemaakt kunnen veranderen. Deze standaarden worden namelijk gevormd door iemands perceptie van de realiteit. Wanneer de levensomstandigheden van een persoon beter worden zullen ook de standaarden op basis waarvan het geluk wordt

beoordeeld omhoog gaan. Daarnaast zijn deze standaarden arbitrair. De standaarden op basis waarvan een individu de tevredenheid over zijn of haar leven beoordeeld worden individueel mentaal geconstrueerd en hoeven niet overeen te komen met de werkelijke behoeften voor een goed leven (Veenhoven, 1984, 1991).

Veenhoven (1991) noemt drie standaarden voor vergelijking die in veel onderzoek naar geluk worden aangehaald.

Ten eerste is er de vergelijking met anderen. Mensen vergelijken hun persoonlijke situatie met die van anderen, meestal met mensen van dezelfde sociale klasse, afkomst of leeftijd. Deze sociale vergelijking richt zich op datgene wat men observeert en op wat zij als maatschappelijk aanvaard zien. Hoe beter een individu zijn of haar eigen situatie acht, des te gelukkiger hij of zij is. Veranderingen in de leefomgeving of de objectieve kwaliteit van het leven zijn binnen deze vergelijking dus niet direct van invloed op de satisfactie van een persoon.

Ten tweede is er de vergelijking met eerdere leefomstandigheden. Mensen vergelijken hun persoonlijke situatie met vroegere situaties waarin ze zich hebben bevonden. Hoe meer verbetering zij zien, des te gelukkiger of meer tevreden zij zijn. Ook hier staat geluk dus los van de objectieve kwaliteit van het leven van een persoon.

Ten slotte is er de vergelijking met beoogde verwachtingen en aspiraties. Mensen vergelijken hun huidige situatie met de doelen of aspiraties die zij hebben. Hoe meer doelen zij denken te verwezenlijken, des te gelukkiger zij zijn. Naarmate een bepaald doel is behaald zullen de aspiraties van een persoon hoger worden. Wanneer mensen consequent falen in het verwezenlijken van bepaalde doelen zullen hun aspiraties afnemen. Ook hier wordt het individuele geluk of de tevredenheid met het leven gevormd op basis van een mentale constructie in plaats van de werkelijke levensomstandigheden waarin een persoon zich bevindt.

Michalos (1985) beschrijft in zijn 'Multiple Discrepancy Theory' dat tevredenheid met het leven als geheel wordt gevormd door een combinatie van verschillende standaarden voor vergelijking. Hij integreert de hierboven genoemde standaarden in zijn theorie en onderscheidt zeven standaarden voor vergelijking op basis waarvan het geluk van een persoon wordt opgebouwd: (1) wat iemand wil, (2) wat andere mensen hebben, (3) de beste ervaringen in het verleden, (4) de verwachtingen voor de komende jaren, (5) persoonlijke ontwikkeling, (6) waar iemand recht op heeft en (7) wat iemand nodig heeft. Michalos geeft aan dat de mate van succes in deze context de algemene tevredenheid van een persoon beter voorspelt wanneer voorgaande standaarden worden gecombineerd dan wanneer men ze gescheiden hanteert. Hij ziet de ondervonden kloof tussen wat iemand heeft en wat iemand wilt als de beste indicator voor geluk (of het gebrek aan geluk).

Voorgaande theorie dat geluk of satisfactie (met het leven als geheel) relatief is en wordt gevormd door het maken van subjectieve vergelijkingen is ook van toepassing op dit onderzoek. De satisfactie van gedetineerden hangt (deels) af van de mentale constructie die de gedetineerde vormt waarbij hij zijn eigen situatie vergelijkt met andere situaties. Wanneer we de 'Multiple Discrepancy Theory' van Michalos toepassen op de situaties waarin gedetineerden verkeren zien we dat deze theorie zeer bruikbaar is om de satisfactie van gedetineerden te definiëren. Gedetineerden kunnen namelijk (1) meer vrijheid willen, meer

voorzieningen willen, meer duidelijkheid willen (2) kunnen hun eigen situatie vergelijken met personen buiten detentie of personen binnen andere vormen van detentie, (3) kunnen hun huidige situatie vergelijken met de situatie voordat zij in detentie zaten of een vorige keer dat zij in detentie zaten, (4) kunnen hun verwachte situatie voor de toekomst in beschouwing nemen; hoe lang ze nog in detentie zullen zitten en hoe hun situatie er na de detentie uit zal zien, (5) kunnen hun persoonlijke ontwikkeling in beschouwing nemen; staat hun ontwikkeling binnen de detentie stil of kunnen zij zich ontwikkelen door bijvoorbeeld scholing, (6) kunnen het gevoel hebben recht te hebben op bepaalde zaken, als meer vrijheid, meer voorzieningen of meer duidelijkheid en (7) kunnen het gevoel hebben deze zaken nodig te hebben. De grootste indicator van satisfactie binnen detentie is (volgens Michalos) dus de discrepantie tussen waar een gedetineerde over beschikt en waar een gedetineerde over wil beschikken. Al deze standaarden staan in relatie met de mate van relatieve deprivatie die de gedetineerde ervaart en de mate van legitimiteit die de gedetineerde aan de detentie toekent. Dit zal later worden toegelicht.

De mate van satisfactie die een gedetineerde binnen de strafrechtelijke detentie of binnen de vreemdelingenbewaring ervaart is (deels) het resultaat van een combinatie van vergelijkingen met voorgaande referentiestandaarden. Maar zoals gesteld wordt door Veenhoven (1991) zijn deze standaarden het resultaat van een mentale constructie van het individu en niet het resultaat van de objectieve kwaliteit van leven van het desbetreffende individu. Het geluk of de satisfactie van een individu zou dan ook niet van buitenaf kunnen worden beïnvloed. Deze aannames zijn volgens Veenhoven onjuist en hij stelt dan ook dat geluk (of satisfactie) niet alleen het resultaat is van vergelijking.

3.3.2 Satisfactie als behoeftebevrediging

Volgens Veenhoven (1991) zijn het niet alleen subjectieve, individuele vergelijkingen die het geluk in algemene zin, of de satisfactie in specifieke zin, vormgeven maar ook de bevrediging van behoeften. Behoeften zijn volgens Veenhoven *bio-psychologische vereisten voor functioneren, die natuurlijk, voornamelijk onbewust en universeel zijn* (Veenhoven, 1991: 14). Voorbeelden hiervan zijn de instinctieve behoeften naar voedsel, onderdak, veiligheid, kameraadschap, respect en ontwikkeling (Maslow, 1954). Deze behoefte komen voort uit de evolutie van de mens en zijn cruciaal voor het functioneren (en uiteindelijk het overleven) van mensen. De natuur heeft deze behoeftebevrediging gekoppeld aan aangename gevoelens van satisfactie of geluk. Wanneer iemand dus in staat is in zijn of haar behoeften te voorzien zal deze persoon dus gelukkiger zijn of een hogere mate van satisfactie ervaren en zal deze persoon beter functioneren. Dit noemt Veenhoven de hedonistische ervaring van mensen. De hedonistische ervaring is volgens hem de mate waarin de situatie van een individu overeenkomt met de intrinsieke eisen die opgesloten zitten in onze natuurlijke aard. Deze visie laat zien dat geluk of satisfactie niet geheel relatief is en dat gevoelens van geluk of satisfactie van een individu ook van buitenaf kunnen worden beïnvloed.

In het kader van dit onderzoek betekent deze visie van Veenhoven dat

gedetineerden niet alleen een bepaalde mate satisfactie ervaren waneer zij hun persoonlijke situatie vergelijken op basis van subjectieve referentiestandaarden maar dat het voor de satisfactie van de gedetineerde tevens van belang is dat de gedetineerde binnen de detentie in staat wordt gesteld om in zijn (natuurlijke) behoeften te voorzien. Dit zal echter maar in beperkte mate worden behandeld in dit onderzoek.

3.4 Deprivatie, legitimiteit en satisfactie

Na het lezen van voorgaande paragrafen lijken de relaties tussen deprivatie en satisfactie en tussen legitimiteit en satisfactie misschien evident maar ik zal hier in het kort nog even samenvattend uiteenzetten waarom deze relaties verondersteld kunnen worden en hoe deze relaties eruit zien.

3.4.1 Deprivatie en satisfactie

Uit de bovenstaande theoretische verkenning komt naar voren dat er een sterke relatie bestaat tussen de mate van relatieve deprivatie die een persoon (de gedetineerde) ervaart en de mate van satisfactie die een persoon (binnen detentie) ervaart. Zowel de ervaren relatieve deprivatie als de ervaren (relatieve) satisfactie worden mentaal geconstrueerd doordat een persoon iets niet heeft, hij of zij de eigen situatie vergelijkt met de situatie van een ander persoon (of de eigen situatie op een eerder moment), de persoon iets wilt en deze persoon het gevoel heeft daar recht op te hebben. De mate van relatieve deprivatie die de persoon door deze subjectieve, mentale constructie ervaart is hierdoor direct van invloed op de mate van satisfactie die de persoon ervaart. Naarmate de relatieve deprivatie, zowel materiële als sociale deprivatie, die een persoon ervaart hoger is zal de satisfactie die deze persoon ervaart lager zijn.

3.4.2 Legitimiteit en satisfactie

Uit de besproken literatuur blijkt dat de relatie tussen legitimiteit en satisfactie minder direct is dan de relatie tussen relatieve deprivatie en satisfactie. Toch staat de ervaren legitimiteit die aan de activiteiten of het beleid van instituties wordt toegekend in verband met de ervaren satisfactie binnen deze instituties. Dit geldt zowel voor legitimiteit als vertrouwen, als legitimiteit als acceptatie.

De ervaren legitimiteit als vertrouwen is van invloed op de ervaren satisfactie omdat een persoon het gevoel kan hebben dat het hem of haar ontbreekt aan een bepaalde mate van controle, duidelijkheid en beheersbaarheid, de persoon kan zijn situatie wat dit betreft vergelijken met de situaties van anderen, de persoon kan verlangen naar deze zaken en de persoon kan het gevoel hebben recht te hebben op deze zaken. Hierdoor is de ervaren legitimiteit als vertrouwen dus van invloed op de satisfactie die een persoon ervaart. Kortom, gevoelens van vertrouwen (binnen een instelling of organisatie) zijn van invloed op de ervaren legitimiteit en de legitimiteit is van invloed op de tevredenheid. Naarmate een persoon meer vertrouwen heeft in een instelling of organisatie, is de mate van legitimiteit

die aan de instelling of organisatie wordt toegekend hoger en wordt de ervaren satisfactie dus groter.

Dit geldt ook voor legitimiteit als acceptatie. Een persoon kan het gevoel hebben het niet eens te zijn met bepaalde activiteiten van een organisatie en deze activiteiten dus niet accepteren. Het ontbreekt de persoon dan aan een zekere instemming met de activiteiten, hij kan hierbij zijn eigen situatie vergelijken met de situatie van een ander persoon en verlangen naar andere acties van de instelling en tevens het gevoel hebben recht te hebben op andere acties. Hierdoor is ook de mate van legitimiteit als acceptatie van invloed op de satisfactie van mensen. Anders gezegd, wanneer iemand bepaalde acties of activiteiten van een instelling of organisatie meer accepteert, zal de mate van legitimiteit die aan deze instelling of organisatie wordt toegekend hoger zijn en zal de ervaren satisfactie groter zijn.

3.5 Formulering van hypothesen

In dit hoofdstuk zijn de centrale concepten in dit onderzoek vanuit theoretisch perspectief besproken en zijn de relaties tussen deze variabelen uiteengezet. Door middel van deze literatuurstudie is gebleken dat de satisfactie van betrokkenen afneemt wanneer de mate van relatieve deprivatie, zowel sociale deprivatie als materiële deprivatie, bij de betrokken personen toeneemt. Tevens is gebleken dat de satisfactie van een individu afneemt wanneer ook de mate van legitimiteit, zowel legitimiteit als vertrouwen als legitimiteit als acceptatie, die de betrokkene aan de activiteiten of het beleid van een organisatie of instelling toekent, afneemt. Vanuit deze veronderstellingen zal ik hier een viertal hypothesen formuleren die betrekking hebben op de deelvragen uit hoofdstuk 1:

Hypothese 1 (H1): *De mate van sociale deprivatie is groter binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie, waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

Hypothese 2 (H2): *De mate van materiële deprivatie is groter binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie, waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

Hypothese 3 (H3): *De mate van legitimiteit als vertrouwen die de gedetineerden aan de detentie toekennen is lager binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie, waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

Hypothese 4 (H4): *De mate van legitimiteit als acceptatie die de gedetineerden aan de detentie toekennen is lager binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie, waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

H1 en H2 hebben betrekking op de relatieve deprivatie van de gedetineerde en H3 en H4 hebben betrekking op de ervaren legitimiteit van de detentie door de gedetineerden. Deze hypothesen zullen, middels het analyseren van de kwantitatieve en de kwalitatieve gegevens, in hoofdstuk 5 en 6 worden getoetst om vervolgens in hoofdstuk 7 antwoord te kunnen geven op de centrale vraagstelling en de deelvragen in dit onderzoek (zoals geformuleerd in hoofdstuk 1). Maar alvorens het analyseren van de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens zal ik eerst in hoofdstuk 4 uitleg geven over de onderzoeksmethoden die in deze studie zijn gehanteerd.

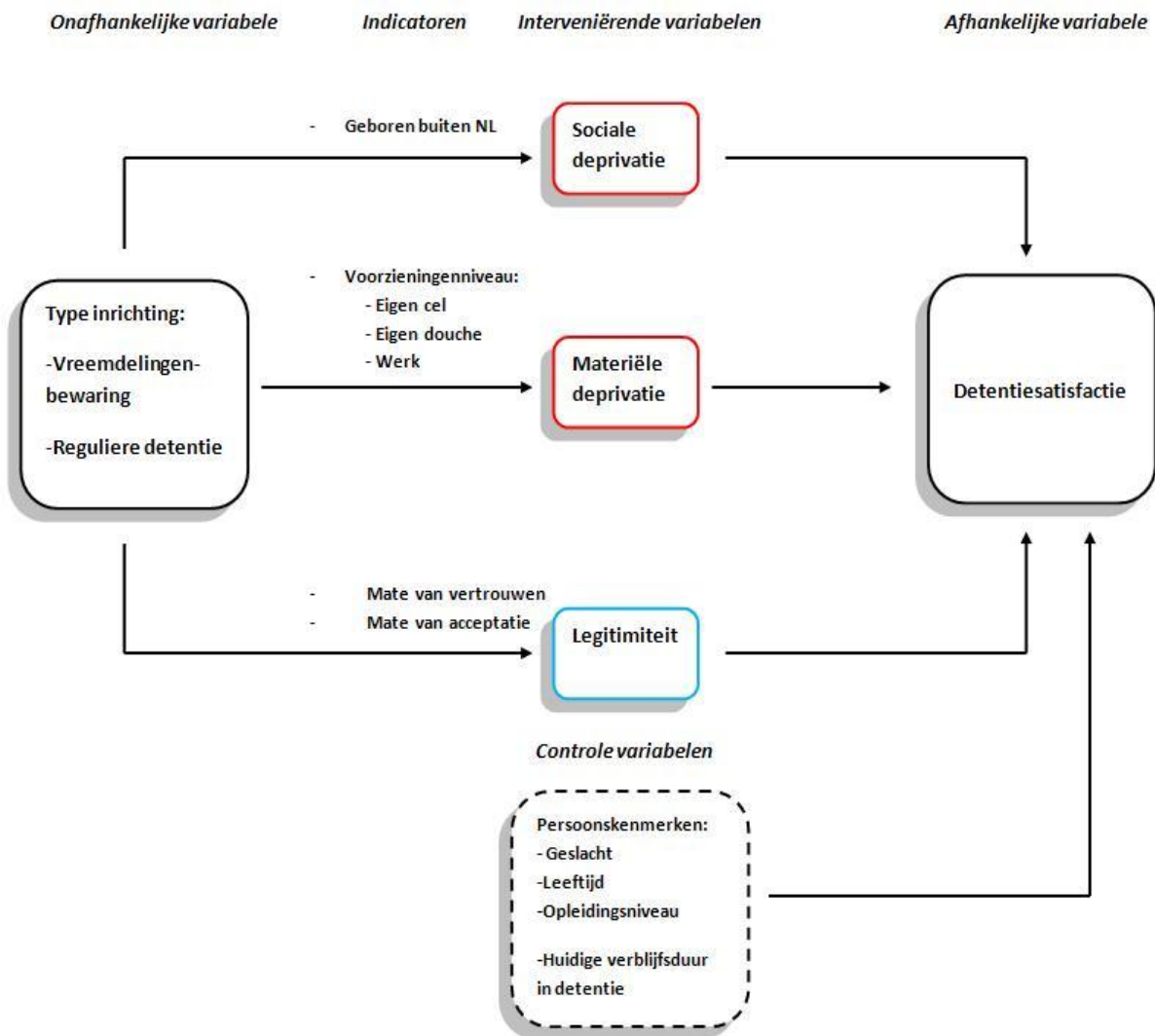
4. Methoden van onderzoek

In het voorgaande hoofdstuk is middels een theoretische verkenning beschreven hoe de relaties tussen relatieve deprivatie en satisfactie en tussen legitimiteit en satisfactie verlopen. In dit hoofdstuk zal ik deze theoretische achtergrond koppelen aan het empirische gedeelte van mijn onderzoek door aan te geven hoe ik getracht heb de abstracte begrippen uit het theoretisch kader meetbaar te maken. Tevens zal ik in dit hoofdstuk uiteenzetten hoe ik dit onderzoek heb vormgegeven. In paragraaf 4.1 beschrijf ik het type onderzoek dat ik heb verricht en behandel ik de aanpak die ik heb gehanteerd om tot een beantwoording van mijn centrale vraagstelling en deelvragen te komen. In paragraaf 4.2 ga ik nader in op het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek en ten slotte zal ik in paragraaf 4.3 het kwalitatieve gedeelte van dit onderzoek toelichten.

4.1 Onderzoeksaanpak

Dit onderzoek is te karakteriseren als een verklarend en toetsend onderzoek. Het vertrekpunt van dit onderzoek is namelijk het waargenomen verschil in de satisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie, zoals gerapporteerd is in het DJI-rapport *'Vreemdelingenbewaring in Nederland 2007'* (Henneken-Hordijk, 2008:51-53). Om dit verschil te verklaren heb ik door middel van een literatuurstudie en door te kijken naar de beschikbare gegevens trachten aan te geven welke variabelen van invloed zijn op dit verschil. Vervolgens heb ik een viertal hypothesen geformuleerd die in dit onderzoek zullen worden getoetst. Voor de toetsing van de hypothesen die betrekking hebben op de relatieve deprivatie van gedetineerden (H1 en H2) maak ik gebruik van een kwantitatieve analyse van de gegevens uit de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdersurvey 2007 van de Dienst Justitiële Inrichtingen. Aanvankelijk bestond de veronderstelling dat de analyse van de gegevens uit deze surveys het verschil in satisfactie binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie slechts voor een deel zouden verklaren. Het betreft hier namelijk een secundaire analyse van gegevens uit bestaande bestanden die niet specifiek zijn ontworpen voor dit onderzoek, waardoor variabelen die van belang zijn voor dit onderzoek mogelijk ontbreken. Daarom heb ik besloten om tevens een kwalitatieve analyse uit te voeren naar de ervaren legitimiteit die ex-gedetineerde illegale vreemdelingen aan de vreemdelingenbewaring toekennen. Deze kwantitatieve analyse vond plaats op basis van de gegevens uit dertien semi-gestructureerde interviews met illegale vreemdelingen en vijf semi-gestructureerde interviews met informanten (deskundigen binnen dit onderzoeksveld). Door middel van deze kwalitatieve analyse zal ik vervolgens de hypothesen, die betrekking hebben op de ervaren legitimiteit die wordt toegekend aan de desbetreffende detentievorm (H3 en H4), toetsen. Figuur 1 geeft schematisch weer welke variabelen in dit onderzoek van toepassing zijn en hoe de relaties tussen deze variabelen verlopen. De rood omlijnende variabelen worden in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek geanalyseerd en de blauw omlijnende variabele in het kwalitatieve gedeelte.

Figuur 1: Conceptueel model van de centrale variabelen en de onderlinge relaties

Opgemerkt dient te worden dat er mogelijk meer variabelen zijn die bijdragen aan de verklaring van het verschil in detentiesatisfactie, maar die in dit onderzoek niet zullen worden behandeld.

In de volgende paragraaf zal ik het kwantitatieve deel van dit onderzoek nader toelichten.

4.2 Verantwoording kwantitatief onderzoek

Zoals eerder gesteld, heb ik voor de toetsing van de hypothesen die betrekking hebben op de sociale en materiële deprivatie van gedetineerden (H1 en H2) gebruik gemaakt van een kwantitatieve analyse van relevante data uit de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007 van de Dienst Justitiële Inrichtingen van het Ministerie van Justitie. In de volgende paragrafen zal het kwantitatieve gedeelte nader worden toegelicht. Ik zal eerst ingaan op de definiëring, conceptualisatie en operationalisering van de centrale variabelen (zoals te zien zijn in figuur 1), vervolgens geef ik uitleg over de in dit onderzoek gehanteerde onderzoeksinstrumenten, daarna zal ik ingaan op de onderzoeksgroep die voor

dit deel van het onderzoek van belang is en ten slotte zal ik ingaan op de validiteit en de betrouwbaarheid van het kwantitatieve deel van dit onderzoek.

4.2.1 Definiëring en operationalisering

In deze paragraaf zal ik eerst de definiëring van de centrale variabelen die van toepassing zijn op het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek beschrijven zoals ze hier zullen worden gehanteerd. Vervolgens zal ik middels een operationalisering van de concepten aangeven hoe de variabelen zullen worden gemeten. De centrale variabelen die worden behandeld zijn: vreemdelingenbewaring, strafrechtelijke detentie, sociale deprivatie, materiële deprivatie, detentiesatisfactie en enkele controlevariabelen.

Vreemdelingenbewaring

De onafhankelijke variabelen in dit onderzoek zijn twee vormen van detentie (centra); de vreemdelingenbewaring en de reguliere (strafrechtelijke) detentie. De definitie van de vreemdelingenbewaring die in dit onderzoek zal worden gehanteerd is: *de Nederlandse penitentiaire inrichtingen waarin vreemdelingen worden ondergebracht ten gevolge van de bestuurlijke maatregel om een vreemdeling die de toegang tot Nederland is geweigerd dan wel niet langer in Nederland mag blijven de vrijheid te ontnemen tot het moment dat uitzetting mogelijk is* (Van Gemmert & van Schijndel, 2010: 32).

De penitentiaire inrichtingen voor de opsluiting van deze vreemdelingen die in de kwantitatieve meting van dit onderzoek zullen worden meegenomen zijn de inrichtingen die opgenomen zijn in de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 van het DJI. De locaties waar deze penitentiaire inrichtingen zich bevinden zijn achtereenvolgens: Noorderzand, Schiphol-Oost (uitzetcentrum), Zestienhoven (uitzetcentrum), Zeist, Rotterdam en Dordrecht (sinds december 2010 niet meer in gebruik). De uitzetcentra zijn in de vreemdelingsurvey 2004 niet opgenomen, in de vreemdelingsurvey 2007 wel. Het detentiecentrum in Alphen a/d Rijn en de detentieplatforms in Zaandam waren ten tijde van de uitvoering van de vreemdelingsurveys nog niet gereed en zijn dus ook niet opgenomen in het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek.

Reguliere (strafrechtelijke) detentie

De definitie van de strafrechtelijke detentie die in dit onderzoek zal worden gehanteerd is de volgende: *alle penitentiaire vrijheidbenemende inrichtingen waarin personen worden ondergebracht als sanctie (straf of maatregel) ten gevolge van (of ter voorbereiding op) een strafrechtelijke veroordeling van de rechter*.

De strafrechtelijke penitentiaire inrichtingen die in dit onderzoek in de meting worden meegenomen zijn de inrichtingen die opgenomen zijn in de gedetineerdensurvey 2007 van het DJI. Dit betreft nagenoeg het hele gevangeniswezen in Nederland; alle huizen van bewaring, gesloten gevangnissen voor mannen en voor vrouwen en de (zeer) beperkt beveiligde inrichtingen voor mannen en voor vrouwen. (Henneken-Hordijk & Mol, 2008: 31).

Sociale deprivatie

De eerste interveniërende variabele die zal worden gemeten aan de hand van de kwantitatieve analyse in dit onderzoek is sociale deprivatie. Het concept van sociale deprivatie wordt in dit onderzoek gedefinieerd als *de subjectieve achtergesteldheid wat betreft sociaal contact die individuen ervaren in vergelijking met andere relevante personen of met zichzelf op een vroeger moment.*

De sociale deprivatie kan niet direct worden gemeten aan de hand van de beschikbare data uit de surveys. Ik gebruik daarom het onderscheid tussen allochtonen en autochtonen als proxy-indicator voor sociale deprivatie. Ik veronderstel namelijk dat wanneer een gedetineerde van allochtone afkomst is de mate van sociale deprivatie groter zal zijn omdat de gedetineerde bijvoorbeeld minder toegang heeft tot zijn of haar sociale netwerk (doordat hij of zij niet zich niet in het land van herkomst bevind) en de gedetineerde veelal niet in de eigen taal kan communiceren.

De vraag of een gedetineerde van allochtone of van autochtone afkomst is, werd niet direct gemeten in de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007. Ik heb daarom het item geboorteland gehercodeerd tot een dummyvariabele. Alle respondenten die niet in Nederland geboren zijn kregen daarbij de waarde 0 (allochtonen) en alle respondenten die wel in Nederland zijn geboren kregen daarbij waarde 1 (autochtonen).

Materiële deprivatie

De tweede interveniërende variabele die wordt gemeten aan de hand van de kwantitatieve analyse in dit onderzoek is materiële deprivatie. De definitie van materiële deprivatie die in dit onderzoek wordt gehanteerd komt voort uit het theoretisch kader en luidt als volgt: *materiële deprivatie is de subjectieve achtergesteldheid wat betreft goederen en voorzieningen die individuen ervaren in vergelijking met andere relevante personen of met zichzelf op een vroeger moment.* Zoals in het theoretisch kader is gesteld kunnen mensen in de vreemdelingenbewaring materiële deprivatie ondervinden doordat zij geen of beperkte toegang hebben tot bepaalde voorzieningen, als werk, educatie, een eigen persoonlijke ruimte enz. Ook binnen de strafrechtelijke detentie kunnen gedetineerden materiële deprivatie ervaren doordat zij bijvoorbeeld over weinig persoonlijke eigendommen of financiële middelen beschikken.

Het concept van materiële deprivatie zal worden gemeten aan de hand van het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. Ik meet dus niet direct het concept van materiële deprivatie onder gedetineerden maar het voorzieningenniveau fungeert hier als een proxy-indicator voor materiële deprivatie. Aan de hand van de behandelde literatuur in het theoretisch kader veronderstel ik namelijk dat er een relatie is tussen het voorzieningenniveau binnen de detentie en de mate van materiële deprivatie die de gedetineerden ervaren. De aanname is dat wanneer het voorzieningenniveau hoger is, de mate van materiële deprivatie lager zal zijn. Het effect van

het voorzieningenniveau in de vreemdelingenbewaring op de detentiesatisfactie kan gemakkelijk worden onderschat omdat de veronderstelling zou kunnen bestaan dat vreemdelingen veelal gewend zijn aan een laag voorzieningenniveau (buiten de detentie of in het land van herkomst). Vreemdelingen kunnen bijvoorbeeld de beschikking over een eigen douche beschouwen als een luxe, omdat zij buiten de vreemdelingenbewaring (of in het land van herkomst) niet over een eigen douche beschikken. Daarom is het interessant om te onderzoeken hoe het voorzieningenniveau in de vreemdelingenbewaring zich verhoudt met de materiële deprivatie van de gedetineerde vreemdelingen en om na te gaan of voorgaande veronderstelling empirisch kan worden onderbouwd. Het voorzieningenniveau wordt gemeten aan de hand van de volgende drie items die opgenomen zijn in de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007:

- Ik beschik over een eigen cel.
- Ik beschik over een douche op de cel.
- Ik werk binnen de detentie.

Het laatste item fungeert ook als proxy-indicator. Datgene wat ik eigenlijk zou willen meten is of er binnen de detentie mogelijkheden (voorzieningen) voor arbeid aanwezig zijn. Dit is helaas niet direct gemeten in de surveys. Ik neem hier dus aan dat wanneer de respondent aangeeft te werken binnen de detentie, dit wijst op de aanwezigheid van arbeidsvoorzieningen binnen de detentie.

Detentiesatisfactie

De definitie van detentiesatisfactie die ik in dit onderzoek zal hanteren ontleen ik aan de door Veenhoven (1991) geformuleerde definitie van geluk die ik reeds in het theoretisch kader heb behandeld. Hij omschrijft geluk als: *'the degree to which an individual judges the overall quality of his life favorably'* (Veenhoven, 1991: 2). Geluk wordt dus omschreven als de individuele tevredenheid over de kwaliteit van het leven. In navolging van deze omschrijving van geluk ben ik tot de volgende definitie van detentiesatisfactie gekomen: *detentiesatisfactie is de mate van de ervaren tevredenheid van de (ex)gedetineerde (vreemdeling) met betrekking tot het verblijf in de detentie*. Het gaat dus, net als bij de mate van relatieve deprivatie, om de tevredenheid die door de gedetineerden wordt ervaren of waarmee de gedetineerde zijn verblijf binnen de detentie beoordeelt.

De detentiesatisfactie van een individu meet ik aan de hand van het volgende item dat is opgenomen in de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007 van het DJI:

- Over deze inrichting ben ik over het algemeen tevreden.

Ook dit item meet niet exact wat ik eigenlijk zou willen meten omdat ik geïnteresseerd ben in de ervaren detentiesatisfactie zoals beschreven in de door mij geformuleerde definitie.

Het item meet namelijk de algemene tevredenheid over de inrichting, terwijl ik benieuwd ben naar de ervaren tevredenheid van de gedetineerde over het algehele verblijf in de detentie (vreemdelingenbewaring of strafrechtelijke detentie). Ik gebruik het item dus als zogenaamde proxy-indicator waarmee ik veronderstel dat het item samenhangt met mijn definitie van detentiesatisfactie.

Controle variabelen

Naast de voorgaande variabelen heb ik een aantal variabelen in mijn onderzoek opgenomen die de relaties tussen de detentievorm en de detentiesatisfactie mogelijk beïnvloeden. De controle variabelen die ik in dit onderzoek heb opgenomen zijn een drietal persoonskenmerken van de respondenten; geslacht, leeftijd en opleidingsniveau en de huidige verblijfsduur van de gedetineerde in de detentie. Deze controle variabelen worden dus meegenomen in dit onderzoek omdat ze mogelijk invloed hebben op de detentiesatisfactie van de gedetineerde en zo de resultaten kunnen beïnvloeden. Het onderzoek naar de tevredenheid met het leven als geheel van Veenhoven (2000) wijst uit dat de persoonskenmerken nauwelijks correleren met de mate van tevredenheid. Toch zullen deze persoonskenmerken in dit onderzoek worden opgenomen om zo de beïnvloeding van de resultaten tot een minimum te beperken. De huidige verblijfsduur van de gedetineerde in de detentie is opgenomen in dit onderzoek vanuit de veronderstelling dat naarmate een individu zich langer binnen de detentie bevindt de detentiesatisfactie lager zal zijn. Ik neem aan dat dit vooral geldt voor de gedetineerden binnen de vreemdelingenbewaring.

Alle controle variabelen worden direct gemeten in de surveys van het DJI.

4.2.2 Beschrijving en verantwoording van de onderzoeksinstrumenten

Zoals eerder gesteld, zal ik in het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek een secundaire analyse uitvoeren. Voor de vergelijking van de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie maak ik namelijk gebruik van de bestaande datasets, de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007, van het DJI. De vreemdelingsurveys 2004 en 2007 zijn belevingsonderzoeken waarin de vraag centraal staat hoe de vreemdelingen de vreemdelingenbewaring ervaren in de inrichtingen waar ze op dat moment verblijven. De surveys zijn uitgevoerd middels vragenlijsten waarin verschillende onderwerpen aan bod komen die van invloed zijn op de beleving van de vreemdelingenbewaring (Henneken-Hordijk, 2008: 5). Ook de gedetineerdensurvey 2007 is een belevingsonderzoek waarmee wordt getracht een beeld te geven hoe de gedetineerden binnen het Nederlandse gevangeniswezen hun detentie beleven. Dit onderzoek is ook uitgevoerd door middel van vragenlijsten waarin verschillende thema's van de detentie aan bod komen (Henneken-Hordijk & Mol, 2008: 11). Het overgrote deel van de vragen in de vragenlijsten voor de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey is gelijk waardoor het mogelijk is om vergelijkingen te maken tussen

(de populaties in) deze surveys (Henneken-Hordijk, 2008: 45).

Het voordeel van deze secundaire analyse is dat ik niet alle data zelf heb hoeven te verzamelen. Het nadeel is echter dat de datasets niet specifiek gevormd zijn voor dit onderzoek waardoor niet alle items zijn opgenomen die voor dit onderzoek van belang zijn. De gevolgen hiervan voor dit onderzoek zullen worden besproken in paragraaf 4.3.4.

De data uit de verschillende datasets heb ik geanalyseerd met behulp van het statistische programma SPSS. Door middel van het uitvoeren van een lineaire regressie analyse zullen de correlaties tussen de onafhankelijke, de interveniërende en de afhankelijke variabelen worden weergegeven en zullen de kwantitatieve hypothesen worden getoetst.

4.2.3 Onderzoekspopulatie

De vreemdelingsurvey 2004 is begin november van dat jaar gehouden onder alle vreemdelingen, met uitzondering van de vreemdelingen in de uitzetcentra, die op het moment van afname op grond van de vreemdelingenwet in de vreemdelingenbewaring verbleven (Henneken-Hordijk, 2008: 45). De vragenlijst is uiteindelijk door 622 gedetineerde vreemdelingen bruikbaar ingevuld. Dit was een response van 47%. De populatie bestond voor 92% uit mannen en 8% uit vrouwen. De gemiddelde leeftijd van de vreemdelingen in de populatie was 30 jaar. Het opleidingsniveau van de populatie is gevarieerd. Ongeveer 21% van de respondenten geeft aan geen opleiding te hebben gevolgd, 26% geeft aan een middelbare opleiding te hebben gevolgd en 14 % heeft een universitaire opleiding gevolgd. De overige opleidingsniveaus (basisonderwijs, middelbaar en hoger beroepsonderwijs) zijn door tussen de 10% en 17% van de populatie gevolgd. 24% van de respondenten geeft aan uit Noord-Afrika te komen, 20% uit overig Afrika, 13 % uit Oost-Azië en 8% uit Europa. De gemiddelde verblijfsduur in de huidige inrichting is 6 tot 9 maanden.

De vreemdelingsurvey 2007 is gehouden in november 2007 en ook onder alle vreemdelingen die op dat moment op grond van de vreemdelingenwet in de vreemdelingenbewaring verbleven. In deze survey zijn echter ook de vreemdelingen in de uitzetcentra opgenomen. In het totaal ging het om 1449 vreemdelingen waarvan uiteindelijk 575 personen de vragenlijst bruikbaar hebben ingevuld (response van 40%). Hiervan waren 82% van het mannelijk geslacht. De gemiddelde leeftijd in deze populatie was 32 jaar. Ook in de vreemdelingsurvey 2007 is het opleidingsniveau gevarieerd. 20% van de respondenten geeft aan geen opleiding te hebben genoten, 24% heeft middelbaar onderwijs gevolgd en 14% heeft een universitaire opleiding afgerond. De meeste respondenten zijn afkomstig uit Oost-Azië (26%), Afrika (28%) en Europa (11%). Het aantal vreemdelingen dat tussen de 6 en 9 maanden in de huidige vreemdelingenbewaring verblijft, is beduidend lager dan bij de vreemdelingsurvey 2004, namelijk 6% en het aantal vreemdelingen dat minder dan een week in de huidige inrichting verblijft is hoger, namelijk 12% (tegenover 4% in 2004). Dit heeft te maken met het gegeven dat in 2007 ook de uitzetcentra in de survey zijn opgenomen.

De gedetineerdensurvey 2007 is in april en mei van dat jaar gehouden onder alle

strafrechtelijk gedetineerden, exclusief de gedetineerden in inrichtingen voor drugskoeriers (bolletjesslikkers), gedetineerden die deelnemen aan penitentiaire programma's en gedetineerden die elektronische detentie hebben (Henneken-Hordijk, 2008: 45). Er hebben uiteindelijk 6020 gedetineerden deelgenomen aan de gedetineerdensurvey, dit is een response van 49%. Deze populatie bestaat voor 93% uit mannen en de gemiddelde leeftijd is 34 jaar. Het opleidingsniveau in de gedetineerdensurvey 2007 is minder gevarieerd dan in de vreemdelingsurveys. 73% van de respondenten in de gedetineerdensurvey 2007 heeft een opleiding gevolgd lager dan het middelbaar onderwijs. Ongeveer 11% geeft aan het hoger beroepsonderwijs of een universitaire opleiding te hebben gevolgd. Opvallend is dat het opleidingsniveau van de populatie in de vreemdelingenbewaring dus hoger is dan van de populatie in de strafrechtelijke detentie. Van de populatie in de gedetineerdensurvey 2007 heeft 62% een Nederlandse nationaliteit en de rest komt uit landen verspreid over de gehele wereld.²

4.2.4 Validiteit, betrouwbaarheid en methodologische beperkingen

In het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek wordt dus gekeken naar de correlaties tussen het type van detentie, de relatieve sociale en materiële deprivatie die wordt ervaren en de ervaren detentiesatisfactie. Deze correlaties worden in dit onderzoek onderzocht aan de hand van een secundaire analyse van bestaande datasets. Deze datasets bevatten echter niet alle gegevens en variabelen die voor dit onderzoek van belang zijn. Dit zorgt voor enkele methodologische beperkingen die gevolgen hebben voor de validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Validiteit

De validiteit van een onderzoek heeft betrekking op de mate waarin een empirische meting adequaat de betekenis van het desbetreffende concept vertegenwoordigt (Babbie, 2004: 143). De vraag is dus of de gehanteerde operationaliseringen en metingen in dit deel van het onderzoek adequaat de betekenis van sociale en relatieve deprivatie en de detentiesatisfactie weergeven. Doordat ik gebruik heb gemaakt van een secundaire analyse van bestaande data heeft dit gevolgen gehad voor de validiteit van het onderzoek. De variabelen in de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007 meten namelijk niet exact de concepten zoals ze zijn omschreven in het theoretisch kader. Om toch tot een geschikte meting te komen heb ik daarom de indicatoren gebruikt die hierboven zijn beschreven. De indicatoren zijn opgesteld vanuit de beschikbare data en zijn dus in zekere mate beperkt. Toch is er getracht met behulp van deze indicatoren de mate van de ervaren sociale en relatieve deprivatie en de ervaren detentiesatisfactie zo adequaat mogelijk weer te geven.

² Voor overige informatie betreffende de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007 verwijs ik u naar de rapporten 'Vreemdelingenbewaring in Nederland 2007' en 'Gedetineerd in Nederland 2007' van de Dienst Justitiële Inrichtingen.

De interne validiteit heeft betrekking op de mate waarin een causale bewering kan worden gedaan over de relaties tussen variabelen. Om deze vorm van validiteit te verhogen zijn de controle variabelen (huidige verblijfsduur, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau) aan de analyses toegevoegd. De toevoeging van de controle variabelen hebben tot doel mogelijke beïnvloeding van de relaties tussen type detentie, relatieve sociale en materiële deprivatie en detentiesatisfactie te constateren om zo juiste beweringen te kunnen doen over de gevonden relaties.

De externe validiteit heeft betrekking op de mate waarin de resultaten ook naar andere plaatsen, tijden of omstandigheden kunnen worden gegeneraliseerd. De mate van externe validiteit is in dit onderzoek hoog omdat de omvang van de populatie in de surveys op basis waarvan de secundaire analyse is uitgevoerd groot is. Daarnaast is de populatie in de vreemdelingsurveys representatief voor de totale vreemdelingenpopulatie. Alleen voor wat betreft het geslacht en de verblijfsduur is een lichte oververtegenwoordiging van vrouwen en langverblijvenden te constateren. Hier is echter gezien het getalsmatig geringe aandeel hiervoor niet gecorrigeerd (Henneken-Hordijk, 2008: 14). Ook binnen de gedetineerdensurvey is de representativiteit hoog en vormen de gedetineerden die aan de survey deelnamen een goede afspiegeling van de totale gedetineerdenpopulatie (Henneken-Hordijk & Mol, 2008: 36). Opgemerkt dient te worden dat bij de surveys wel sprake is van een lage response (47% bij de vreemdelingsurvey 2004, 40% bij de vreemdelingsurvey 2007 en 49% bij de gedetineerdensurvey 2007).

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van een onderzoek heeft betrekking op de vraag of een bepaalde gehanteerde techniek iedere keer tot dezelfde onderzoeksresultaten leidt (Babbie, 2004: 141). Omdat ik in het kwantitatieve deel van dit onderzoek heb gewerkt met bestaande data en deze data heb geanalyseerd met het statistische programma SPSS kan worden gesteld dat de betrouwbaarheid van de kwantitatieve analyse hoog is. Met andere woorden, wanneer een andere onderzoeker met dezelfde techniek de data zal analyseren zal dit tot vergelijkbare resultaten leiden.

4.3 Verantwoording kwalitatief onderzoek

De gegevens uit de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en uit de gedetineerdensurvey 2007 bevatten in zeer beperkte mate informatie over de ervaren legitimiteit van de ondervonden detentie. Omdat de ervaren legitimiteit mogelijk bijdraagt aan het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie is er besloten om dit middels een kwalitatieve analyse nader te onderzoeken. De hypothesen die betrekking hebben op de ervaren legitimiteit (H3 en H4) zullen aan de hand van deze kwalitatieve analyse worden getoetst. In deze paragraaf zal ik ingaan op de definities en operationalisering van de concepten die in het kwalitatieve deel van dit onderzoek aan bod komen. Dit zijn de vreemdelingenbewaring, legitimiteit als vertrouwen, legitimiteit als

acceptatie en detentiesatisfactie. Vervolgens zullen de gehanteerde onderzoekinstrumenten worden toegelicht en wordt er nader ingegaan op de respondenten in het onderzoek. Ten slotte zal het kwalitatieve deel van dit onderzoek worden beoordeeld aan de hand van de kwaliteitscriteria, validiteit en betrouwbaarheid.

4.3.1 Definiëring en operationalisering

De vreemdelingenbewaring

De typen inrichtingen die in het kwalitatieve deel van dit onderzoek in beschouwing worden genomen zijn de vreemdelingenbewaring en (in zekere zin) de strafrechtelijke detentie. Deze worden op dezelfde wijze gedefinieerd als in het kwantitatieve deel van het onderzoek (zie paragraaf 4.3.1).

De inrichtingen die in dit deel van dit onderzoek zijn opgenomen zijn de locaties waar de respondenten die hun medewerking hebben verleend aan de interviews ondergebracht zijn geweest. Dit zijn nagenoeg alle inrichtingen die ook in het kwantitatieve deel genoemd zijn. Maar ook het detentiecentrum in Alphen aan den Rijn, de detentieplatforms in Zaandam en de vrijheidsbeperkende locatie in Ter Apel zijn in dit deel van het onderzoek opgenomen.

Van belang is om hier te vermelden dat er de strafrechtelijke detentiecentra, die in dit deel van het onderzoek zijn opgenomen, beperkt zijn. Dit heeft als oorzaak dat er vrijwel geen respondenten zijn geïnterviewd (op een enkeling na die zowel in de vreemdelingenbewaring als in de strafrechtelijke detentie had gezeten) die in de strafrechtelijke detentie ondergebracht zijn geweest. Om toch een bruikbare vergelijking te kunnen maken tussen de ervaren legitimiteit en de gevolgen daarvan voor de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring en de reguliere, strafrechtelijke detentie is er in de interviews nadrukkelijk gevraagd naar aspecten van de vreemdelingenbewaring die wezenlijk, empirisch verschillen met de karakteristieken van de strafrechtelijke detentie. Deze factoren zijn deels reeds besproken in hoofdstuk 2 en zijn onder andere; onduidelijkheid en onzekerheid over de verblijfsduur, uitzichtloosheid van de situatie van de gedetineerde vreemdeling, en detentie zonder een strafrechtelijke veroordeling. De beperkingen van de gehanteerde methode zullen worden behandeld in paragraaf 4.4.4.

Legitimiteit als vertrouwen

In hoofdstuk 3 heeft u kunnen lezen dat ik middels een theoretische verkenning een onderscheid heb aangebracht in de ervaren legitimiteit. Het eerste onderdeel van de ervaren legitimiteit is de legitimiteit als vertrouwen. Deze vorm van legitimiteit wordt gedefinieerd als: *de mate van vertrouwen, zowel sociaal vertrouwen als institutioneel vertrouwen, die een individu toekent aan (de activiteiten) van een persoon of organisatie.*

In dit onderzoek wordt er vooral ingegaan op het institutionele vertrouwen in de detentie.

Uit het theoretisch kader komt naar voren dat een aantal factoren zijn die van invloed zijn het (institutioneel) vertrouwen van individuen. Ten eerste 'het vertrouwd'; vertrouwen is groter wanneer mensen gesocialiseerd zijn (mensen die zich hebben aangepast aan maatschappelijke normen) of wanneer zij goede ervaringen hebben met de desbetreffende instelling. Ten tweede 'het verwachte'; het vertrouwen in een institutie is groter wanneer de institutie voldoet aan de verwachtingen. En ten derde 'het gekende'; het vertrouwen in een instelling is groter wanneer iemand de instelling kent (Elchardus en Smits, 2002). Tevens stelt Lammers (1991) dat de mate van controleerbaarheid (kort gezegd; duidelijkheid over de besluiten en activiteiten van een organisatie) en de beheersbaarheid (kort gezegd; duidelijkheid over de richtlijnen c.q. randvoorwaarden van een organisatie) invloed hebben op de legitimiteit die wordt ervaren. Ik veronderstel dat deze door Lammers geformuleerde factoren samenhangen met de mate van vertrouwen die vreemdelingen hebben in de vreemdelingenbewaring.

Op basis van deze theoretische achtergrond zijn er een aantal vragen opgesteld aan de hand waarvan ik de mate van (institutioneel) vertrouwen van de respondenten in de ondervonden detentie heb trachten vast te stellen. Ik veronderstel dus dat deze vragen samenhangen met het vertrouwen en zo van invloed zijn op de ervaren legitimiteit die door de respondenten aan de vreemdelingenbewaring wordt toegekend. De vragen zijn:

- *Wist u waarom u in de vreemdelingenbewaring zat?*
- *Wist u wanneer uw verblijf in vreemdelingenbewaring zou worden beëindigd?*
- *Wist u wat er na het verblijf in de vreemdelingenbewaring zou gebeuren wanneer u niet terug zou keren naar uw land van herkomst of wanneer u wel zou terugkeren naar het land van herkomst?*
- *Voldeed het verblijf in de vreemdelingenbewaring aan uw verwachtingen?*

Deze vragen hebben voornamelijk betrekking op de mate van controleerbaarheid, beheersbaarheid en duidelijkheid van (de activiteiten van) de vreemdelingenbewaring. Aan de hand van de theoretische verkenning wordt er dus aangenomen dat de antwoorden op deze vragen samenhangen met de mate van vertrouwen die vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring hebben en zo van invloed zijn op de ervaren legitimiteit van de detentie. Er is bewust niet direct gevraagd naar het vertrouwen dat de respondenten in de vreemdelingenbewaring hebben, omdat dit mij voor de respondenten een te vaag begrip leek.

Legitimiteit als acceptatie

Het tweede aspect op basis waarvan de ervaren legitimiteit wordt beoordeeld is de mate van acceptatie van de (activiteiten van) ondervonden detentie (binnen de vreemdelingenbewaring). In het theoretisch kader is dit begrip reeds toegelicht. De definitie

van legitimiteit als acceptatie is afgeleid van de begripsbepaling van De Bakker (2001) en luidt als volgt: *legitimiteit als acceptatie is de ervaren legitimiteit op basis van de mate van goedkeuring, instemming, aanpassing of inschikkelijkheid die sociale actoren (uitdrukkelijk of stilzwijgend) aan de dag leggen in hun houdingen, opvattingen en sociale handelingen jegens bepaalde meningen, voorstellen, maatregelen of beslissingen, en waarbij de beweegredenen kunnen variëren van authentiek gemotiveerde overtuigingen, vanzelfsprekende gewoonten tot rationeel berekend eigen belang of de vrees voor repercussies* (De Bakker, 2001: 33). In dit deel van het onderzoek gaat het dus om de ervaren legitimiteit op basis van de acceptatie van de ondervonden detentie (binnen de vreemdelingenbewaring).

Om de mate van acceptatie van de vreemdelingenbewaring vast te stellen is er voor gekozen om de volgende vragen te stellen aan de respondenten:

- *Wist u waarom u in de vreemdelingenbewaring zat?*
- *Accepteerde u het feit dat u in vreemdelingenbewaring verbleef? Waarom wel/waarom niet?*
- *Vond u het terecht dat u in vreemdelingenbewaring verbleef? Waarom wel/waarom niet?*
- *Voldeed het verblijf in de vreemdelingenbewaring aan uw verwachtingen?*

Er is er hier voor gekozen om de respondenten direct naar hun acceptatie van de vreemdelingenbewaring te vragen. De vragen komen deels overeen met de vragen met betrekking tot de legitimiteit als vertrouwen. Dit heeft als oorzaak dat het onderscheid tussen legitimiteit als vertrouwen en legitimiteit als acceptatie in dit onderzoek gehanteerd wordt als een analytisch onderscheid dat het mogelijk maakt de antwoorden van de respondenten te analyseren en te categoriseren. In werkelijkheid zijn beide vormen van legitimiteit veelal met elkaar verweven.

Detentiesatisfactie

De detentiesatisfactie wordt in het kwalitatieve deel van dit onderzoek op dezelfde wijze gedefinieerd als in het kwantitatieve deel van het onderzoek, namelijk; *detentiesatisfactie is de mate van de ervaren tevredenheid van de (ex)gedetineerden (vreemdeling) met betrekking tot het verblijf in de detentie.*

De detentiesatisfactie is hier vastgesteld aan de hand van de volgende vragen:

- *Hoe tevreden was u over uw verblijf in de vreemdelingenbewaring?*
- *Bent u naarmate u langer in de vreemdelingenbewaring verbleef ander gaan denken over de instelling?*

Ook hier is er dus voor gekozen om direct te vragen naar de ervaren tevredenheid over het verblijf in de vreemdelingenbewaring.

4.3.2 Beschrijving en verantwoording van de onderzoeksinstrumenten

Om de relaties tussen de ervaren legitimiteit en de detentiesatisfactie te onderzoeken is er voor gekozen om semi-gestructureerde interviews af te nemen bij de respondenten. Deze interviews zijn door mij afgenomen in samenwerking met twee medestudenten, Yeeting Yuen en Djoeke Tasma, die andere aspecten (terugkeer en identificatie met Nederland) van illegaliteit in Nederland hebben onderzocht. Er zijn van tevoren een aantal vragen opgesteld die als leidraad dienden voor het interview. De vragen en antwoorden lagen echter van tevoren niet geheel vast waardoor er voor de interviewer en de respondenten ruimte was om dieper in te gaan op sommige vragen en antwoorden. Er zijn in de interviews eerst een aantal gestructureerde vragen gesteld naar persoonskenmerken als leeftijd, opleidingsniveau, land van herkomst etc. Vervolgens is er gevraagd naar de detentie ervaringen van de respondenten en de onderwerpen zoals behandeld in paragraaf 4.4.1. De antwoorden van de respondenten bieden zo inzicht in hun opvattingen en ervaringen met betrekking tot de ondervonden detentie. De interviews zijn mondeling en face-to-face afgenomen zodat er bij sommige onderwerpen doorgevraagd kon worden en het interview soms kon worden bijgestuurd. De interviews zijn, met toestemming van de respondenten, opgenomen met een digitale voicerecorder om ze op een later moment te kunnen uitwerken. Wanneer de respondenten niet of nauwelijks de Nederlandse taal machtig waren is er gebruik gemaakt van een tolk of is het interview in het Engels afgenomen. De vragen zijn bij de interviews met de informanten op dergelijke wijze geformuleerd dat zij betrekking hebben op de werkzaamheden van de informanten en door hen konden worden beantwoord.

De analyse van de interviews heeft plaatsgevonden op basis van een constante vergelijking. Constante vergelijking houdt in dat door middel van een vergelijking van de antwoorden van de respondenten de patronen en verschillen in de antwoorden kunnen worden vastgesteld. Dit heeft als resultaat gehad dat de kwalitatieve gegevens konden worden gecategoriseerd en konden worden onderverdeeld in verschillende thema's.

4.3.3 Onderzoekspopulatie

De interviews zijn afgenomen bij dertien illegale vreemdelingen die relevante detentie ervaringen heeft en bij vijf informanten, dat vanuit hun professionele werkzaamheden over relevante informatie beschikt.

Alle dertien illegale vreemdelingen die zijn geïnterviewd hebben (meerdere malen) in de vreemdelingenbewaring gezeten en enkelen zijn daarnaast in de strafrechtelijke detentie gedetineerd geweest. Deze groep respondenten bestaat uit 12 mannen en 1 vrouw en de leeftijden variëren van 28 jaar tot 50 jaar. Ook het land van herkomst van deze groep respondenten is gevarieerd. De respondenten komen onder andere uit Afrika, Zuid-Amerika,

het Midden-Oosten en Oost-Europa. De geïnterviewde vreemdelingen begeven zich in veel gevallen bij verscheidene hulpinstanties en vallen in de categorie van illegale vreemdelingen waarbij de uitzetting (naar het land van herkomst) mislukt is. Dit heeft veelal te maken met hun complexe asielachtergrond of doordat zij geen medewerking verlenen aan hun terugkeer.

De vijf informanten die zijn geïnterviewd beschikken vanuit hun werkzaamheden over kennis die voor dit onderzoek van belang is. De eerste informant is diaconaal consulent bij het Wereldhuis. Hij is daar spreekuurmedewerker voor mensen die voor noodhulp komen. Daarnaast is hij pastoor van de katholieke organisatie Open Deur. Op beide plekken heeft hij veelvuldig contact met illegale vreemdelingen en mensen die in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten. De tweede informant is werkzaam bij het Messiaans Beraad, een progressieve kerkelijke organisatie dat zich bezig houdt met maatschappelijke problematiek en zich tegenwoordig voornamelijk focust op het vreemdelingenbeleid. Zij komt vanuit deze functie vaak in aanraking met illegale vreemdelingen (die in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten). De derde informant is beleidsadviseur op het gebied van het vreemdelingenbeleid binnen de gemeente Amsterdam. Hij heeft vanuit zijn werkzaamheden weinig direct contact met illegale vreemdelingen. De vierde informant is coördinator bij stichting Vluchtelingenwerk en biedt ondersteuning aan asielzoekers en illegale vreemdelingen. De vijfde en laatste informant is dominee bij de Pauluskerk, een kerkelijke organisatie in Rotterdam die op veel gebieden ondersteuning biedt aan verslaafden, daklozen en illegale vreemdelingen.

Voor de werving van de respondenten is er een brief verstuurd naar organisaties, hulpinstanties en personen die vanuit hun werkzaamheden contact hebben met illegale vreemdelingen of die betrokken zijn bij het vreemdelingenbeleid. In deze brief stond een uitleg over het onderzoek en de vraag of de lezer mij in contact kon brengen met mensen die in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten en bereid waren een interview af te geven. In enkele gevallen zijn de interviews afgenomen met de lezer van de brief (de informanten) zelf. Veelal werden de illegale vreemdelingen, die bereid waren mee te werken aan een interview, gevonden via de zogenaamde sneeuwbalmethode, waarbij de contacten gelegd werden door de informanten. De bereidheid om mee te werken aan de interviews bleek groot te zijn en de respondenten waren meestal erg open over hun ervaringen.

4.3.4 Beschrijving onderzoek aan de hand van kwaliteitscriteria en beperkingen

Validiteit

Er is getracht de validiteit van het kwalitatieve deel van het onderzoek te waarborgen aan de hand van de theoretische verkenning. De theoretische verkenning biedt namelijk een onderbouwing voor de betekenis van de gehanteerde variabelen en de wijze waarop (door middel van de in de interviews gestelde vragen) de variabelen worden gemeten.

Dit geldt ook voor de interne validiteit. Aan de hand van de deelvragen en de

theoretische verkenning heb ik getracht de beweringen die worden gedaan over de causaliteit van de relaties tussen de ervaren legitimiteit en de detentiesatisfactie te verantwoorden.

De externe validiteit van het kwalitatieve deel is beperkt doordat ik alleen respondenten heb geïnterviewd waarbij de uitzetting naar het land van herkomst mislukt is. Ik heb geen respondenten gesproken die terug zijn gekeerd naar het land van herkomst en daarom zijn de resultaten slechts deels generaliseerbaar naar de gehele populatie en is de representativiteit beperkt. Tevens kunnen bepaalde aspecten van de vreemdelingenbewaring hierdoor soms uitvergroot naar voren komen. Zo zou het kunnen zijn dat door de selectie van de respondenten er alleen mensen zijn geïnterviewd die de vreemdelingenbewaring niet legitiem vinden, terwijl er mogelijk ook een groep illegale vreemdelingen bestaat die de vreemdelingenbewaring wel als legitiem beschouwd.

Daarnaast is de externe validiteit beperkt doordat ik geen respondenten heb geïnterviewd (op een enkeling na) die in de strafrechtelijke detentie hebben gezeten. Om de mate van externe validiteit te vergroten heb ik daarom vooral vragen gesteld over factoren van de vreemdelingenbewaring die wezenlijk empirisch verschillen met de karakteristieken van de strafrechtelijke detentie. Hierdoor is het mogelijk geworden toch een vergelijking te maken tussen de mate van legitimiteit en satisfactie die wordt ervaren binnen de vreemdelingenbewaring en binnen de strafrechtelijke detentie.

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van het kwalitatieve gedeelte van dit onderzoek is lager dan bij het kwantitatieve gedeelte van dit onderzoek. Verschillende interviewers kunnen namelijk verschillende antwoorden krijgen van de respondenten door de houding van de interviewer, de stemming van de respondent, de belangen van de respondent, de omgeving waar het interview plaatsvindt enz. Mijn eigen subjectiviteit heeft dus invloed op de betrouwbaarheid van de interviews. Door zo objectief mogelijk te blijven gedurende de interviews en niet emotioneel betrokken te raken bij de antwoorden van de respondenten heb ik getracht de betrouwbaarheid te verhogen. Tevens heb ik door het stellen van dezelfde vragen in andere formuleringen getracht de betrouwbaarheid van de resultaten te bevorderen. Doordat respondenten in sommige gevallen beperkt Nederlands spraken kwam het voor dat de respondenten de vragen niet geheel begrepen. Dit betrouwbaarheidsprobleem heb ik getracht op te lossen door middel van het stellen van de vragen in eenvoudige formuleringen en het stellen van relevante vragen waarop de respondenten geacht werden het antwoord te weten. De antwoorden van de respondenten kunnen bovendien gekleurd zijn doordat zij (denken) er baat bij te hebben om bepaalde antwoorden te geven en hun ervaringen met de vreemdelingenbewaring op een bepaalde (negatieve) manier weer te geven.

De stapsgewijze procedure van constante vergelijking, die in dit onderzoek is gehanteerd, systematiseert de analysemethode van de kwalitatieve gegevens en vergroot

de betrouwbaarheid en validiteit van de analyse (Boeije & Wiesmann, 2007: 220). De herhaalbaarheid en de controleerbaarheid van het kwalitatieve deel van dit onderzoek zijn daarom met deze analysemethode bevorderd.

De analyse van de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens zullen in de hoofdstukken 5 en 6 worden uitgevoerd. Tevens zullen in deze hoofdstukken de hypothesen worden getoetst.

5. Analyse van de kwantitatieve gegevens

In dit hoofdstuk zullen de kwantitatieve gegevens uit de vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en uit de gedetineerdensurvey worden geanalyseerd. Tevens zullen de hypothesen die betrekking hebben op dit kwantitatieve deel van het onderzoek (H1 en H2, zie hoofdstuk 3) worden getoetst. Om tot de toetsing van deze hypothesen te komen zal eerst aan de hand van de descriptieve bevindingen in paragraaf 5.1 ingegaan worden op het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. In paragraaf 5.2 zal het geboorteland van de mensen in de populatie uit de surveys worden geanalyseerd en zal de invloed van het geboorteland op de relatieve deprivatie van de respondenten binnen de vreemdelingenbewaring en binnen de strafrechtelijke detentie worden behandeld. Vervolgens zal in paragraaf 5.3 het voorzieningenniveau binnen beide typen detentie worden geanalyseerd en zal de relatie van het voorzieningenniveau met de materiële deprivatie van de populaties worden besproken. In paragraaf 5.4 wordt op basis van een lineaire regressie analyse ingegaan op de relatie tussen het detentietype (de onafhankelijke variabele) en de detentiesatisfactie (de afhankelijke variabele). Ook zal in deze paragraaf de invloed van de relatieve deprivatie, de materiële deprivatie en de controle variabelen (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en huidige verblijfsduur) op de detentiesatisfactie worden onderzocht. Ten slotte zal in paragraaf 5.5 op basis van de kwantitatieve analyses de toetsing van de kwantitatieve hypothesen plaatsvinden.

5.1 Detentiesatisfactie

Het uitgangspunt van dit onderzoek is de veronderstelling dat de mate van detentiesatisfactie binnen de strafrechtelijke detentie hoger is ten opzichte van de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring. Deze aanname wordt bevestigd middels de bevindingen in tabel 1. Zoals eerder gesteld wordt de detentiesatisfactie in het kwantitatieve deel van dit onderzoek gemeten aan de hand van het item '*Over deze inrichting ben ik over het algemeen tevreden*'. Ik veronderstel dus dat de detentiesatisfactie samenhangt met dit item. In dit onderzoek wordt deze variabele niet beschouwd als een meting op ordinaal meetniveau, maar op quasi-interval meetniveau. Zeer oneens heeft daarbij de waarde 1 en zeer eens waarde 5. De gradaties worden beschouwd als van gelijke intervallen, waardoor het mogelijk wordt om de variabele mee te nemen in de (lineaire regressie) analyses.

Tabel 1: Algemene tevredenheid over de inrichting

Over deze inrichting ben ik over het algemeen tevreden	Vreemdelingsurvey 2004 (N=454)	Vreemdelingsurvey 2007 (N=468)	Gedetineerdensurvey 2007 (N=5623)
Zeer oneens	44.7%	43.4%	20.0%
Oneens	17.2%	19.9%	15.2%
Neutraal	16.7%	15.4%	23.4%
Eens	15.2%	15.8%	30.6%
Zeer eens	6.2%	5.6%	10.8%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel 1 laat zien dat de meeste respondenten in de vreemdelingsurvey 2004 aangeven zeer oneens te zijn met de uitspraak: “Over deze inrichting ben ik over het algemeen tevreden” (44.7%). Ook in de vreemdelingsurvey 2007 is dit het geval (43.4%). In de strafrechtelijke detentie is het aantal respondenten dat oneens is met de desbetreffende uitspraak aanzienlijk kleiner (20%). Wanneer we kijken naar het aantal respondenten dat het eens of zeer eens is met de uitspraak komen we tot dezelfde conclusie. In de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 is een beperkt aantal respondenten het eens met de uitspraak (15.2% in 2004 en 15.8% in 2007) en een nog beperkter aantal respondenten is het zeer eens met de uitspraak (6.2% in 2004 en 5.6% in 2007). In de strafrechtelijke detentie is het aantal respondenten dat het eens is met de uitspraak aanzienlijk groter (30.6%). Ook het aantal respondenten dat aangeeft het zeer eens te zijn met de uitspraak is groter dan in de vreemdelingenbewaring (10.8%). Wat tevens opvalt wanneer we naar tabel 6 kijken is dat het verschil in de bevindingen tussen de vreemdelingsurvey 2004 en de vreemdelingsurvey 2007 heel gering is. De tevredenheid over de inrichting is in de periode tussen 2004 en 2007 niet opvallend toegenomen dan wel afgenomen.

Concluderend kan er op basis van de gegevens in tabel 1 worden gesteld dat de detentieszatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring in de periode tussen 2004 en 2007 gelijk is gebleven en dat de mate van detentieszatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

5.2 Geboorteland en sociale deprivatie

De sociale deprivatie van de populatie in de surveys kan, zoals gezegd is in hoofdstuk 4, niet direct worden gemeten omdat er geen geschikte gegevens in de surveys zijn opgenomen die de relatieve deprivatie van de respondenten op directe wijze weergeven. Het geboorteland van de mensen binnen deze populaties dient daarom als indicator voor de mate van sociale deprivatie van de respondenten, of in het bijzonder de vraag of iemand in Nederland is geboren of in een ander land (zie paragraaf 3.1.1 en paragraaf 4.2.1). Tabel 2 en tabel 3 geven de percentages weer met betrekking tot de geboorteregio of het geboorteland van de respondenten.

Tabel 2: Respondenten in de vreemdelings surveys 2004 en 2007 naar geboorteregio

Geboorteregio	Vreemdelingsurvey 2004 (N=479)	Vreemdelingsurvey 2007 (N=485)
Europa (exclusief Nederland)	11.1%	9.4%
Noord-Afrika	12.0%	23.8%
Overig Afrika	15.7%	20.0%
Zuid-Amerika	5.6%	3.3%
Noord-Amerika	1.4%	0.6%
Midden-Amerika	3.5%	0.4%
Midden-Oosten	10.3%	12.5%
Oost-Azië	26.2%	12.9%
Zuid-Azië	8.9%	7.7%
Zuidoost-Azië	0.4%	0.8%
Australië en Oceanië	0.2%	0.2%
Gemenebest van Onafhankelijke Staten	4.7%	8.1%
Totaal	100%	100%

Tabel 3: Respondenten in de gedetineerdensurvey 2007 naar geboorteland

Geboorteland	Gedetineerdensurvey 2007 (N=5647)
Nederland	61.6%
Turkije	4.1%
Marokko	4.1%
Suriname	7.4%
Nederlandse Antillen	5.8%
Ander Europees land	6.6%
Ander niet-Europees land	10.4%
Totaal	100%

Tabel 2 laat zien dat er binnen de vreemdelings surveys 2004 en 2007 geen respondenten zijn die in Nederland zijn geboren. Tabel 3 geeft weer dat er van de populatie in de gedetineerdensurvey ruim 61% in Nederland is geboren. Anders gezegd, binnen de vreemdelings surveys is 100% van allochtone afkomst en in de gedetineerdensurvey is 61.6% van autochtone afkomst en 38.4% van allochtone afkomst. In het theoretisch kader en in de methoden van onderzoek is er gesteld dat de sociale deprivatie van vreemdelingen (allochtonen) over het algemeen hoger ligt dan bij mensen die in Nederland zijn geboren (autochtonen). Op basis van deze veronderstelling en de gegevens in tabel 2 en tabel 3 kan er worden aangenomen dat de mate van sociale deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

5.3 Voorzieningenniveau en materiële deprivatie

Ook de materiële deprivatie van de respondenten in de surveys wordt, zoals gezegd is in hoofdstuk 4, niet direct gemeten omdat er in de surveys geen gegevens zijn opgenomen die de materiële deprivatie van de respondenten op directe wijze weergeven. De mate van materiële deprivatie van de respondenten in de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007 wordt daarom bepaald aan de hand van het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie (zie paragraaf 3.1.2 en 4.2.1). Het voorzieningenniveau wordt gemeten op basis van drie variabelen; de beschikking over een eigen cel, de beschikking over een douche op de cel de beschikking en het werken binnen de inrichting. In de tabellen 3,4 en 5 zijn de descriptieve bevindingen met betrekking tot de drie variabelen, die het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie meten, weergegeven.

Tabel 4: Respondenten met een eigen cel

Ik beschik over een eigen cel	Vreemdelingsurvey 2004 (N=553)	Vreemdelingsurvey 2007 (N=536)	Gedetineerdensurvey 2007 (N=5223)
Nee	100%	92.7%	23.5%
Ja	0%	7.3%	76.5%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel 4 geeft weer dat in de vreemdelingsurvey 2004 geen van de respondenten over een eigen cel beschikte. In de vreemdelingsurvey 2007 was dit aantal toegenomen (7.3%) maar nog steeds aanzienlijk lager dan in de gedetineerdensurvey 2007 (76.5%).

Tabel 5: Respondenten met een douche op de cel

Ik beschik over een douche op de cel	Vreemdelingsurvey 2004 (N=558)	Vreemdelingsurvey 2007 (N=525)	Gedetineerdensurvey 2007 (N=5925)
Nee	72.9%	18.5%	83.3%
Ja	27.1%	81.5%	16.7%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel 5 laat zien dat het aantal respondenten in de vreemdelingsurvey 2004 dat over een douche op de cel beschikte gering is (27.1%). Opvallend is dat dit aantal in de 2007 aanzienlijk is toegenomen (81.5%). Navraag bij het DJI heeft uitgewezen dat dit te maken heeft met het feit dat er in de vreemdelingsurvey 2004 andere locaties zijn opgenomen dan in de vreemdelingsurvey 2007. Zo waren in 2004 de detentieboten, waar vreemdelingen worden geplaatst, nog niet in gebruik en was de nieuwbouw in Zeist nog niet gerealiseerd. In 2007 waren de detentieboten inmiddels in gebruik genomen en daar hebben alle 6 persoonscellen 1 douche. Dit draagt bij aan de verklaring voor de stijging van

het aantal respondenten dat aangeeft over een douche te beschikken. Het aantal respondenten in de gedetineerdensurvey 2007 dat aangeeft over een douche op de cel te beschikken (16.7%) is aanzienlijk kleiner dan in de vreemdelingsurvey van dat jaar.

Tabel 6: Respondenten die aangeven te werken binnen de inrichting

Ik werk	Vreemdelingsurvey 2004 (N=487)	Vreemdelingsurvey 2007 (N=455)	Gedetineerdensurvey 2007 (N=5632)
Nee	32.4%	84.2%	30.1%
Ja	67.6%	15.8%	69.9%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel 6 geeft het aantal respondenten weer dat aangeeft binnen de inrichting te werken. Zoals eerder gesteld is zou ik eigenlijk willen meten of er binnen de inrichtingen arbeidsvoorzieningen aanwezig zijn. Aangezien dit in de surveys niet direct is opgenomen gebruik ik het item 'ik werk' als indicator voor de aanwezigheid van arbeidsvoorzieningen. Anders gezegd, er wordt verondersteld dat wanneer respondenten aangeven binnen de inrichting te werken dit samenhangt met de aanwezigheid van arbeidsvoorzieningen.

De meerderheid van de respondenten in de vreemdelingsurvey 2004 geeft aan binnen de inrichting te werken (67.6%). Opvallend is dat dit aantal in de vreemdelingsurvey 2007 aanzienlijk is afgenomen (15.8%). Navraag bij het DJI heeft uitgewezen dat de oorzaak voor dit verschil ligt in een beleidsmaatregel om arbeid af te schaffen voor de vreemdelingen. In 2004 werd dit nog op lokaal initiatief gedaan vanuit de historie in het gevangeniswezen, maar tussen 2004 en 2006 is het landelijk beleid geworden om geen arbeid meer aan te bieden aan vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring. In de gedetineerdensurvey 2007 ligt het aantal respondenten dat aangeeft binnen de inrichting te werken aanzienlijk hoger (69.9%).

Aan de hand van de gegevens in de tabellen 4,5 en 6 kan er worden gesteld dat het voorzieningenniveau over het algemeen lager is in de vreemdelingenbewaring dan in de strafrechtelijke detentie. Zo beschikken er in de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 aanzienlijk minder mensen over een eigen cel dan in de gedetineerdensurvey 2007. In de vreemdelingsurvey 2007 beschikken er dan wel meer mensen over een douche op de cel dan in de gedetineerdensurvey 2007, maar in dat jaar is het aantal mensen dat aangeeft te werken in de vreemdelingenbewaring beduidend lager dan in de strafrechtelijke detentie.

In het theoretisch kader en in de methoden van onderzoek is er gesteld dat de materiële deprivatie hoger is wanneer het voorzieningenniveau lager is. Op basis van deze veronderstelling en de gegevens in de tabellen 4,5 en 6 kan er worden aangenomen dat de mate van materiële deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan in de strafrechtelijke detentie.

5.4 Correlaties

In de voorgaande paragrafen is aannemelijk gemaakt dat de mate van sociale en materiële deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie en dat de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan in de strafrechtelijke detentie. Om de samenhang tussen deze variabelen (detentietype, detentiesatisfactie, sociale deprivatie en materiële deprivatie) te toetsen is er gebruik gemaakt van een lineaire regressie analyse waarvan de resultaten zijn opgenomen in tabel 7.

Model 1 in tabel 7 geeft de invloed van de onafhankelijke variabele (het type inrichting: vreemdelingenbewaring (in 2004 en 2007) en de strafrechtelijke detentie (2007)) op de afhankelijke variabele (de detentiesatisfactie; op basis van het item 'algemene tevredenheid over de inrichting') weer. De constante is in deze tabel de vreemdelingenbewaring 2004.

Model 2 geeft tevens de invloed van de het type inrichting op de detentiesatisfactie weer, maar gefilterd op alle allochtonen. De respondenten in de gedetineerdensurvey 2007 die in Nederland zijn geboren zijn dus niet opgenomen in dit model. Op voorhand bestond, zoals eerder is gesteld, namelijk de veronderstelling dat de mate van sociale deprivatie hoger is onder allochtonen dan onder autochtonen. Wanneer alleen de autochtonen in beschouwing worden genomen heeft dit tot gevolg dat de mate van sociale deprivatie binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie in dit model voor zover mogelijk gelijk is gesteld waardoor de invloed van de sociale deprivatie (wanneer we model 1 en 2 vergelijken) op het verschil in detentiesatisfactie kan worden onderzocht.

Model 3 geeft het effect van het type instelling op de detentiesatisfactie weer en het effect van de materiële deprivatie (op basis van het voorzieningenniveau) binnen de desbetreffende inrichting.

Model 4 geeft vervolgens het effect weer van het type instelling op de detentiesatisfactie wanneer alle controle variabelen (geslacht, opleidingsniveau, leeftijd en de duur van het verblijf in de inrichting) in beschouwing worden genomen.

Tabel 7: Uitkomsten van de lineaire regressie analyse voor de detentiesatisfactie (op basis van het item: algemene tevredenheid over de inrichting)

	Model 1 (N=6545)	Model2 (N=2971)	Model 3 (N=2399)	Model 4 (N=2170)
Constante (=vreemdelingenbewaring 2004)	2.209**			
Vreemdelingenbewaring 2007	-.006			
Strafrechtelijke detentie 2007	.761**			
Constante (=vreemdelingenbewaring 2004) gefilterd op allochtonen		2.209**	2.036**	1.889**
Vreemdelingenbewaring 2007 gefilterd op allochtonen		-.006	.085	.030
Strafrechtelijke detentie 2007 gefilterd op allochtonen		.648**	.489**	.410**
Eigen cel			.182**	.190**
Eigen cel én douche op de cel			.153	.095
Werk in de inrichting			.241**	.204**
Geslacht				.226*
Leeftijd				.070**
Opleidingsniveau				-.037
Verblijfsduur				.008
Verklaarde variantie	.040	.052	.064	.073

*.01<P<.05 **P<.01 Bron: Vreemdelingsurvey 2004 en 2007 en Gedetineerdensurvey 2007, DJI.

Op voorhand kon worden verwacht dat de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring in 2007 lager zou zijn dan in 2004, omdat in de tussenliggende periode een verdere versoepeling van de vreemdelingenbewaring is doorgevoerd. De resultaten in model 1 laten echter zien dat mensen die in de vreemdelingenbewaring van 2007 zaten niet meer of minder tevreden zijn dan in de vreemdelingenbewaring 2004 (B=-0.006, P=0.942). Daarnaast laten deze resultaten zien dat de mensen die in de

strafrechtelijke detentie 2007 zaten wel meer tevreden zijn dan de mensen die in de vreemdelingenbewaring 2004 zaten ($B=0.761$, $P<0.01$). Mensen in de vreemdelingenbewaring 2004 hebben een gemiddelde tevredenheid van 2.21 en mensen in de strafrechtelijke detentie 2007 een gemiddelde tevredenheid van $2.21 + 0.76$. Mensen in de strafrechtelijke detentie 2007 zijn dus meer tevreden dan in de vreemdelingenbewaring 2004. Uit het gegeven dat de gemiddelde tevredenheid tussen de vreemdelingenbewaring 2004 en 2007 niet significant is veranderd blijkt dat het verschil in tevredenheid tussen de strafrechtelijke detentie 2007 en de vreemdelingenbewaring 2004 ook geldt voor de vreemdelingenbewaring 2007.

De resultaten in model 2 laten zien dat de coëfficiënt van de strafrechtelijke detentie 2007 kleiner is in model 2 vergeleken met model 1. Dit heeft twee implicaties. Ten eerste dat het verschil in de algemene tevredenheid tussen de strafrechtelijke detentie 2007 en de vreemdelingenbewaring 2004 kleiner is wanneer je alleen de allochtonen in beschouwing neemt. En ten tweede dat allochtonen in de strafrechtelijke detentie minder tevreden zijn dan autochtonen. Dit wordt bevestigd door de ANOVA test. Deze test laat zien dat autochtonen gemiddeld meer tevreden zijn dan allochtonen. De gemiddelde tevredenheid bij autochtonen is 3.03 en bij allochtonen 2.86. Deze resultaten zijn significant ($F(1, 5621) = 24.40$, $p<0.001$)).

Model 3 laat zien dat er nog steeds geen significant verschil bestaat tussen de vreemdelingenbewaring 2004 en de vreemdelingenbewaring 2007 wanneer het effect van het voorzieningenniveau in beschouwing wordt genomen ($B=.085$, $P=0.395$). Wel zien we dat het verschil in de algemene tevredenheid over de inrichting tussen de strafrechtelijke detentie 2007 en de vreemdelingenbewaring 2004 kleiner wordt wanneer we het effect van het voorzieningenniveau in beschouwing nemen ($B=0.489$, $P<0.01$). Er kan dus worden gesteld dat het verschil in tevredenheid deels verklaard wordt door het verschil in het voorzieningenniveau tussen beide inrichtingen.

Model 3 laat tevens zien dat de relatie tussen de algemene tevredenheid over de inrichting en de beschikking over een eigen cel significant is ($P<0.01$). Wanneer iemand beschikt over een eigen cel leidt dit tot een gemiddelde stijging van de tevredenheid met 0.19. Daarnaast is er een significante relatie tussen de algemene tevredenheid en het werken in de inrichting ($P<0.01$). Wanneer iemand werkt leidt dit tot een gemiddelde stijging van de tevredenheid met 0.24. De beschikking over een eigen cel in combinatie met de beschikking over een douche op de cel (dus personen die hun cel niet met anderen delen en een douche op de cel hebben) heeft geen significant effect op de algemene tevredenheid over de inrichting ($P=.114$). Dit betekent dat het positieve effect dat het hebben van een eigen cel heeft op de tevredenheid niet wordt versterkt (of verzwakt) door de beschikking over een douche op de cel.

De resultaten in model 4 laten zien dat er nog steeds geen significant verschil bestaat in de algemene tevredenheid tussen de vreemdelingenbewaring 2004 en 2007 wanneer we het effect van de controlevariabelen geslacht, opleidingsniveau, leeftijd en de duur van het verblijf in de inrichting in beschouwing nemen ($B=0.030$, $P=0.779$). Wel wordt het verschil in

de algemene tevredenheid over de inrichting tussen de strafrechtelijke detentie 2007 en de vreemdelingenbewaring 2004 significant kleiner wanneer we het effect van de controlevariabelen in beschouwing nemen ($B=0.410$, $P<0.01$).

Daarnaast zien we dat er een significante relatie bestaat tussen het geslacht en de algemene tevredenheid over de inrichting ($01<P<.05$). Wanneer een persoon van het mannelijk geslacht is, is de algemene tevredenheid over de inrichting gemiddeld 0.23 hoger. Er bestaat tevens een significante relatie tussen de leeftijd en de algemene tevredenheid over de inrichting ($P<0.01$). Wanneer iemand in een oudere leeftijdscategorie valt is de algemene tevredenheid gemiddeld 0.07 hoger. Er bestaan geen significante relaties tussen het opleidingsniveau ($P=0.056$) en de verblijfsduur ($P=0.689$) en de algemene tevredenheid over de inrichting. De controlevariabele die het meest van invloed is op het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie is het geslacht.

5.5 Toetsen van de kwantitatieve hypothesen

De bevindingen in de voorgaande paragrafen maken het mogelijk om de kwantitatieve hypothesen te toetsen.

Allereerst hebben we aan de hand van de resultaten in tabel 2 en 3 geconcludeerd dat de mate van sociale deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan in de strafrechtelijke detentie. De resultaten in model 2 van tabel 7 geven vervolgens aan dat de mate van sociale deprivatie bijdraagt aan het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. De coëfficiënt van de strafrechtelijke detentie 2007 is in model 2 namelijk kleiner geworden ten opzicht van model 1 waardoor er kan worden gesteld dat de aanwezigheid van autochtonen in de strafrechtelijke detentie, die minder sociale deprivatie ervaren, zorgen voor een toename in het verschil in detentiesatisfactie. Wanneer deze autochtonen buiten beschouwing worden gelaten, en dus de mate van sociale deprivatie gelijk is, zien we dat het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie kleiner wordt. Naar aanleiding van deze resultaten dient de eerste hypothese (H1) te worden aangenomen; *de mate van sociale deprivatie is groter binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

Daarnaast hebben we middels de resultaten in tabel 4,5 en 6 (het voorzieningenniveau) vastgesteld dat de mate van materiële deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan in de strafrechtelijke detentie. De resultaten in model 3 van tabel 7 laten vervolgens zien dat de materiële deprivatie bijdraagt aan de verklaring voor het verschil in detentiesatisfactie. De coëfficiënt van de strafrechtelijke detentie 2007 wordt namelijk kleiner wanneer het voorzieningenniveau (op basis waarvan de materiële deprivatie wordt gemeten) in beschouwing wordt genomen. Naar aanleiding van deze resultaten dient ook de tweede hypothese (H2) te worden aangenomen; *de mate van materiële deprivatie is groter binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de*

strafrechtelijke detentie waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

De verklaarde variantie in tabel 7 is vrij laag (7% in model 4). Dit betekent dat alle individuele verschillen in tabel 7 beperkt worden verklaard. Het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie wordt echter wel voor een aanzienlijk deel verklaard. Het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring 2004 en de strafrechtelijke detentie 2007 daalt namelijk van $B=.761$ ($P<0.01$) in model 1 naar $B=.403$ ($P<0.01$) in model 4. Dit is een daling van ruim 47%. Er kan dus worden aangenomen dat het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie voor ongeveer de helft wordt verklaard door het verschil in de populaties (wat leidt tot het verschil in sociale deprivatie), het verschil in de inrichting (wat leidt tot het verschil in materiële deprivatie) en door de controlevariabelen (de persoonskenmerken en de huidige verblijfsduur in de detentie).

Toch blijft er nog een aanzienlijk deel van het verschil in detentiesatisfactie onverklaard. Dit betekent dat de detentiesatisfactie (en het verschil in tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie) mogelijk ook bepaald wordt door andere factoren, die hier niet zijn onderzocht. Zo kan er worden verondersteld dat de psychologische kenmerken van de individuen die deel hebben genomen aan de surveys van invloed zijn op de detentiesatisfactie. De ene persoon zal door zijn of haar psychologische karaktereigenschappen de detentie misschien anders ervaren dan de andere persoon.

Tevens veronderstel ik dat er verschillen bestaan in de ervaren legitimiteit van de detentie tussen de strafrechtelijke detentie en de vreemdelingenbewaring die het verschil in detentiesatisfactie nader verklaren. In het volgende hoofdstuk zal ik aan de hand van de kwalitatieve data uit de interviews onderzoeken of er daadwerkelijk een verschil bestaat in de ervaren legitimiteit van de detentie en of dit van invloed lijkt te zijn op de detentiesatisfactie.

6. Analyse van de kwalitatieve gegevens

In de voorgaande hoofdstukken is het aannemelijk gemaakt dat verschillen in de populatie (in de vreemdelingenbewaring is er sprake van een groter aandeel allochtonen dan in de strafrechtelijke detentie) en verschillen in de inrichting (in de vreemdelingenbewaring is er sprake van een lager voorzieningenniveau dan in de strafrechtelijke detentie) gevolgen hebben voor de mate van sociale en materiële deprivatie die binnen de detentie wordt ervaren. Ook is gebleken dat de mate van sociale en materiële deprivatie van invloed is op de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. Het verschil in detentiesatisfactie tussen beide typen inrichtingen wordt hierdoor echter maar voor een deel verklaard.

In dit hoofdstuk zal er door middel van een analyse van de kwalitatieve gegevens uit de interviews worden ingegaan op de betekenis van de detentie en de hiermee samenhangende ervaren legitimiteit die de respondenten aan de ondervonden detentie in de vreemdelingenbewaring toekennen, om zo een nadere verklaring te verschaffen voor het verschil in detentiesatisfactie. De ervaren legitimiteit wordt hier, net als is in het theoretisch kader en de methoden van onderzoek, onderverdeeld in twee factoren: legitimiteit als vertrouwen en legitimiteit als acceptatie.

Zoals eerder gezegd is er in de interviews gevraagd naar aspecten van de vreemdelingenbewaring die empirisch verschillen van aspecten van de strafrechtelijke detentie (de strafduur, voorzieningen ter voorbereiding op de toekomst, gronden van de detentie). Hierdoor is het mogelijk om, zonder respondenten te hebben geïnterviewd die in de strafrechtelijke detentie ondergebracht zijn geweest, een vergelijking te maken tussen de legitimiteit van de detentie die wordt ervaren binnen de vreemdelingenbewaring en binnen de strafrechtelijke detentie. Dit zal worden verduidelijkt aan de hand van het volgende voorbeeld. Een gedetineerde binnen de vreemdelingenbewaring kan aangeven dat het feit dat hij of zij niet weet wanneer de detentie zal worden beëindigd zorgt voor gevoelens van onzekerheid. Ik veronderstel op basis van de theoretische verkenning dat deze gevoelens van onzekerheid afbreuk doen aan de mate van legitimiteit die door deze persoon aan de vreemdelingenbewaring wordt toegekend en dat dit ervoor zorgt dat de detentiesatisfactie lager is. Aangezien gedetineerden binnen de strafrechtelijke detentie wel weten wanneer de detentie wordt beëindigd zullen de gevoelens van onzekerheid (wat betreft de strafduur) hier minder zijn. Ik veronderstel dus dat de strafrechtelijke detentie daardoor als meer legitiem wordt geacht dan de vreemdelingenbewaring en dat de detentiesatisfactie daardoor hoger is.

De kwalitatieve gegevens uit de interviews worden geanalyseerd door middel van constante vergelijking. Deze analysemethode heeft ertoe geleid dat er drie thema's zijn te onderscheiden in de kwalitatieve data. Deze thema's zijn *onzekerheid over de verblijfsduur in de vreemdelingenbewaring, uitzichtloosheid van de situatie van de gedetineerde na de vreemdelingenbewaring en de onwetendheid over de gronden op basis waarvan de vreemdeling in de vreemdelingenbewaring is opgenomen*. Deze thema's verschillen

empirisch van de strafrechtelijke detentie doordat een gedetineerde in de strafrechtelijke detentie weet wanneer de detentie zal worden beëindigd, de gedetineerde in de strafrechtelijke detentie weet wat zijn mogelijkheden zijn na de detentie en ontvangt ondersteuning om na de detentie te re-integreren in de maatschappij en de gedetineerde weet ten gevolge waarvan (welk strafbaar feit) hij of zij zich in de strafrechtelijke detentie bevindt (zie paragraaf 2.4).

In paragraaf 6.1 zullen de thema's worden besproken die van invloed zijn op de ervaren legitimiteit als vertrouwen en het gevolg hiervan voor het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie. Vervolgens zal in paragraaf 6.2 worden ingegaan op het thema dat samenhangt met de legitimiteit als acceptatie en het effect hiervan op de detentiesatisfactie. Mogelijk zijn er nog meer factoren van invloed op de ervaren legitimiteit van detentie. Deze factoren worden in dit onderzoek echter niet besproken.

Opgemerkt dient te worden dat het onderscheid tussen legitimiteit als vertrouwen en legitimiteit als acceptatie hier vooral een analytisch onderscheid is, dat het mogelijk maakt de thema's uit de interviews te analyseren en te categoriseren. In werkelijkheid zijn de twee vormen van legitimiteit veelal verweven en zijn de thema's onzekerheid, uitzichtloosheid en onwetendheid veelal van invloed op beide vormen van legitimiteit. Ook is het van belang om hier te vermelden dat de veronderstelling dat deze thema's van invloed zijn op de ervaren legitimiteit van de detentie alleen theoretisch aannemelijk gemaakt is. Dit wordt dus niet door de respondenten zelf aangegeven.

Omdat de respondenten in hun antwoorden veelal zelf de connectie maken tussen de thema's en de tevredenheid over het verblijf in de vreemdelingenbewaring zal de detentiesatisfactie in dit hoofdstuk niet afzonderlijk worden besproken. In paragraaf 6.3 wordt er ten slotte ingegaan op de invloed van de ervaren legitimiteit (zowel legitimiteit als vertrouwen als legitimiteit als acceptatie) op het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie en zullen de kwalitatieve hypothesen (H3 en H4) worden getoetst.

6.1 Legitimiteit als vertrouwen

Aan de hand van de theoretische verkenning en de methoden van onderzoek zullen de eerste twee thema's, onzekerheid en uitzichtloosheid, worden beschouwd als onderdelen van de legitimiteit als vertrouwen.

In de theoretische verkenning en de methoden van onderzoek is namelijk aangegeven dat de controleerbaarheid en duidelijkheid van de (activiteiten van de) detentie samenhangen met het vertrouwen dat de vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring hebben. Er wordt dus verondersteld dat de controleerbaarheid en duidelijkheid van de detentie correleren met de onzekerheid over de verblijfsduur in de detentie en zo van invloed zijn op de legitimiteit als vertrouwen.

Tevens is er in het theoretisch kader en de methoden van onderzoek aangegeven dat

de beheersbaarheid van de activiteiten van de detentie van invloed zijn op de mate van legitimiteit als vertrouwen die aan de detentie wordt toegekend. Er wordt hier verondersteld dat de beheersbaarheid samenhangt met de uitzichtloosheid van de (onbeheersbare) situatie na de detentie en daardoor ook van invloed is op de mate van legitimiteit als vertrouwen.

Onzekerheid over de duur van de detentie

Zoals eerder is vermeld veronderstel ik dat de onzekerheid over de duur van de detentie die vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring ondervinden samenhangt met de mate van legitimiteit (als vertrouwen) die aan de vreemdelingenbewaring wordt toegekend. In het theoretisch kader kwam naar voren dat de mate van legitimiteit als vertrouwen van invloed is op de mate satisfactie die wordt ervaren (zie paragraaf 3.4.2). Kortom, de onzekerheid over de duur van de detentie is van invloed op de detentiesatisfactie. Vrijwel alle illegale vreemdelingen die zijn geïnterviewd geven aan dat dit inderdaad het geval is en dat de onzekerheid over de duur van de detentie afbreuk doet aan de tevredenheid die binnen de vreemdelingenbewaring wordt ervaren.

Een 46-jarige man uit Soedan die meerdere malen in de vreemdelingenbewaring heeft gezeten en tevens in de strafrechtelijke detentie gedetineerd is geweest zegt over de duur van het verblijf in de vreemdelingenbewaring het volgende:

'Ik heb vaak in de vreemdelingenbewaring gezeten. Ik krijg een gevangenisstraf alleen omdat ik hier in Nederland ben. Als ik buiten kom en er is een controle, op straat ofzo, dan word ik aangehouden en geef ik mijn naam en geboortedatum en mijn nationaliteit. Dan gaan ze kijken wie ik ben en controleren of mijn gegevens kloppen. En dan zeggen ze: 'je mag niet in Nederland zijn'. Dan moet je naar de rechter en krijg je maximaal 6 maanden, denk ik. En als je dan klaar ben met je straf ga je naar Alphen aan de Rijn [detentiecentrum voornamelijk voor vreemdelingen met een criminele achtergrond]. En daar zit je dan voor onbepaalde tijd. Niemand weet hoe lang je daar moet zitten.'

Ook vertelt deze Soedanese man dat deze onzekerheid over de verblijfsduur in de vreemdelingenbewaring van invloed is op zijn tevredenheid over het verblijf in de vreemdelingenbewaring:

'Het probleem van de vreemdelingenbewaring is dat je niet weet hoe lang je vast moet zitten. Het is dus wel zo dat ik me slechter voelde in de vreemdelingenbewaring dan in de normale gevangenis omdat ik niet wist hoe lang het ging duren.'

'Dat je niet weet hoe lang je vast moet zitten, dat is erg hè. Je zit elke dag te denken, misschien morgen, misschien overmorgen. Maar het duurt maanden en het gaat maar door.'

'In de normale gevangenis is het anders. Daar heb je een ontslagdatum. Daar weet je wanneer je vrij komt. Dat is het verschil tussen de criminele gevangenis en de vreemdelingenbewaring. Dat is heel anders. Het is beter wanneer je weet wanneer je vrij komt.'

Deze gevoelens van onzekerheid over de duur van de detentie worden dus ook door andere respondenten gedeeld. Zo zegt een Bosnische man van 38 jaar:

‘De onzekerheid maakte mij gek. Er werd mij nooit verteld hoe lang ik nog vast moest zitten. Ik had totaal geen idee hoe lang ik in de vreemdelingenbewaring moest blijven. Als ze me nou van te voren hadden verteld dat het dik 6 maanden was dan wist ik ten minste waar ik aan toe was. Zoveel onzekerheid.’

Een man die al verscheidene jaren ondersteuning biedt aan een Turks gezin waarvan de man meerdere malen in de vreemdelingenbewaring heeft gezeten, deelt de mening dat de onzekerheid over de duur van de detentie binnen de vreemdelingenbewaring van invloed is op de detentiesatisfactie. Hij vertelt over de situatie van de Turkse man het volgende:

‘Standaard is het de gewoonte dat iemand die voor 6 maanden in detentie gezeten heeft en dat wanneer in die 6 maanden geen mogelijkheid is geweest om diegene uit te plaatsen, dat dan wordt besloten om diegene niet langer in detentie te houden. Daar heeft hij zich op vastgepind. Dat was nog zijn uitzicht, van: ‘dan kom ik vrij’. En toen kwam dus ineens nog de overplaatsing naar Alphen aan de Rijn [detentiecentrum voornamelijk voor vreemdelingen met een criminele achtergrond]. Dat was dus na 6 maanden. Hij dacht van dan moeten ze me vrij laten en dat is dus niet bij hem gebeurd. Dat maakte hem nog moedelozer.’

Ook de volgende uitspraak van een 28-jarige Soedanese man illustreert de ontevredenheid over de onwetendheid met betrekking tot de duur van de detentie. Hij is van mening dat de onzekerheid mensen wanhopig maakt en mensen aanzet tot radicale acties:

‘Ze vertellen je niets. Ik ben vijftien keer naar de rechter gebracht. Het was steeds een negatieve uitspraak, dus ik wilde niet meer. Je voelt je steeds slecht daar, omdat je niet weet hoe lang je daar nog moet zitten. Daarom heeft die man die brand op Schiphol gesticht [Op 27 oktober 2005 brak er in het cellencomplex op Schiphol-Oost een brand uit die 11 gedetineerde illegalen het leven kostte]. Hij was helemaal in de war, hij zag geen uitweg meer.’

Enkele respondenten geven aan dat de onzekerheid over de duur van de detentie ook van invloed is op hun geestelijke gezondheid. Een 31-jarige man uit Tsjaad (Afrika) zegt hierover het volgende:

‘Ik wist niet hoe lang ik daar moest zitten. Elke maand ging ik naar de rechtbank en elke maand was de uitspraak [over zijn mogelijke ontslag uit de vreemdelingenbewaring] negatief. Dan dacht ik misschien kom ik volgende maand vrij. Ik wachtte en wachtte en wachtte en dat leverde veel stress op. Ik ben zo depressief geworden.’

Deze uitspraken van de respondenten illustreren de grote mate van ervaren onzekerheid over de duur van detentie en het effect op hun ervaren tevredenheid over de detentie. In de strafrechtelijke detentie weet de gedetineerde wanneer hij of zij vrijkomt omdat de gedetineerde een zogenaamde ontslagdatum heeft. Er kan dus worden verondersteld dat er in de strafrechtelijke detentie geen sprake is van onzekerheid over de duur van de detentie. Op basis van deze veronderstelling kan er worden opgemaakt dat de mate van ervaren

legitimiteit als vertrouwen in de strafrechtelijke detentie hoger is. Dit heeft tot gevolg dat de mate van detentiesatisfactie in de reguliere gevangenis hoger is dan binnen de vreemdelingenbewaring. Ook de respondenten (die zowel in de vreemdelingenbewaring als de strafrechtelijke detentie gedetineerd zijn geweest) geven aan dat de onzekerheid over de duur van de detentie in de vreemdelingenbewaring van invloed is op mindere mate van tevredenheid die wordt ervaren in de vreemdelingenbewaring ten opzichte van de strafrechtelijke detentie.

Voor het einde van dit jaar zullen de Europese richtlijnen wat betreft de duur van administratieve detentie in Nederland worden ingevoerd. Dit betekent dat vanaf dat moment door de wet is bepaald dat de maximale duur van de detentie van illegale vreemdelingen de 18 maanden niet zal mogen overschrijden (Leerkes & Broeders, 2010: 4). Ondanks dat een detentieduur van 18 maanden voor de invoering van deze wet ook al exceptioneel was (ongeveer 75 % van de totale populatie verblijft minder dan drie maanden in detentie (Henneken-Hordijk, 2008: 13)) zal dit er wel zorgen dat de illegale vreemdelingen vanaf dat moment weten dat zij maximaal 18 maanden in detentie kunnen worden gehouden. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat de onzekerheid over de duur van de detentie af zal nemen en dat de mate van legitimiteit als vertrouwen binnen de vreemdelingenbewaring hoger zal worden.

Uitzichtloosheid van de situatie na de vreemdelingenbewaring

Ook de uitzichtloosheid van de situatie van illegale vreemdelingen na het verblijf in de vreemdelingenbewaring wordt geacht van invloed te zijn op de mate van ervaren legitimiteit als vertrouwen omdat hun situatie niet beheersbaar is. Eerder is in het theoretisch kader gesteld dat deze vorm van legitimiteit samenhangt met de mate van satisfactie die wordt ervaren binnen de detentie (de vreemdelingenbewaring). Er wordt dus verondersteld dat de uitzichtloosheid van de situatie van de illegale vreemdelingen van invloed is op de ervaren legitimiteit als vertrouwen en dat dit een negatief effect heeft op de detentiesatisfactie. Dit is ook duidelijk terug te zien in de antwoorden van de respondenten. Zij zijn veelal van mening dat de desolaatheid van hun situatie ervoor zorgt dat zij minder tevreden zijn over hun verblijf in de vreemdelingenbewaring.

Een geïnterviewde informant die werkzaam is als diaconaal consulent van het Wereldhuis in Amsterdam en regelmatig in aanraking komt met mensen die in de vreemdelingenbewaring hebben gezeten zegt hierover:

'Als mensen worden geklinkerd [het om juridische redenen vrijlaten van de gedetineerde vreemdelingen (indien de uitzettingsprocedure is mislukt, omdat de gedetineerde er in is geslaagd om zijn identiteit te verbergen en/of omdat het land van herkomst geen medewerking verleent aan repatriëring), waarna zij vervolgens het risico lopen opnieuw aangehouden te worden wegens illegaal verblijf (Leerkes & Broeders, 2010: 65)], zoals dat dan zo mooi heet, dan betekent het dat ze iedere keer het risico lopen om opnieuw gecontroleerd te worden op hun identiteitspapieren en als ze die dan niet kunnen tonen dan betekent het dus weer opnieuw vreemdelingenbewaring. Als mensen

slechte ervaringen hebben gehad bij de eerste dan zullen ze met meer tegenzin of angst de nieuwe vreemdelingenbewaring in gaan.'

Ook een 42-jarige man uit Irak, die al meer dan zestien jaar in Nederland woont, geeft aan dat zijn situatie uitzichtloos is:

'Ze kunnen mij ook niet eens terug sturen, want ik heb geen documenten. Ze hebben me meerdere keren naar de ambassade gebracht om die papieren te regelen. De ambassade geeft niets en nog gooien ze je op straat en zeggen dat je zelf binnen 48 uur het land moet verlaten. Als de regering, in de vorm van de IND of DTV, het niets eens kan hoe kan ik zelf als burger, als slaaf zonder huis en geld en papieren, dan zorgen dat ik terugkom?'

De volgende uitspraken van de 46-jarige man uit Sudan, waarvan we al eerder hebben kunnen lezen dat de onzekerheid over de verblijfsduur in de detentie van invloed is op zijn tevredenheid, illustreren hoe ook zijn uitzichtloze situatie een negatief effect heeft op zijn tevredenheid over de detentie in de vreemdelingenbewaring:

'Dat ze je de eerste keer in de gevangenis zetten dat snap ik. Dat kunnen ze proberen. Maar lukt het niet om je uit te zetten dan moeten ze je niet weer iedere keer oppakken, vastzetten en je vervolgens weer op straat gooien. Dat schiet niet op. Dan is het nog beter als ze je dood maken. Nu ga ik langzaam dood. Ik ben mentaal dood. Dat komt door al die keren vastzitten. Dat is pijnlijk hè, dat is heel pijnlijk.'

'Iedere keer zitten dezelfde mensen in de vreemdelingenbewaring. Maar de IND wil mensen lang en vaak vastzetten in de gevangenis, in de vreemdelingenbewaring, omdat ze denken van nu is hij moe. Nu gaat hij vast zelf terug. Zij denken zo. Maar dat gebeurt niet. Het werkt niet. Want je kunt niet terug. Er is geen alternatief.'

Ook geeft hij aan dat wanneer hij uit de detentie komt hij geen sociale rechten heeft, hij het gevoel heeft er alleen voor te staan en dat zijn toekomst onzeker is. Hierdoor prefereert hij de vreemdelingenbewaring boven het 'buiten' zijn:

Buiten heb ik niks. Beter zit ik vast. In de vreemdelingenbewaring heb ik ook niks. Maar buiten is het nog erger. Als ik buiten ben heb ik geen plekje om te slapen. Ik mag niet werken, ik mag niks. In de vreemdelingenbewaring kan je soms nog een beetje sporten. Ik mocht meestal 2 uurtjes naar buiten per dag. Je wordt er wel slecht behandeld, maar buiten is het nog erger. Buiten denkt er niemand aan jou. Niemand helpt je. Beide is het niet goed voor mij. De gevangenis is niet goed en buiten is het ook niet goed. Maar ik weet niet wat ik moet doen, ik heb geen keus.

De informant die werkzaam is binnen het Messiaans Beraad en zich vanuit haar werkzaamheden intensief bezig houdt met de asielproblematiek in Nederland merkt ook op dat de lange procedures waarin mensen belanden van invloed is op hun tevredenheid over de vreemdelingenbewaring:

Die eeuwige wachtkamer waar die mensen in zitten., en dat geldt ook voor gevangenen waarvan ze niet weten hoe lang ze er moeten blijven of wat er met hen gaat gebeuren, dat is 'killing'. Dat is nog erger dan gewoon afgewezen worden.

De voorgaande uitspraken laten zien dat de uitzichtloosheid van de situatie van de illegale vreemdeling van invloed is op hun detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring. Met name wanneer een persoon herhaaldelijk in de vreemdelingenbewaring wordt ondergebracht wordt de uitzichtloosheid van de situatie groter en neemt de ervaren legitimiteit als vertrouwen (en dus de detentiesatisfactie) die aan de vreemdelingenbewaring wordt toegekend af. In de strafrechtelijke detentie weet de gedetineerde wat zijn mogelijkheden zijn na de detentie en wordt de gedetineerde door middel van ondersteuning begeleid bij zijn terugkeer in de maatschappij. Er kan dus worden verondersteld dat de gedetineerden in de strafrechtelijke detentie geen (of in mindere mate) uitzichtloosheid ervaren. Op basis van deze veronderstelling wordt aangenomen dat de mate van legitimiteit als vertrouwen in de strafrechtelijke detentie hoger is dan in de vreemdelingenbewaring. Het gevolg hiervan is dat de mate van detentiesatisfactie in de vreemdelingenbewaring lager is dan in de strafrechtelijke detentie.

De verwachting bestaat dat wanneer iemand herhaaldelijk in detentie geplaatst is, ook de mate van relatieve deprivatie toe- of afneemt (en daardoor ook de detentiesatisfactie toe- of afneemt). Dit is in dit onderzoek echter niet onderzocht.

6.2 Legitimiteit als acceptatie

In het theoretisch kader is reeds naar voren gekomen dat ook de legitimiteit als acceptatie van invloed is op de tevredenheid van gedetineerden. Het derde thema, onwetendheid over de gronden op basis waarvan de vreemdeling gedetineerd is, wordt gezien als onderdeel van de legitimiteit als acceptatie. In het theoretisch kader is namelijk aan de hand van de typologie van acceptatie van De Bakker (2001) gesteld dat de authentieke vorm van acceptatie wordt gevormd op basis van kennis van zaken, overtuiging en inzicht (De Bakker, 2001: 35). Wanneer een illegale vreemdeling in de vreemdelingenbewaring is opgenomen zonder een strafbaar feit te hebben gepleegd ontbreekt het de vreemdeling veelal aan deze kennis, overtuiging en inzicht. De veronderstelling is dat de mate van legitimiteit als acceptatie, die de vreemdeling aan de vreemdelingenbewaring toekent, hierdoor afneemt.

In deze paragraaf zal aan de hand van de antwoorden van de respondenten worden besproken hoe het effect van de onwetendheid van de vreemdelingen op de ervaren legitimiteit (als acceptatie) eruitziet en welke gevolgen dit heeft voor de tevredenheid over het verblijf in de vreemdelingenbewaring.

Onwetendheid over de gronden van de detentie

Uit de analyse van de antwoorden van de respondenten is gebleken dat illegale vreemdelingen veelal (aanvankelijk) niet weten op welke gronden zij in de vreemdelingenbewaring zijn ondergebracht. Een 28-jarige man uit Sudan zegt hierover:

'De eerste keer wist ik niet waarom ik in de gevangenis [de vreemdelingenbewaring] zat. Ik had een trauma en ik had psychoses. Het duurde lang voordat ik begreep dat het was omdat ik geen papieren had.'

Hij geeft tevens aan dat deze onwetendheid van invloed was op zijn tevredenheid over zijn verblijf in de vreemdelingenbewaring:

'Ik had niets fout gedaan. Ik ben een vluchteling. Iemand komt voor hulp en je zet hem in de gevangenis. Iedere dag wordt je depressie dan groter. Het is onacceptabel voor mij.'

Vaak wordt er door de respondenten gerefereerd aan de reguliere gevangenen waar mensen zijn ondergebracht die (ervan worden verdacht) strafbare feiten hebben gepleegd. De respondenten geven in veel gevallen aan te begrijpen dat je naar de gevangenis moet wanneer je een strafbaar feit hebt gepleegd, maar vinden het onbegrijpelijk dat je gedetineerd wordt zonder een delict te hebben gepleegd. De volgende uitspraak van een 45-jarige man uit Eritrea illustreert dit.

'Ik ben niet crimineel. Ik zat daar één jaar en er was niets gedaan. Ik vroeg het aan de bewaarder, maar hij wist niets en deed niets. Ik zat daar zomaar. Ik had niets gedaan.'

De opvatting van een 41-jarige man uit de voormalige Sovjet-Unie komt sterk overeen met de voorgaande uitspraak:

'Ik ben geen crimineel, dus waarom moet ik in detentie zitten. De vreemdelingenbewaring lost niks op. Ik vind het echt niet terecht dat ik in de gevangenis zat. Waarvoor zou ik daar moeten zitten? Alleen omdat ik geen papieren heb. Ik heb niks misdaan.'

Ook de 38-jarige man uit Bosnië, die al eerder aan het woord is geweest, vindt het onbegrijpelijk dat hij in de vreemdelingenbewaring geplaatst is zonder een strafbaar feit te hebben gepleegd en spreekt over de invloed hiervan op zijn satisfactie binnen de vreemdelingenbewaring:

'Ik snap dat als je een crimineel bent dat je dan opgepakt wordt en naar de gevangenis toe moet, maar toch niet als je illegaal bent. Ik wil nu alleen nog maar rust. Ik heb in Bosnië de oorlog meegemaakt en de tijd in de vreemdelingenbewaring is nog erger dan de tijd toen, omdat ik niet begrijp waarom ik zo word behandeld. In de oorlog wist ik ten minste nog waarom er oorlog was.'

De informant die werkzaam is als diaconaal consulent bij het Wereldhuis bevestigt voorgaande uitspraken en zegt hierover het volgende:

'Als mensen vanwege een delict worden opgepakt en dus in bewaring gaan vanwege dat delict, dan snappen ze dat. Dat ze vervolgens in vreemdelingenbewaring gaan, dat vinden ze heel moeilijk te begrijpen. Je wordt bijvoorbeeld opgepakt omdat je geen geldig kaartje hebt voor de metro. Dat je dan een nacht in de cel zit, of een paar nachten. Maar dat je dan vervolgens wordt overgedragen aan de vreemdelingenpolitie en de vreemdelingenbewaring in gaat wordt als onrechtvaardig gezien. Als iemand een ernstig delict heeft gepleegd dan wordt geaccepteerd dat daar gevangenisstraf tegenover staat maar dat als die straf is uitgezeten en er vervolgens sprake is van vreemdelingenbewaring wordt dat niet echt begrepen.'

Dat detentie wel als rechtvaardig wordt gezien wanneer iemand een strafbaar feit heeft gepleegd illustreert de volgende uitspraak van een 40-jarige man uit Eritrea die zowel in de vreemdelingenbewaring als in de strafrechtelijke detentie ondergebracht is geweest:

'Ik wist waarom ik in de normale gevangenis zat. Ik had een strafbaar feit gepleegd. Ik heb verschillende keren in een normale gevangenis gezeten. Dat vond ik ook terecht. Ik heb spijt van wat ik gedaan heb. Dat weten de rechters ook. Ik heb nu vijf jaar een verbod om in Nederland te zijn, tot 2011.'

Hij maakt tevens een vergelijking tussen zijn verblijf in de reguliere gevangenis en in de vreemdelingenbewaring:

'Een gewone gevangenis is gewoon een hotel. Het is daar veel beter. In een gewone gevangenis weet je waarom je zit en je kunt vragen hoe het met je situatie is. Je hebt recht op alles. In vreemdelingenbewaring heb je geen rechten. Als je de gewone gevangenis vergelijkt met vreemdelingenbewaring, is er een heel groot verschil... Kijk, ik moest in de gewone gevangenis mijn straf uitzitten. Maar vreemdelingenbewaring dat accepteer ik niet. Je hebt daar niets gedaan.'

Het is opvallend dat wanneer respondenten wel aangeven te weten op welke gronden zij in de vreemdelingenbewaring zijn ondergebracht, zij het verblijf in de vreemdelingenbewaring ook meer accepteren. De volgende uitspraak van een 28-jarige man uit Sierra Leone illustreert dit:

'Ik zat in de gevangenis [de vreemdelingenbewaring] omdat ik geen geldige documenten had. Ik vind dat ook terecht. Ze moeten dat doen. Ze moeten hun land bewaken. Ze moeten wel regels stellen en wetten handhaven. Maar ik haat de manier hoe ze je behandelen. De manier hoe je ze intimideren.'

Ook de opmerking van 34-jarige man uit Syrië komt overeen met deze opvatting:

'Je weet dat je zelf fout bent, dus dat is niet slecht qua gevoel. Je bent illegaal en bent uitgeprocedeerd. Dus ik accepteer het wel.'

Een enkele respondent geeft aan wel te weten of te begrijpen waarom hij of zij in de vreemdelingenbewaring heeft gezeten maar accepteert de detentie niet en vindt de detentie in de vreemdelingenbewaring niet in verhouding staan (niet-proportioneel) met het feit dat hij of zij illegaal in Nederland verblijft. Zo zegt een 42-jarige man uit Irak:

'Alle zes keer zat ik vast omdat ik geen papieren had, niet omdat ik problemen veroorzaakte. De politie vraagt op straat om mijn identiteitsbewijs, maar dat heb ik niet. Dus zetten ze me een paar dagen vast en dan brengen ze me weer naar de vreemdelingenbewaring... ik vind het niet terecht. Ik heb nooit meegemaakt dat een land je vastzet om je te laten terug keren.'

Concluderend kan er aan de hand van de voorgaande uitspraken worden gesteld dat de onwetendheid over de gronden waarop een vreemdeling in de detentie wordt ondergebracht en het feit dat dit meestal niet gebeurt naar aanleiding van een strafrechtelijke veroordeling samenhangt met de mate van legitimiteit als acceptatie die aan

de vreemdelingenbewaring wordt toegekend. Ook zien we in de uitspraken terug dat de acceptatie van de ondervonden detentie in de vreemdelingenbewaring van invloed is op de detentiesatisfactie. Doordat gedetineerden in de strafrechtelijke detentie wel weten waarom ze gedetineerd zijn (namelijk na een veroordeling voor een strafbaar feit) kan er worden verondersteld dat de mate van legitimiteit als acceptatie die aan de strafrechtelijke detentie door de gedetineerden wordt toegekend groter is. Het gevolg hiervan is dat de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

6.3 Toetsen van de kwalitatieve hypothesen

De bevindingen in de voorgaande paragrafen maken het mogelijk om de kwalitatieve hypothesen te toetsen.

Ten eerste is er middels een analyse van de kwalitatieve gegevens aangetoond dat de onzekerheid over de verblijfsduur in de detentie en de uitzichtloosheid van de situatie na de detentie binnen de vreemdelingenbewaring groter is dan binnen de strafrechtelijke detentie. Hierdoor is de mate van vertrouwen en de mate van legitimiteit van de detentie die door gedetineerden wordt ervaren kleiner binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie. Het gevolg hiervan is dat de ervaren tevredenheid over het verblijf in de detentie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie (zie paragraaf 3.4.2). Dit betekent dat de derde hypothese (H3) dient te worden aangenomen. *De mate van legitimiteit als vertrouwen die de gedetineerden aan de detentie toekennen is lager binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie, waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

Ook kan er aan de hand van de analyse van de antwoorden uit de interviews worden gesteld dat de mate van onwetendheid met betrekking tot de gronden waarop personen in de detentie zijn ondergebracht binnen de vreemdelingenbewaring groter is dan binnen de strafrechtelijke detentie. Hierdoor is de mate van acceptatie en de mate van legitimiteit die door gedetineerden wordt ervaren in de vreemdelingenbewaring kleiner dan binnen de strafrechtelijke detentie. Op basis van de theoretische verkenning (zie paragraaf 3.4.2) weten wat dat dit tot gevolg heeft dat de algemene ervaren tevredenheid over het verblijf in de detentie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie. Ook de vierde hypothese (H4) dient ten gevolge van deze bevindingen te worden aangenomen. *De mate van legitimiteit als acceptatie die de gedetineerden aan de detentie toekennen is lager binnen de vreemdelingenbewaring dan binnen de strafrechtelijke detentie, waardoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.*

In het volgende hoofdstuk zal aan de hand van de toetsing van de kwantitatieve hypothesen in hoofdstuk 5 en de toetsing van de kwalitatieve hypothesen in dit hoofdstuk de antwoorden op de deelvragen worden geformuleerd. Vervolgens zal op basis van de

antwoorden op de deelvragen de centrale vraagstelling in dit onderzoek worden beantwoord.

7. Conclusie

In dit hoofdstuk zal, aan de hand van de bevindingen uit de theoretische verkenning en de resultaten van de analyses van de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens, een antwoord op de deelvragen worden geformuleerd (paragraaf 7.1, 7.2 en 7.3). Deze antwoorden op de deelvragen leiden tot de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag (paragraaf 7.4).

7.1 Beantwoording deelvraag 1

De eerste deelvraag van dit onderzoek luidt: *in hoeverre spelen de kenmerken van de populatie een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?*

Om deze deelvraag te beantwoorden heb ik eerst gekeken naar hoe de populatie in de vreemdelingenbewaring zich onderscheidt van de populatie in de strafrechtelijke detentie. Op voorhand was al duidelijk dat de populatie in de vreemdelingenbewaring uitsluitend bestaat uit allochtonen. Ook was reeds duidelijk dat er in de populatie binnen de strafrechtelijke detentie, naast allochtonen, ook een grote groep autochtonen aanwezig zou zijn. Dit werd bevestigd door middel van de analyse van de kwantitatieve gegevens uit de vreemdelingsurveys 2004 en 2007 en de gedetineerdensurvey 2007. Deze analyse toonde aan dat de populatie in de vreemdelingenbewaring bestond uit 100% mensen met een allochtone achtergrond en dat de populatie in de strafrechtelijke detentie voor 61.6% uit autochtonen bestond en voor 38.4% uit allochtonen.

Uit de theoretische verkenning in hoofdstuk 2 is naar voren gekomen dat er een positief verband bestaat tussen de allochtone afkomst van een persoon en de mate van sociale deprivatie die wordt ervaren. Tevens kan er op basis van de theoretische verkenning worden gesteld dat naarmate de mate van sociale deprivatie die door een persoon wordt ervaren hoger is, de mate van satisfactie die door deze persoon wordt ervaren lager is. Op basis van deze veronderstellingen kon er worden verwacht dat de mate van relatieve deprivatie in de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie en dat hierdoor de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie (H1).

Deze verwachte relatie tussen de mate van sociale deprivatie en de mate van ervaren satisfactie en het effect hiervan op het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie is bevestigd in de kwantitatieve analyse in hoofdstuk 5. De bevindingen in hoofdstuk 5 toonden aan dat het verschil in de populatie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie bijdraagt aan de verklaring voor het verschil in detentiesatisfactie. Ik was dus geïnteresseerd in de mate van sociale deprivatie die binnen de detentie wordt ervaren en de gevolgen hiervan voor de detentiesatisfactie, maar heb dit gemeten aan de hand van objectieve gegevens (afkomst). Kortom, doordat de populatie in de vreemdelingenbewaring uitsluitend bestaat uit allochtonen en de populatie in de strafrechtelijke detentie slechts voor een deel bestaat uit allochtonen is de mate van relatieve deprivatie die binnen de vreemdelingenbewaring wordt

ervaren hoger dan binnen de strafrechtelijke detentie. Het effect hiervan is dat de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

7.2 Beantwoording deelvraag 2

De tweede deelvraag van dit onderzoek luidt: *in hoeverre spelen de kenmerken van de inrichting een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?*

Om de tweede deelvraag te beantwoorden heb ik onderzocht hoe de inrichting van de vreemdelingenbewaring verschilt met de inrichting van de strafrechtelijke detentie. Op voorhand bestond de aanname dat het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie. Deze aanname werd bevestigd middels de analyse van de kwantitatieve gegevens. Zo bleek dat gedetineerden in de vreemdelingenbewaring minder vaak over een eigen cel beschikten en dat er binnen de vreemdelingenbewaring minder arbeidsvoorzieningen aanwezig zijn.

Uit het theoretisch kader is naar voren gekomen dat de toegang en beschikking over bepaalde voorzieningen invloed heeft op de mate van materiële deprivatie die personen ervaren. Tevens kan er op basis van de theoretische verkenning worden gesteld dat de mate van materiële deprivatie van invloed is op de mate van satisfactie die personen ervaren. Aan de hand van deze veronderstelling kan de verwachting worden gevormd dat de materiële deprivatie binnen de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie en dat daardoor de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie (H2).

Deze verwachting werd bevestigd in de bevindingen van de kwantitatieve analyse. Deze analyse toonde aan de het verschil in het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie bijdraagt aan de verklaring in het verschil in detentiesatisfactie tussen beide vormen van detentie. Hier was ik dus geïnteresseerd in de mate van materiële deprivatie die binnen de detentie wordt ervaren en de gevolgen hiervan voor de detentiesatisfactie. Ook dit heb ik gemeten aan de hand van objectieve gegevens (voorzieningenniveau).

Concluderend kan er dus worden gesteld dat, doordat het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie, de mate van materiële deprivatie die wordt ervaren binnen de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie. Dit heeft tot gevolg dat de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

7.3 Beantwoording deelvraag 3

De derde deelvraag van dit onderzoek luidt als volgt: *in hoeverre speelt de betekenis(geving) van de detentie een rol in het verschil in detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie?*

Om deze deelvraag te beantwoorden heb ik gekeken naar de mate van legitimiteit die door de gedetineerden aan de detentie wordt toegekend. Mogelijk spelen er nog andere factoren die betrekking hebben op de betekenis van de detentie een rol in het verschil in detentiesatisfactie, maar die zijn in dit onderzoek niet behandeld.

In het theoretisch kader komt naar voren dat er twee vormen van legitimiteit kunnen worden onderscheiden die beide van invloed zijn op de mate van satisfactie die mensen ervaren. Deze vormen zijn: legitimiteit als vertrouwen en legitimiteit als acceptatie. Tevens kan er op basis van het theoretisch kader worden gesteld dat de mate van legitimiteit als vertrouwen die aan de detentie (de vreemdelingenbewaring) wordt toegekend, samenhangt met (de onzekerheid over) de verblijfsduur in de detentie en (de uitzichtloosheid van) de situatie na de detentie. De legitimiteit als acceptatie hangt samen met (de onwetendheid over) de gronden waarop mensen in de detentie verblijven.

Aan de hand van deze veronderstellingen kon er worden verwacht dat de mate van ervaren legitimiteit van de detentie (zowel legitimiteit als vertrouwen als legitimiteit als acceptatie) binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie en dat daardoor de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie (H3 en H4).

Deze verwachting werd bevestigd in de bevindingen uit de kwalitatieve analyse. De bevindingen hebben aannemelijk gemaakt dat de onzekerheid over de duur van de detentie, de uitzichtloosheid van de situatie na de detentie en de onwetendheid over de gronden op basis waarvan gedetineerden in de detentie zijn ondergebracht binnen de vreemdelingenbewaring groter is dan in de strafrechtelijke detentie. Hierdoor is de mate van detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager dan binnen de strafrechtelijke detentie.

Op basis van deze bevindingen kan er concluderend worden gesteld dat de ervaren legitimiteit van de detentie (zowel legitimiteit als vertrouwen als legitimiteit als acceptatie) binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie. Dit heeft als gevolg dat ook de detentiesatisfactie binnen de vreemdelingenbewaring lager is dan binnen de strafrechtelijke detentie.

7.4 Beantwoording onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal staat luidt: *hoe kan het verschil in ervaren detentiesatisfactie tussen de vreemdelingenbewaring en de strafrechtelijke detentie worden verklaard?*

Concluderend gezegd, kan (aan de hand van de voorgaande bevindingen) het verschil in detentiesatisfactie worden verklaard doordat de mate van relatieve deprivatie (zowel sociale als materiële deprivatie) binnen de vreemdelingenbewaring hoger is dan binnen de strafrechtelijke detentie en de ervaren legitimiteit van de vreemdelingenbewaring lager is dan van de strafrechtelijke detentievormen.

Discussie en aanbevelingen

In dit onderzoek heeft u kunnen lezen welke factoren en mechanismen ervoor zorgen dat de illegale vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring minder tevreden zijn over het verblijf in de detentie dan gedetineerden binnen de strafrechtelijke detentie. Dit onderzoek verklaard het verschil in de beleving van de detentie echter niet in zijn totaliteit en sommige factoren die van invloed zijn op de beleving van de detentie blijven in dit onderzoek (door een gebrek aan geschikte gegevens) misschien onderbelicht. Daarom zal ik hier aangeven welke overige (achterliggende) mechanismen mogelijk van invloed zijn op de beleving van de detentie en zal ik enkele aanbevelingen doen voor vervolgonderzoek.

Ook is er in dit onderzoek niet onderzocht hoe de bevindingen een rol kunnen spelen in een mogelijke herziening van het beleid omtrent migratie, illegaliteit en de vreemdelingenbewaring. Daarom zal hier tevens kort omschreven worden wat mijn opvattingen zijn over dit beleid en hoe dit beleid (met behulp van de bevindingen uit dit onderzoek) zou kunnen worden herzien.

Onderzoeksaanbevelingen

Mensen in de vreemdelingenbewaring ervaren meer relatieve deprivatie en minder legitimiteit doordat zij hun situatie vergelijken met de situatie van anderen of met zekere heersende normen. Zo bestaat er bij gedetineerden in de vreemdelingenbewaring de opvatting dat hun situatie, bijvoorbeeld op het gebied van voorzieningen, achterblijft op de situatie van relevante personen, groepen (bijvoorbeeld mensen met dezelfde afkomst of mensen in de strafrechtelijke detentie) of ten opzichte van heersende normen. Het voorbeeld van het voorzieningenniveau kan gebruikt worden om dit te verduidelijken. In de vreemdelingenbewaring is er sprake van een zeker voorzieningenniveau. De gedetineerden in de vreemdelingenbewaring vergelijken dit voorzieningenniveau met de voorzieningen waartoe mensen buiten de vreemdelingenbewaring of mensen in de strafrechtelijke detentie toegang hebben. Zij zien dat voorzieningenniveau als de heersende standaard of de heersende norm en komen tot de conclusie dat het voorzieningenniveau binnen de vreemdelingenbewaring niet aan deze norm voldoet. Hierdoor ervaren zij een bepaalde mate van materiële deprivatie. Een ander voorbeeld is dat van de duur van de detentie. Voor de duur van de detentie in de vreemdelingenbewaring is er tijdens de onderzoeksperiode nog geen wettelijk limiet gesteld. De gedetineerden in de vreemdelingenbewaring vergelijken dit met de heersende norm, die zij ontleen aan de strafrechtelijke detentie waar wel wettelijk een limiet aan de verblijfsduur gesteld wordt, en komen tot de conclusie dat hun situatie afwijkt van deze heersende norm.

Kortom, illegale vreemdelingen in de vreemdelingenbewaring ervaren een bepaalde mate van normloosheid. De verlangens van de gedetineerden in de vreemdelingenbewaring worden binnen de vreemdelingenbewaring niet langer gereguleerd door gemeenschappelijke normen, waardoor zij een ontregeling van hun leven ervaren en

stuurloos en machteloos achter blijven (De Jong, 1996). Deze toestand noemt de socioloog Emile Durkheim anomie (Durkheim, 1952). Durkheim spreekt over het concept anomie als een kenmerk van de maatschappij. Hij stelt dat wanneer de normen, regels en afspraken in een samenleving niet langer duidelijk of stabiel zijn, de individuen binnen deze samenleving gevoelens kunnen krijgen van onzekerheid, angst en verwarring. Dit geldt in zekere zin ook voor de gedetineerden in de vreemdelingenbewaring. De heersende normen die gelden buiten de vreemdelingenbewaring hebben maar beperkt betrekking op de individuen binnen de vreemdelingenbewaring wat leidt tot gevoelens van onzekerheid en verwarring en uiteindelijk resulteert in een lage mate van (detentie)satisfactie. Er kan dus worden gesteld dat de gedetineerden in de vreemdelingenbewaring meer anomie ervaren dan de gedetineerden in de strafrechtelijke detentie dat het verschil in detentiesatisfactie verklaart. Het volgende citaat van Elwin Powell (1957) illustreert de situatie waarin sommige gedetineerden in de vreemdelingenbewaring zich bevinden:

‘When the ends of action become contradictory, inaccessible or insignificant, a condition of anomie arises. Characterized by a general loss of orientation and accompanied by feelings of “emptiness” and apathy, anomie can be simply conceived as meaninglessness’ (1957: 132)

Opgemerkt dient te worden dat dit niet geldt voor alle gedetineerden in de vreemdelingenbewaring, maar vooral voor de vreemdelingen die een hoge mate van sociale en materiële deprivatie ervaren en aangeven een lage detentiesatisfactie te ervaren.

Om het precieze effect van anomie (maar ook van sociale en materiële deprivatie en legitimiteit) op de beleving van de detentie te bepalen zou er gericht onderzoek gedaan moeten worden naar de rol die deze mechanismen spelen. Er zouden gerichte vragen moeten worden gesteld die deze mechanismen meten om zo vast te stellen welk effect ze hebben op de detentiesatisfactie. Ik hoop met dit onderzoek aanzet te geven tot dergelijke vervolgonderzoeken.

Beleidsaanbevelingen

Mijn persoonlijke opvatting is dat de illegale vreemdelingen de detentie positiever zouden moeten beoordelen dan de mensen in de strafrechtelijke gevangenissen. Illegale vreemdelingen hebben (in veel gevallen) immers geen strafbaar feit gepleegd. Toch worden zij, naar eigen zeggen, behandeld als criminelen.

Sommige factoren die in dit onderzoek besproken zijn kunnen lastig worden beïnvloed. Zo kan de mate van sociale deprivatie binnen de vreemdelingenbewaring moeilijk worden beïnvloed omdat de populatie nu eenmaal uitsluitend uit mensen met een allochtone afkomst bestaat. Wel zou er getracht kunnen worden om bij de opsluiting van de illegale vreemdelingen rekening te houden met hun etnische achtergrond door bijvoorbeeld mensen bij elkaar in een cel te plaatsen uit hetzelfde land van herkomst of die in ieder geval dezelfde taal spreken. Hierdoor zou de ervaren sociale deprivatie af kunnen nemen omdat zij dan meer sociaal contact kunnen hebben. Ook denk ik dat de mate van legitimiteit die

aan de vreemdelingenbewaring wordt toegekend voor een deel lastig is te beïnvloeden. Doordat zij zijn opgesloten zonder dat zij een overtreding van de strafwet hebben begaan, denk ik dat, ook al zal het regime veranderd worden, zij weinig vertrouwen zullen hebben in de vreemdelingenbewaring en de detentie moeilijk zullen accepteren. Wel kan er op basis van de bevindingen in dit onderzoek worden gesteld dat met het invoeren van de Europese richtlijnen voor administratieve detentie, dat eind van dit jaar zal gaan plaatsvinden, de legitimiteit van de vreemdelingenbewaring mogelijk zal toenemen. Aan de duur van de detentie wordt dan namelijk een limiet gesteld, waardoor de onzekerheid die de gedetineerde illegalen ervaren zal afnemen.

Wat ook veranderd kan worden, om de beleving van de detentie door de gedetineerde vreemdeling positief te beïnvloeden, is het regime van de vreemdelingenbewaring. Dit regime kenmerkt zich momenteel namelijk door het een sterk repressief en punitief karakter dat ontleend is aan de reguliere, strafrechtelijke detentie. Ik, en vele maatschappelijke organisaties met mij, ben van mening dat dit regime anders ingericht zou moeten worden en dat er voor de vreemdelingenbewaring een apart regime ontworpen moet worden dat niet is doordrongen van strafrechtelijke kenmerken. In 2009 heeft de regering een heroriëntatie van de vreemdelingenbewaring aangekondigd om de vreemdelingenbewaring een minder strafrechtelijk karakter te geven. Ook heeft minister Leers van Immigratie en Asiel in januari van dit jaar toegezegd bereid te zijn de criteria op grond waarvan vreemdelingen vast worden gezet nog eens te bekijken en alternatieven voor de vreemdelingenbewaring te onderzoeken. Naar mijn mening zijn deze plannen een stap in de goede richting. Het inspectierapport van de Inspectie voor de Sanctietoepassing heeft echter aangetoond dat in sommige opzichten nog niet voldaan wordt aan het uitgangspunt dat de omstandigheden in de vreemdelingenbewaring niet slechter (en zelfs beter) behoren te zijn dan in de strafrechtelijke detentie (Ist, 2010: 9).

Naast dat het regime binnen de vreemdelingenbewaring naar mijn mening een minder strafrechtelijk karakter zou moeten krijgen kan men zich ook afvragen of de vreemdelingenbewaring als instituut nog wel nodig is.

De vreemdelingenbewaring, met name de tenuitvoerlegging, kenmerkt zich door een tweetal tegenstrijdige aspecten. Ten eerste sluit de vreemdelingenbewaring naadloos aan op het restrictieve en repressieve migratiebeleid dat de Nederlandse overheid sinds de laatste decennia voert. De opvatting bestaat dat de vreemdelingenbewaring nodig is om illegale vreemdelingen voor te bereiden op hun uitzet en te zorgen dat deze personen zich niet aan hun uitzet zullen onttrekken. Aan de andere kant hebben we in dit onderzoek kunnen zien dat (een groot aantal eigenschappen van) de vreemdelingenbewaring negatief wordt ervaren door de illegale vreemdelingen en dat de mate van detentiesatisfactie in de vreemdelingenbewaring lager is dan in het reguliere gevangeniswezen.

De vraag of de vreemdelingenbewaring als instituut nodig is kan dan ook op twee manieren worden beantwoord. Voorstanders van het restrictieve migratiebeleid zullen de vreemdelingenbewaring als een geschikt middel beschouwen om illegaliteit in Nederland te

bestrijden. Hier tegenover staan de mensen die de humane kant van het migratiebeleid benadrukken en de vreemdelingenbewaring beschouwen als een onderdeel van het migratiebeleid dat afbreuk doet aan de mensenrechten.

Mijn opvatting is dat de humane kant van het migratiebeleid zwaarder zou moeten tellen dan de functie die de vreemdelingenbewaring dient (namelijk de voorbereiding van de uitzet van personen die niet rechtmatig in Nederland verblijven). Toch denk ik niet dat de vreemdelingenbewaring zomaar opgeheven kan worden. Omdat de Nederlandse overheid nu eenmaal een restrictief migratiebeleid voert moeten illegale vreemdelingen aangemoedigd worden om het land te verlaten.

De Nederlandse overheid heeft, met het oog op de humaniteit, dan ook twee opties. Zij zou een ander, minder restrictief, migratiebeleid kunnen gaan voeren. Of zij zou lichtere alternatieven kunnen ontwikkelen voor de vreemdelingenbewaring die de humaniteit van het migratiebeleid bevorderen. Hierbij valt te denken aan alternatieven die de vrijheid van illegale vreemdelingen niet ontnemen, zoals een meldplicht voor illegalen of investeringen die illegale vreemdelingen aanzetten tot een zelfstandige terugkeer.

Ik ben een voorstander van beide opties. Wanneer de Nederlandse overheid een minder streng migratiebeleid zou voeren, zouden minder mensen in de illegaliteit belanden en zouden (illegale) vreemdelingen kansen kunnen worden geboden om een toekomst op te bouwen. Daarnaast kunnen alternatieven voor de vreemdelingenbewaring ervoor zorgen dat de terugkeer van vreemdelingen kan worden verwezenlijkt zonder dat diens vrijheid wordt ontnomen en de humaniteit in het geding komt. Wanneer aan beide criteria kan worden voldaan zal de vreemdelingenbewaring, naar mijn mening, een overbodig instituut worden.

Ik hoop dat dit onderzoek (meer) inzicht biedt in de beleving van de vreemdelingenbewaring en dat het mogelijk een bijdrage kan leveren aan de manier waarop de vreemdelingenbewaring een minder strafrechtelijk karakter kan worden gegeven. Vervolgonderzoek zou uit moeten wijzen welke factoren mogelijk nog meer van invloed zijn op de detentiesatisfactie en hoe de bevindingen uit dit onderzoek beleidsmatig kunnen worden geïmplementeerd zodat de beleving van de vreemdelingenbewaring positief kan worden beïnvloed.

Literatuurlijst

Adams, D. L. (1969). *Analysis of a life satisfaction index*. Journal of Gerontology, 24, 470-474

Babbie, E. R. (2004). *The practice of social research* 10th edition. Belmont, CA: Wadsworth

Bakker, E. de, (2001). *De cynische verkleuring van legitimiteit en acceptatie: een rechtssociologische studie naar de regulering van seizoenarbeid in de aspergeteelt van Zuidoost-Nederland*. Amsterdam: Aksant

Bird, S.R., Rotolo, T., Wharton, A.S., (2000). *Social context at work: A multilevel analysis of job satisfaction*. Sociological Forum. Mar, 2000. Vol. 15, Iss. 1; 65-90

Boeijs, H.R., Wiesmann, S. (2007). *Constante vergelijking: een systematische benadering voor de kwalitatieve analyse van complexe gegevens*. In: A.E. Bronner, P. Dekker, E. De Leeuw, et al. (red.), *Ontwikkelingen in het marktonderzoek*. Jaarboek 2007. Pp. 205-221. Haarlem: SpaarenHout.

Boom, J. de, G. Engbersen en A. Leerkes (2006). *Asielmigratie en criminaliteit*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.

Burgers, J. (1999). *De huisvesting van illegalen*. In: J. Burgers and G. Engbersen, G. (red.), *De ongekende stad 1. Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam: Boom, 88-117.

Commissie Integraal Toezicht Terugkeer (2011). *Jaarverslag 2010*. Den Haag

Crosby, F.J. (1976). *A model of egoistical relative deprivation*. Psychological Review, 83, 85-113

Crosby, F.J. (1982). *Relative deprivation and working women*. New York: Oxford University Press.

Diener, E. (1984). *Subjective well-being*. Psychological Bulletin, 95, 542-575.

Dienst Justitiele inrichtingen: Ministerie van Justitie (2010). *Vreemdelingenbewaring in getal, 2005-2009*. Juni 2010. Den Haag

Dowling, J., Pfeffer, J. (1975). *Organizational legitimacy: Social values and organizational behavior*. Pacific Sociological Review, 18: 122-136.

Durkheim, E ([1897] 1952). *Suicide: A study in sociology*. New York: Free Press.

Elchardus, M., Smits, W. (2002). *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*, Brussel: Vubpress

Engbersen, G., R. Staring, J. van der Leun, J. de Boom, P. van der Heijden en M. Cruijf. (2002). *Illegale Vreemdelingen in Nederland: Omvang, Overkomst, Verblijf en Uitzetting*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV.

Etman, O. en J. Korpel (1999). *Een jaar 'Koppelingswet' in de praktijk; tussenrapportage over de implementatie en het eerste uitvoeringsjaar*. Den Haag, WODC, Ministerie van Justitie

Hackman, J.R. & Oldham, G.R. (1975). *Development of the Job Diagnostic Survey*. Journal of Applied Psychology. Vol. 60, nr. 2, p. 159-170.

Heijden, P.G.M. van der, G. van Gils, M. Cruijff en D. Hessen (2006). *Een schatting van het aantal in Nederland verblijvende illegale vreemdelingen in 2005*. Utrecht, IOPS, Universiteit Utrecht.

Henneken-Hordijk, I. (2008). *Vreemdelingenbewaring in Nederland 2007. Survey onder vreemdelingen naar het verblijf binnen de inrichting*. Den Haag: DJI.

Henneken-Hordijk, I., Mol, G.D. (2008) *Gedetineerd in Nederland 2007. Een survey onder alle gedetineerden in het Nederlandse gevangeniswezen*. Den Haag: DJI

Hertogh, M. Weyers, H. (2007). *Legitimiteit betwist. Een verkennend literatuuronderzoek naar de ervaren legitimiteit van het justitieoptreden*. Groningen

Illegalennota, 23 april 2004 (TK 29 537, nr. 2)

Inspectie voor de Sanctietoepassing (Ist): Ministerie van Justitie. (2010) *De tenuitvoerlegging van de vreemdelingenbewaring. Drie detentiecentra doorgelicht*. September 2010. Den Haag

Jong, M.J. de (1996). *Grootmeesters Van De Sociologie*. Amsterdam. Meppel, Boom

Justitia et Pax (2010). *Humaniteit in vreemdelingenbewaring: Ervaringen van het r.-k. justitiepastoraat*. Mei 2010. Den Haag.

Kalmthout, van, A.M. (2005). Hoofdstuk 12: *Vreemdelingenbewaring*. In: Muller, E.R., Vegter, P.C. (red.). *Detentie. Gevangen in Nederland*, (pp. 321-343). Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Kromhout, M.H.C., H. Wubs, & E.M.Th. Beenackers (2008). *Illegaal verblijf in Nederland. Een literatuuronderzoek*. Den Haag: WODC.

Lammers, C.J. (1991). *Organisaties vergelijkenderwijs*. Utrecht: Aula

Leerkes, A. (2007). *"I am just trying to live my life" Statusdilemma's en criminaliteit van illegale migranten met een asielachtergrond*. Migrantenstudies ("I am just trying to live my life" Status dilemmas and criminality among rejected asylum seekers), 23 (3), pp. 180-206.

Leerkes, A., Broeders, D. (2010). *A case of mixed motives? Formal and informal functions of administrative immigration detention*. *British Journal of Criminology*. 50, 830-850.

Leun, J. van der (2003). *Looking for loopholes: processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Liempt, I. van (2007). *Navigating borders; inside perspectives on the process of human smuggling into the Netherlands*. Amsterdam University press, IMISCOE dissertations

Lucke, D., (1995). *Akzeptanz: Legitimität in der "Abstimmungsgesellschaft"*. Opladen: Leske+Budrich

Maslow, A. H. (1954.) *Motivation and Personality* Harper. New York.

Maurer, J. G. (1971). *Readings in organizational theory: Open system approaches*. New York: Random House.

Meterko M, Mohr DC, Young GJ. (2004). *Teamwork culture and patient satisfaction in hospitals*. *Med Care*. 2004;42(5):492-8.

Michalos, A. C. (1985). *Multiple discrepancies theory (MDT)*. *Social Indicators Research*, vol. 16. p. 347-413.

Pampalon R, Raymond G. (2000). *A deprivation index for health and welfare planning in Quebec*. *Chronic Dis Can*. 2000;21(3):104-113.

Parre, P. van der. (1996). *Zonder arbeid geen zegen. Kwaliteit van de arbeid, arbeidsoriëntaties, arbeidssatisfactie en het zoekgedrag op de arbeidsmarkt*. Delft: Eburon.

Parsons, T. (1960). *Structure and process in modern societies*. Glencoe, IL: Free Press.

Patrick DL, Scrivens E, Charlton JRH. (1983). *Disability and patient satisfaction with medical care*. *Med Care* 21:1062.

Powell, E. H. (1958). *Occupation, Status and Suicide: Toward a redefinition of anomie*. *American Sociological Review* 23: 131-39

Ragin, C. (1994). *Constructing Social Research*. Thousand Oaks et al.: Pine Forge Press.

Runciman, W. (1966). *Relative deprivation and social justice: A study of attitudes to social inequity in twentieth-century England*. Berkeley, CA: University of California Press

Snel, E., J. de Boom, et al (2000). *Migratie, integratie en criminaliteit: migranten uit voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie in Nederland*, Rotterdam: RISBO.

Stouffer, S., Lumsdaine, A., Lumsdaine, M., Williams, R., Smith, M., Janis, I., Starr, S., & Cattrell, L. (1949). *The American soldier*. Princeton, NJ: Princeton, University Press

- Suchman, M. C. (1995). *Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches*. *Academy of Management Review*, 20: 571-610.
- Tatarkiewicz, W. (1976). *Analysis of- happiness*. 603 E. Daniel The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Toch, Hans (1977). *Living in prison: The ecology of survival*. New York, NY, US: Free Press. xii, 318 pp.
- Townsend, P. (1987). *Deprivation*, *Journal of Social Policy*, 16 (1), pp. 125-146.
- Veenhoven, R. (1984). *Conditions of happiness*. Boston: Reidel.
- Veenhoven, R. (1991). *Is happiness relative?* *Social Indicators Research*, 24, 1–34.
- Veenhoven, R (2000). *Happiness in society*. In J. Allmendinger (ed.), *Gute Gesellschaft? Verhandlung des 30. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie (Leske & Budrich, Opladen, Germany)*, pp. 1265–1314.
- Vegter, P.C. (2005). Hoofdstuk 2: *Vormen van detentie*. In: Muller, E.R., Vegter, P.C. (red.). *Detentie. Gevangen in Nederland*, (pp. 41-69). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Walker, I., Smith, H.J. (eds) (2002). *Relative Deprivation: Specification, Development, and Integration*. Cambridge University Press.
- Wallner, J. (2008). *Legitimacy and Public Policy: Seeing Beyond Effectiveness, Efficiency, and Performance*. In: *The Policy Studies Journal* 36:3, 421-443
- Weber. M. (1978). *Economy and society*. Berkeley: University of California Press.

Bijlagen

Vragenlijst interview illegale vreemdelingen

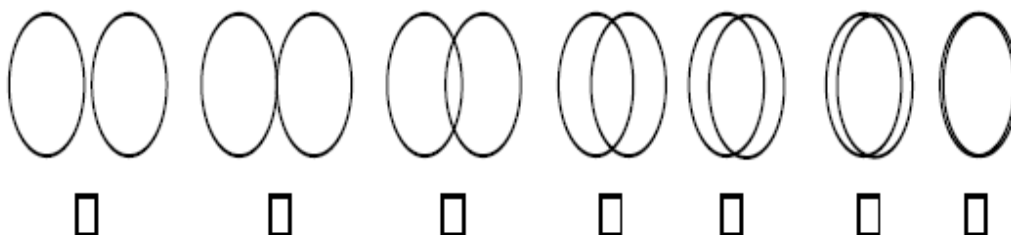
Algemeen

- Wat is uw leeftijd?
- Wat is uw hoogst voltooide opleiding?
- Wat waren uw redenen om naar Nederland te komen?
- Hoe lang verblijft u al in Nederland?
- Hoe lang heeft u in vreemdelingenbewaring gezeten?
- Hoeveel keer heeft u in vreemdelingbewaring gezeten?
- In welke regio bent u geboren?

Terugkeer (deel Yeeting Yuen)

- Overweegt u om terug te keren naar uw herkomstland? (Waarom wel of niet?)
- Heeft de ervaring met vreemdelingenbewaring uw denken over terugkeer beïnvloed? (Waarom wel of niet?)
- Heeft de ervaring met vreemdelingenbewaring gevolgen gehad voor uw gezondheid? (waarom wel of niet?)
- Heeft een betere of slechtere gezondheid uw mening over terugkeer veranderd?
- Schaamt u zich dat u in vreemdelingenbewaring heeft gezeten? (waarom wel of niet? En indien ja, voor wie?)
- Bent u door schaamte anders gaan denken over terugkeer?

Identificatie (Deel Djoeke Tasma)

- Kunt u op deze schaal aangeven hoe u uzelf ziet in relatie tot de Nederlandse overheid vóór en na uw verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Kunt u op deze schaal aangeven hoe u uzelf ziet in relatie tot (autochtone) Nederlanders vóór en na uw verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Is het hierbij van belang geweest dat u bepaalde contacten niet kon hebben of juist wel had (binnen en buiten vreemdelingenbewaring)?
- Is het hierbij van belang geweest dat u in de contacten binnen vreemdelingenbewaring discriminatie heeft ervaren (bijv. door personeel)?

- Heeft dit invloed op uw gedrag? En op gevoelens van desidentificatie / haat?

Legitimiteit en de invloed op detentiesatisfactie (deel Bob van Alphen)

- Wist u waarom u in de gevangenis (voor vreemdelingen) zat?
- Vond u het terecht dat u in de gevangenis (voor vreemdelingen) zat? Waarom wel/waarom niet?
- Accepteerde u het feit dat u in de gevangenis (voor vreemdelingen) zat? Waarom wel/waarom niet?
- Voldeed het verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen) aan uw verwachtingen?
- Zat u in de gevangenis (voor vreemdelingen) ten gevolge van een strafbaar feit?
- Wist u wanneer uw verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen) zou worden beëindigd?
- Wist u wat er na het verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen) zou gebeuren wanneer u niet terug zou keren naar uw land van herkomst?
- Welke gevolgen had dat voor uw tevredenheid over het verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen)?
- Bent u daardoor anders gaan denken over de instelling/gevangenis waar u in verbleef?

Vragenlijst interview informanten

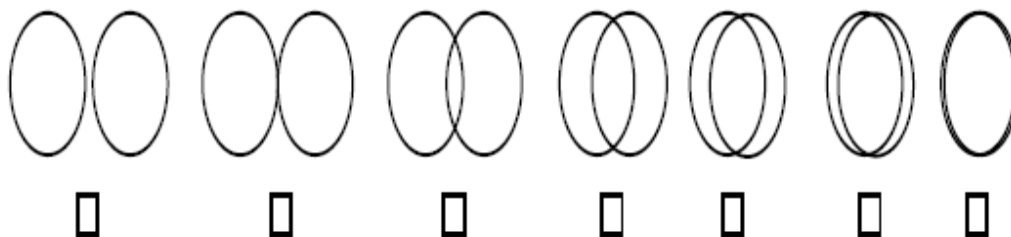
Algemeen

- Bij welke organisatie werkt u?
- Wat is uw functie daar?

Terugkeer (deel Yeeting Yuen)

- Overwegen illegale vreemdelingen om terug te keren naar hun herkomstland? (Waarom wel of niet?)
- Weet u of vreemdelingenbewaring hun denken over terugkeer beïnvloedt? (Waarom wel of niet?)
- Heeft de ervaring met vreemdelingenbewaring gevolgen (gehad) voor hun gezondheid? (waarom wel of niet?)
- Verandert een betere of slechtere gezondheid hun mening over terugkeer?
- Schamen zij zich dat ze in vreemdelingenbewaring hebben gezeten? (waarom wel of niet? En indien ja, voor wie?)
- Gaan zij door schaamte anders denken over terugkeer?

Identificatie (Deel Djoeke Tasma)

- Kunt u op deze schaal aangeven wat uw ervaring is met hoe illegale vreemdelingen zichzelf zien in relatie tot de Nederlandse overheid vóór en na hun verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Kunt u op deze schaal aangeven hoe illegale vreemdelingen zichzelf zien in relatie tot (autochtone) Nederlanders vóór en na hun verblijf in vreemdelingenbewaring? Waarom veranderd / waarom niet veranderd?
- Is het hierbij van belang geweest dat zij bepaalde contacten niet konden hebben of juist wel hadden (binnen en buiten vreemdelingenbewaring)?
- Is het hierbij van belang geweest dat in de contacten binnen vreemdelingenbewaring discriminatie werd ervaren (bijv. door personeel)?
- Heeft dit invloed op hun gedrag? En op gevoelens van desidentificatie / haat?

Legitimiteit en de invloed op detentiesatisfactie (deel Bob van Alphen)

- Weten illegale vreemdelingen waarom zij in de gevangenis (voor vreemdelingen) zitten?
- Vinden zij het terecht dat zij in de gevangenis (voor vreemdelingen) zitten? Waarom wel/waarom niet?
- Accepteren zij het feit dat zij in de gevangenis (voor vreemdelingen) zitten? Waarom wel/waarom niet?
- Denkt u dat de vreemdelingenbewaring voldoet aan de verwachtingen die illegale vreemdelingen hebben over de vreemdelingenbewaring?
- Zitten vreemdelingen waar u ervaring mee heeft ook wel in de gevangenis (voor vreemdelingen) ten gevolge van een strafbaar feit?
- Weten zij wanneer hun verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen) zal worden beëindigd?
- Weten illegale vreemdelingen wat er met ze gaat gebeuren na het verblijf in de vreemdelingenbewaring wanneer zij niet terugkeren naar het land van herkomst?
- Welke gevolgen heeft dat voor hun tevredenheid over het verblijf in de gevangenis (voor vreemdelingen)?
- Gaan zij daardoor anders denken over de instelling/gevangenis waarin zij verblijven?